

ERDÉLY MAGYARSÁG

IV. ÉVFOLYAM
1993. NOVEMBER

**Magyarok
a vádlottak
padján**

**Kárpátaljai
kormány**

**Az ország-
határok
kérdése**

16

A megtorló hatalom embe-
reinek nem sikerült soha tel-
jesen pontos névsorokat
összeállítaniuk. Ki tudna
számot adni arról, hogy hány
résztevője volt a magyar vi-
déken az októberi forrada-
lomnak? Hány áldozata,
nemcsak kivégzettek, de el-
tűntek, elűzöttek vagy azok,
akik egy-két évtized múltán
rokkantak bele végképp az
elszenvedett üldöztetésbe,
kínzásokba, gyöttrésekbe?

Mondják, hogy
hajdanán, évtizedek-
kel az 1848-as forra-
dalom után tízszer,
százszor annyi ember
vallotta magát a sza-
badságharc gyerme-
kének, mint ahányan

Petőfiék mozgalmát elindí-
tották. Október magyar for-
radalma után majdnem négy
évtizeddel ugyanezt tapasztal-
hatjuk: számszerint jóval
többben vallják magukénak
1956-ot, mint ahányan a
Kossuth téren összegyűltek,
a Corvin közben vagy a Szé-
na téren fegyverrel a kezük-
ben harcoltak. Esetenként
előfordulhat, hogy némelyek
a hajdani közömbösek vagy
éppen haszonélvezők közül
utólag érdekből a szabad-
ságharcosok oldalára pártol-
nak át. A történelmi győzel-
mek mindig csábítják a gyá-
vákat, tétovákat vagy éppen
legyőzötteket. De ezek a he-
lyezkedések is immár Októ-
ber igazságát, magyarságát,
emberségét és lelki hatását,
öntudatébresztését igazolják.
Azt, hogy az egész nemzet
forradalma volt 1956 októ-
bere, akár csak nagy elődje,
1848 márciusa. Hiába követ-
kezett az elnyomatás, az el-
hurcolások, a kivégzések so-
ra, a magyar népi forradalom
és szabadságharc eszméje a

lelkek mélyén rejtekezve
munkált, formálta az egyéni
véleményeket és így a köz-
felfogást. Mikor a nyolc-
vanas évek végén bejelentet-
ték, hogy az eseményeket
vizsgáló bizottság vélemé-
nye szerint 1956 októberé-
ben nem ellenforradalom
zajlott, mint addig a hivata-
los álláspont hirdette, hanem
népfelkelés, akkor — egy
szűk csoport kivételével —
az egész nemzet magától ér-

resti magyar napilap szer-
kesztői megtagadták a forra-
dalmat becsmérő közle-
mény megjelentetését, ame-
lyet román zsoldban álló
"magyarok" fogalmaztak,
szolgai vehemenciával. Bűn
volt, ha a vezércikkíró Buka-
restben józanul mérlegelt és
ítélkezett. Román csapatok
sorakoztak fel a trianoni ha-
táron, hogy "rendet teremtsen-
nek", mint 1919-ben. Ké-
sőbb pedig szörnyű megtor-
lás következett. Vi-
szonylag több ma-
gyar került börtönbe
Erdélyben, mint Ma-
gyarországon, ártat-
lan embereket végez-
tek ki — például Ér-
mihályfalva refor-

A nemzet forradalma

retető módon, elégtétellel
vette tudomásul, mivel ez
volt a titokban vallott őszinte
meggyőződése.

A nemzet forradalma át-
fogta a magyarság teljessé-
gét, a trianoni határok fölött,
minden oldalon. A bukaresti
kormányzatot egyenesen
megdöbbentette, hogy 1956
októberére Erdély magyarsá-
ga úgy válaszolt, mintha Ma-
gyarország határain belül él-
ne. A román álláspont — ta-
lán még a szovjet hivatalos
értékelésnél is előbb valami-
vel — egyértelműen ellenfor-
radalomnak minősítette a
budapesti népfelkelést, mire
a székelyek elégették a buka-
resti napilapot, egymástól
függetlenül csoportok ala-
kultak titokban a harcoló ma-
gyar nép megsegítésére. For-
radalmi tett volt azokban a
napokban az is, ha kolozsvá-
ri egyetemisták virágot he-
lyeztek el a Házsongárdban,
nagy magyar elődök sírjaira,
ha a diákok — pesti példára
— egyetemi önkormányzatot
követeltek, vagy ha a buka-

mátus papját —, életpályákat
törtek ketté, és az egyéni tra-
gédiákon túl ott a közös nem-
zeti nyomor: 1956 ürügy lett
Bukarest számára az addig
sokkal leplezettebben folyta-
tott etnikai tisztogatás fel-
erősítésére. A román párt fő-
titkára már 1956 decemberé-
ben Marosvásárhelyen
egyetemlegesen "ellenforra-
dalmárnak" nevezte az egész
nemzetet. Az elindított lavi-
na hamarosan elsöpörte a
Bolyai Tudományegyetem-
et, majd sor került a ma-
gyar iskolák felszámolására,
a maradék kisebbségi jogok
eltörlésére, és a folyamat
Ceausescu diktatúrájában
tetőzött.

Ha mérleget vonunk, 1956
történetébe fő helyre kell
odaírnunk: úgy volt népfel-
kelés és szabadságharc, hogy
ismét egyesítette lélekben a
nemzetet. Bebizonyította,
hogy a magyarság egység-
data erősebb nemcsak a lé-
lekzsugorító trianoni hatá-
roknál, de a parancsuralmak
szuronyainál is.

“(…) Egy szomorú korszaka a magyar történelemnek lezárulóban van. Kövessék az ünneplést a munka bétköznapijai. Mindenki vegye ki részét a munkából, a nem magyar anyanyelvűek szintén, mert aki kifogásra nem ad okot, az boldogulhat nálunk is. Velük szemben a megbékélés szelleme és a jó bánásmód fog érvényesülni, mert ugyanezt a sorsot várjuk a határokon túl maradt testvéreink részére is. Amit ígérünk, megtartjuk, mert a mi fajunk úri felfogása nem engedi, hogy valaha is letérjünk az igazság egyenes útjáról.

Gondolatban ma itt van minden magyar.

Őszinte, mélyen átértzett szeretettel gondolunk azokra a testvéreinkre, akik most nem tértek vissza az ősi honba. Kérem őket, tartsanak ki és folytassák békés munkájukat. Sorsuk felett órködünk. Halljuk ugyan, hogy erős megpróbáltatásoknak vannak e napokban kitéve, de hisszük, hogy kálváriájuk haladéktalanul végetér. Hisszük, mert e nélkül a magyar-román viszony jobbra fordulása lehetetlen volna, de hisszük ezt természetesen a Magyarországon élő románság érdekében is.

Ismerem az erdélyi ifjúság komoly, ellenálló, küzdőképes tulajdonságait, ezért teljes bizalommal tekintek az itt felnőtt ifjakra is, akiket az új sorsfordulón a nagy nemzeti céloknak odaadó szolgálatára hívunk fel a baza és egész Európa javára. Isten áldása kísérje nemzetünket egy boldog, dicső jövő felé.”

(Részlet Horthy Miklós kolozsvári beszédéből, 1941. szeptember 15.)

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független politikai és művelődési szemle
A határainkon túli magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: KÖTELES PÁL
IV. évfolyam 16. szám
1993. november
Megjelenik: negyedévenként

Főszerkesztő: MÁTYÁS B. FERENC
Felelős szerkesztő: JÓZSA PÉTER
Olvasószerkesztő: CZEGŐ ZOLTÁN

Szerkesztőség új címe:
H-1016 Budapest, Naphegy u. 29. IV. em. 5.
Telefon/Fax: 202-3933

Kiadja Az Erdélyi Magyarokért Alapítvány
megbízásából a PRIMOR KIADÓ
H-1016 Naphegy utca 29. IV. em. 3.
Tel.: 156-8465
Telefon/Fax.: 156-8464
Felelős kiadó: ATZÉL FERENC ügyv.ig.

HU ISSN 0865-6819

Szedés, tördelés, nyomda: PRESS+PRINT KFT.
F.v.: TÓTH IMRE ügyvezető igazgató

KÉZIRATOKAT NEM ÓRZÜNK MEG,
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA AZ
ÍRÁSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a
Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR), 1900 Budapest XIII., Lehel utca 10/A.,
valamint postautalványon, és közvetlenül az
Alapítvány és a szerkesztőség címén.
Forintszámánk: MHB 222-21489
Előfizetési díj egy évre: 312 Ft

Külföldiek számára előfizethető:
pénzesutalványon Az Erdélyi Magyarokért
Alapítvány címén: H-1016 Budapest
Naphegy utca 29. IV/3. vagy a képviselőteken.
Devizaszámánk: Magyar Hitelbank-Budapest
218-1602-351 és 218-1607-351
Előfizetési díj:
20 USA-dollár légipostaköltséggel együtt.
Külföldi képviselőink címjegyzékét a 64. oldalon
közöljük.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1994. JANUÁR
MÁSODIK FELÉBEN
JELENIK MEG.**

TARTALOMJEGYZÉK

- A nemzet forradalma (Beke György)
- Részlet Horthy Miklós kolozsvári beszédéből

1956

- Tófalvi Zoltán: Magyarok a vádlottak padján 2
- Katona Szabó István: 1956-ról Erdélyben 6
- Gál Mária: Nemzedékelem 10
- Molnos Lajos: Magyaroknak lenni 12

VALÓSÁG—MÉRLEG

- Beke György: Útkeresés vagy úttévesztés? 14
- Tőkés László a neptuni árulásról 19
- Botlik József: Kárpátaljai kormány 20
- Stoffán György: Vatikáni határmódosítás 24
- Merényi László: A körmöcbányai magyar gimnázium
megszüntetése 26
- Szabó Gyula: Szalma Mátertünk 28
- Az Argentínai Magyarok Szövetségének memoranduma .. 31

SZÉPMÍVESSÉG

- P.B.: Határok 33
- Babits Mihály: Áldás a magyarra..... 33
- Illyés Gyula: A Dunánál Esztergomban..... 34
- Pomogáts Béla: Erdély krónikása 35

VISSZAPILLANTÓ

- Sztáray Zoltán: Hogyan adták el Erdélyt
az antanthatalmak I. 36
- Rászlai Tibor: Autonómiai törekvések Erdélyben I. 41
- Drágffy Kamilla: Iorga korlátai 45

FÓRUM

- Horváth László: Az országhatárok kérdése 48
- DO Pályázat 49
- Papp Anna: Magyar felsőoktatás
a határainkon kívül 50
- Práczki István: A királyvíz 53
- Király Károly: Napló 56

FIGYELŐ

- Mikó István: Fohász 57
- Török Bálint: Rónai Andrásra emlékezünk 57
- G. M.: Sarolta kisasszony jóslata 58

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 59

KÖNYVEK ERDÉLYRŐL 1992. (II.) 61

- HÍREK, POSTABONTÁS 63
- Egy térkép hátttere (Katona Szabó István) 64

— Lazányi János László térképe

E lapszámunkat Buzás András Krisztus-tanulmányai
és Bernáth Csaba templom-grafikai illusztrálják.

SPALLER ÁRPÁD
TULAJDONA

Magyarok a vádlottak padján

Különös a története annak az ítéletnek, amelyet a hírhedt 3-as számú kolozsvári katonai bíróság állított össze 1957-ben, s amelynek értelmében kilenc erdélyi magyar értelmiségit súlyos börtönbüntetésre ítélték; Dobai Istvánt és Varga Lászlót életfogytiglani szigorított börtönre, teljes vagyonekobbzásra, Komáromi Józsefet és Kertész Gábort 25 év kényszermunkára és teljes vagyonekobbzásra, Bereczki András 20, Gazda Ferencet 10, Dobri Jánost 6, László Dezsőt, Nagy Józsefet pedig 5 év kényszermunkára és vagyonekobbzásra ítélték.

Az 1975-ös számot viselő ítélet, a közel nyolc hónapig tartó kivizsgálás és tárgyalássorozat 1956 erdélyi visszhangját és az azt követő megtorlásokat mindennél beszédesebben bizonyítja. A román hatalom pedig 37 évvel a történetek után sem szolgáltatott igazságot! A halálraítélteket és életfogytiglani börtönbüntetéssel sújtottakat mindmáig nem rehabilitálták, a kivégzetteknek ma sem ismerjük nyughelyüket. Az érmihályfalviak emléktáblát emeltek az 1956-os forradalom és szabadságharc ürügye alatt kivégzett *Sass Kálmán* református lelképásztoruknak az idén. A nagyváradi román sajtó teljes összützet zúdított a szervezőkre, a település magyar lakóira: miféle arcatlanság a hazaárulás vádjával kivégzett papnak emléktáblát emelni?

Azért is fontos ismernünk a vádiratok, ítéletek teljes szövegét, mert a román hatóságok mindent megtettek, hogy az a rengeteg hazugság és hamis állítás, amelyet a hadbírók 1956-ot követően futószalagon gyártottak, a köztudatban maradjon.

Szomorú fintora a sorsnak, hogy a kolozsvári főhadbíró — bizonyos *Macskási Pavel* — magyar származása ellenére, vagy éppen ezért? — különös kéjjel és kegyetlenséggel osztogatta az életfogytiglani kényszermunkára, 20-25 évre szóló börtönbüntetéseket.

A "kilencek" pere — ahogyan a korabeli egyetemi fiatalok körében fennmaradt — éppen azért tűnik ki a hasonló koncepciós perek sorából, hogy Erdély kérdésében talán mindenki számára elfogadható alternatívát próbált megfogalmazni. Az Egyesült Nemzetekhez eljuttatott memo-

randumnak sajátos története van.

Sztálin 1953-as halálát követően az erdélyi és anyaországi magyarok közötti kapcsolatok újból felerősödtek. 1955-től újra kaphattak útlevelet a Magyarországra utazni vágyók. 1956 tavaszától már a román sajtó — s ezen belül a magyar is — bár ködösítve és bagatellizálva — érzékenyen reagált a magyarországi "erjedési folyamatra".

Dobai Istvánt, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem egyetlen magyar születésű nemzetközi jogászt, arra biztatták közvetlen munkatársai és eszmetársai, hogy dolgozzon ki egy nemzetközi jogi tervet, az erdélyi kérdés megnyugtató rendezéséről.

Komáromi József és *Varga László* — az utóbbi a marosvásárhelyi cserelaji református gyülekezet lelkésze, a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt elnöke — több társával együtt Magyarországra indult. *Komáromi József* és *Varga László* először *Ravasz Lászlót*, a nagy tekintélyű, de a kommunista hatalom által félreállított református püspököt, majd annak vejét, *Bibó Istvánt*, próbálták megnyerni a maguk támogatására. Az irodalom kiemelkedő nagyságai közül elsősorban a népi írók *Illyés Gyula*, *Tamási Áron*, *Németh László*, *Kodolányi János*, *Veres Péter* és *Sinka István* együttérzését tartották fontosnak. *Erdői Ferencet* például megbízhatatlannak tartották, s ezért fel sem keresték.

Komáromi Józseftől és *Varga Lászlótól* függetlenül mások is elindultak. Így például a gyergyószentmiklósi *Salamon László*, aki teljesen véletlenül keveredett 1956. október 23-án tüntetők soraiba. Az alkalmi fotós — ugyancsak véletlenül! — megörökítette, amint egy kapualjból kilépve beállt

a tüntetők közé. Az 1956-os "eseményeket" taglaló Fehér könyvbe így került bele fényképe. Ennek alapján tartóztatták le, s ítélték el tíz évi nehéz börtönre.

Mindez azt is bizonyítja, hogy történelmi tévedés az 1956-os erdélyi megmozdulások elbogatellizálása, minimalizálása. *Komáromi József* megpróbálták felmérni, betájolni az erdélyi közvélemény reagálásait. Az erdélyi magyar szellemi élet minden jeles képviselőjét megkérdezték: mi az álláspontjuk Erdély jövőjével kapcsolatban? Jórészüktől írásbeli véleményt kértek. Mindez 1956 tavaszától 1956 nyár végéig tartott. Ezek után foglalta írásba *Dobai István* az erdélyi magyarság elképzeléseit, elvárásait, s minden változat mellett felsorakoztatta az érveket, ellenérveket, a várható esélyeket is.

A magyar forradalom elfojtása után — a magyar és a szovjet ENSZ-küldött minden tiltakozása ellenére! — a magyar kérdés végül is a világszervezet ülése elé került. Az erdélyi magyarság sorskérdéseit szívükön viselő értelmiségiek úgy gondolták, hogy ők sem ülhetnek tétlenül: megfelelő jogi érvekkel alátámasztva az erdélyi kérdést a világszervezet elé akarták terjeszteni. Ennek előkészítése és megalapozása érdekében emlékiratban kérték fel a különböző ideológiai irányzatok képviselőit: mondjanak véleményt Erdély lehetséges jövőjéről.

A memorandum hat példányban készült el. A kommunista párt részéről a később — 1959-ben — a Bolyai és Babes Tudományegyetem egyesítése ellen öngyilkossággal tiltakozó *Szabédi Lászlónak*, valamint *Bereczki Andrásnak* juttattak el egy-egy példányt. *Jordáky Lajos* a Szociáldemokrata Párt nevében nyilatkozott, akárcsak *Nagy Géza* és *Bruder Ferenc*. Egy példányt kapott a Román Akadémia kolozsvári nyelvész kutatója, *Gazda Ferenc* is. Mivel a memorandum szerzője, *Dobai István*, a református egyház belső embere volt,

minden teológiai professzor lelkész, püspökségi munkatárs véleményét nagyon alaposan ismerte.

Márton Áron római katolikus püspököt *Dobai István* 1957. március 20-án személyesen kereste fel Gyulafehérváron. Előzetesen a memorandum sokszorosított példányait a hat beavatottan kívül mintegy 30-40, jeles értelmiségiehez juttatták el.

Dobai István magnószalagra rögzített vallomása alapján ma már ismerjük az egyes álláspontokat is. A romániai magyarság autonómiaökrékvéseinek mai viharos és vehemensen elutasító fogadtatása a románság egésze részéről — ez alól még a román ellenzék leeurópaibb képviselői sem jelentenek kivételt — jórészt azal magyarázható, hogy a kommunista diktatúra mindvégig Erdély "elrablásának" veszélyével riogatta az ország többségi lakóit.

Erdély és a partium Magyarországhoz való visszatérését tartotta az egyedüli helyes megoldásnak *Márton Áron* római katolikus püspök, *Dobri János* református teológiai tanár, akinél külön bűnként rótták fel a cserkészlet főparancsnoki tisztét.

A független Erdély gondolatát elsősorban a szociáldemokraták támogatták: *Jordáky Lajos*, *Pásztay Géza*, *Venecsek József*, valamint az Erdély című szociáldemokrata lap főszerkesztője, *Raffay*.

Közülük *Jordáky Lajos* állásfoglalása a független Erdély gondolata mellett a legegységesebb. A *Dobai István* által összeállított, a méltányosság elvén álló lakosságcsere — a "Wesselényi-tervet" — mindvégig támogatta és fenntartotta.

A 26 oldalas "ítélet" szövegét olvasva megdöbbentő hasonlatosságot találunk a mai román sajtó többségében eluralkodott, már-már spóraszerűen szaporodó kifejezésekkel. A vádpontokat felsorolva kellő teret és hangsúlyt fektettek a származásból "törvénytörően" következő román- és szocializmusellenesség taglalására. *Dobai István*, *Varga László*, *Nagy Jó-*

zsef földbirtokos ivadék. Az utóbbi *Horthy Miklós* idejében polgármester volt. *Dobri János* teológiai tanárt 1953-ban igazgatásért már elítélték egy év és két hónapi börtönbüntetésre. *László Dezső*, református püspök *Horthy*, idejében az Erdélyi Párt tagja és parlamenti képviselő volt. Ilyen "elemektől" — fogalmaz a vád képviselője — csak rosszat, románellenességet lehetett várni. Kriminális tervük az volt, hogy ellentétet és gyűlöletet szítsanak "a legteljesebb testvériségben élő" románok és magyarok közé. A *Dobai István* által összeállított memorandum — amelyet az ENSZ-hez akartak eljuttatni — mélyen revizionista és sovíniszta jellegű volt azt célozta, hogy a Román Népköztársaság "szent területéből" elraboljanak olyan tartományokat, mint Temes, Nagyvárad, Nagybánya, s mindezeket Magyarországhoz csatolják, sőt végrehajtsák az általuk kért lakosságcsere-t.

Ezek az "elvetemedett vádlottak" —dörgött a kommunista demagógia — nem átalították a magyarországi ellenforradalmat forradalomként értelmezni. Mindezt nyílt gyűléseken is hangoztatták, szolidarizáltak a véres gonosztetteket elkövető magyarországi és nyugati fasisztákkal. *Dobai István* már 1951-től uszította az erdélyi magyarokat a románság ellen, ál-

landóan elégedetlenkedett a nemzeti kérdés "marxista-leninista" megoldásával. (A szokásos román érvrendszerben ezután következtek a kisebbségi "jogokra" vonatkozó adatok: ennyi és ennyi képviselő a Nagy Nemzetgyűlésben, ennyi meg ennyi elemi, középfokú iskola, magyar nyelvű egyetemi oktatás. Érdekes

vád képviselője - támogatókat keresett. Nemcsak *Márton Áronnak* mutatta meg a memorandum szövegét, hanem titokban kapcsolatba lépett *Ravasz Lászlóval*, Budapest református püspökével is, aki 1956 nyarán nem hivatalos látogatáson tartózkodott Kolozsváron. Ezen a találkozón közölte *Ravasz Lászlóval Dobai István*, hogy Erdélyben igen nagy a száma azoknak a magyar értelmiségieknek, akik a román-magyar határ revízióját kérik, s akik a lakosságcsere-tartják a megbékélés legfontosabb zálogának. *Ravasz László* figyelmeztette *Dobait*: a probléma rendkívül súlyos és alaposan kell dokumentumokkal alátámasztani.

A Budapestre induló *Komáromi Józsefet* pedig azzal bízta meg, hogy az ügynek nyerje meg *Kodolányi János* író. *Kodolányi* viszont azt válaszolta, hogy a magyar értelmiség az irodalom ideológiai kérdéseivel van elfoglalva és Erdély kérdése nem szerepel az érdeklődés homlokterében. *Dobai* elégedetlen volt a tárgyalásokkal és *Varga László* református lelkész kérte meg, hogy tárgyaljon *Németh Lászlóval* és *Tamási Áronnal*. *Varga László* részt vett a "magyar ellenforradalom" számos fasiszta akciójában — folytatja a vád képviselője —, majd 1956. november 4-én visszatért az országba. Itt a revizionista kör tagjainak azonnal beszámolt a budapesti eseményekről, s politikai előadást tartott arról, hogy Magyarországon a népi demokratikus rendszer megdőlt és a *Nagy Imre-kormány* támogatni fogja a revizionista törekvéseket. (Ez már a snagovi kihallgató csoport szellemét tükrözte!)

Varga László nagy mennyiségű ellenforradalmi kiáltványt, röpiratot, újságot, dokumentumot lopott be az országba, s ezeket megpróbálta sokszorosítani. *Dobai István* saját írógéppén sokszorosította a *Szózat Európához*, *Keserves fáklya*, *Egy mondat a zsarnokságról*, *Piros a vér a pesti utcán* című verseket, valamint *Örkény István* "uszító" cikkét.

Bernáth Csaba: A kolozsmonostori templom

módon a vádirat elismeri, hogy a burzsoá-földesúri rendszerben a magyarok ellen bizony alkalmazták a *numerus clausus*. Most pedig? Egyenesen paradicsomi, édenkerti állapotok uralkodnak. Ugye, mennyire ismerős a szöveg?)

Gonosz elképzeléseinek megvalósítására *Dobai István* — fogalmaz a

Itt is vissza-visszatér a manapság oly előszeretettel hangoztatott külföldi "beavatkozás" forgatókönyvének emlegetése. Az ellenforradalmi propaganda anyagot ugyanis egy bizonyos *Sós Lajos* lelkész lopta be Magyarországról a Román Népköztársaságba.

A magyarországi forradalom és szabadságharc vérbefojtása, *Nagy Imre* bátor helyállása arra készítette az erdélyi magyarság egyes vezetőit, hogy az ENSZ-hez juttassák el követeléseiket. Úgy látták: a világszervezet az egyetlen, amely méltányosan oldja meg a "magyar kérdést". A szekuritáté emberei azonban minden lépésüket figyelték. 1957. március 20-án a Gyulafehérvárról hazatérő *Dobai Istvánt* a kolozsvári állomáson tartóztatták le. Megtalálták nála a memorandum öt példányát. A házkutatáskor megtalálták azt a nyolc újságot és hat kiáltványt, amelyeket *Varga László* csempészett át a román-magyar határon.

Még aznap éjjel letartóztatták *Gazda Ferencet*, *Bereczki Andrást*, másnap reggel pedig őrizetbe vették *Kertész Gábort*, *Nagy Józsefet*, *Jordáky Lajost*, a következő napokban *Varga Lászlót* (ő nemcsak *Németh Lászlóval* és *Tamási Áronnal* tárgyalta, hanem részt vett a Bródy Sándor utcában a rádió előtti tüntetésen, 1956. november 1-én, 2-án a Parasztpárt és a Kisgazdapárt alakuló ülésén, valamint a református teológia újrászervezésében, tagja volt a Nemzeti Keresztény Diákszövetség alapító bizottságának. Az 1956. október 23-án kezdődött forradalomról részletes naplót vezetett, amely nagy értékű dokumentuma lehetne — ha meg nem semmisítik! — az 1956-os eseményeknek.) *Bányainé Szaniszló Annát*, *Sipos Endrét*, *Dobri Jánost*, *László Dezsőt* és *Molnár Dezsőt*, *Bányai Miklóst*, *Krebsz Sándort*, *Kincses Károlyt*, *Kincsesné Balaji Ilonát* 1957 nyár elején tartóztatták le. Tizenhat személy ellen indítottak ügyészségi eljárásokat. A kihallgatók románok vol-

tak, a katonai törvényszék bírónak egy része pedig magyar. Minden letartóztatottnak külön vallatója volt. Megpróbálták erdélyi tömegmozdulássá terebélyesíteni az ügyet, ez azonban a letartóztatottak ellenállásán megbicsaklott. Ekkor három hétre — "puhításra" — Bukarestbe szállították őket. A letartóztatottak következetesen védték a kint maradtakat. Így nem tudták letartóztatni *Márton Áront* és *Debreczeni Sándort*. A kihallgatókat akkor még nem érdekelte az önálló Erdély híveinek táborára. *Jordáky Lajost*, aki a független Erdély gondolatát védelmezte, vád alá sem helyezték. Az ügyet csak később hozták összefüggésbe a magyar forradalommal, s így emeltek, hazaárulás címén vádat a letartóztatottak ellen.

A tárgyalás 1957. szeptember 16-án kezdődött. A bíróság elnöke az *Macskási Pál* volt, aki nagyváradi szabóságként kezdte pályafutását, majd megtagadta anyanyelvét és végül hadbíró ezredes lett.

A román bíróság először tárgyalta nyilvános tárgyaláson az erdélyi kérdést. Mindenki akkor is fenntartotta véleményét, amikor tisztázódott számukra: az ügyész halálos ítéletet kér! *Kertész Gábor* bátor szókimondásával magára zúdította a szekusok haragját. Állandóan kínozták, verték, a cellájába egy dühöngő elmebeteg raktak, aki valóságos kálváriává változtatta az életét. Az ítéletet — a vádlottak távollétében — 1957. november 5-én mondták ki. Csak három hét múlva tudták meg, hogy *Dobai Istvánt* és *Varga Lászlót* életfogytiglani, *Komáromi Józsefet* és *Kertész Gábort* 25, *Bereczki Andrást* 20, *Gazda Ferencet* 10, *Dobri Jánost* 6, *Nagy Józsefet* és *László Dezsőt* pedig 5-5 évi súlyos börtönbüntetésre ítélték.

Dobai István, *Nagy József* és *Kertész Gábor* dossziéján egy különleges jelzés volt, amelynek értelmében soha nem szabadulhattak a börtönből. *Dobait* és hat társát a hazaárulóknak fenntartott külön börtönbe vitték,

ahol mintegy 400 ember raboskodott hihetetlen körülmények között. A börtönt három évenként költöztetve, megjárták Zsilavát, Galacot, Karánsebest. *Dobai* súlyos tébécés lett, az orvos megtiltotta, hogy gyógykezeljék. Társai pedig azért gyötörték, hogy ők is elkapják a fertőző kórt. Az ablaktalan cellákban elviselhetetlen volt az élet. A legnagyobb melegben is naponta csak három deci vizet kaptak, a forró moslékot tíz perc alatt, kanál nélkül kellett beszürcsölni. A 400 elítélteből csak 42-en maradtak életben! 1959. március 6-án számolták fel a különleges különítményt. *Dobait* lepedőben vitték át az új cellába. Az orvos a börtönparancsnok szigorú parancsa ellenére sztreptomincinnel kezelte, s így mentette meg az életét. Szeme világát azonban nagyon megviselte a börtön.

A tizenhat letartóztatott, majd kilenc elítélt életútja példázza, hogy 1956 szelleme milyen mély együttérzésre talált az erdélyi magyarság körében. Kálváriájuk, golgotájuk az egyetemes magyarság szenvedéseihez tartozik. Illő tehát, hogy kellő tisztelettel hajtsunk fejet előttük.

TÓFALVI ZOLTÁN
Marosvásárhely

1956-ról Erdélyben

Tallózás az egykori sajtóból, feljegyzésekből

Az 1956. október 23-án kirobbant forradalomról az első napokban igen szűkszavúan számolt be a romániai magyar sajtó. Pedig főképpen a magyar és külföldi rádiók adásából részletes és viszonylag pontos tájékoztatást nyerhetett a romániai magyar közvélemény. Erre utal Jordáky Lajos. Az "október 23"-i feljegyzésnél a következőket olvashatjuk (Medvetánc. Bp. 1988. 2-3. 303. o.): *"Budapesten történelemalakító pillanatok vannak. A Nagy Imre vezetése alatti kommunista csoportok tömegütiintetést rendeztek ma délután. Este kilenckor, ezekben a percekben Gerő Ernő beszél a rádióban. Provokációs beszéd. Sztálinista erős kéz vonalát hirdeti meg a magyar nép legjobbjai ellen. Aljas beszéd, olyan emberé, akinek nem a szocializmus, hanem az önkény fenntartása a célja. Ennek a beszédnek végzetes következményei lehetnek. A néptömegek mozgalmát nem lehet megállítani, ha az a kirobbanás állapotába került. Márpedig azt hiszem, ez a pillanat bekövetkezett. Elsöpörni az önkényeskedés maradványait és biztosítani a szocializmus demokratikus útját — csak ez lehet ma feladat. A néptömegek mellé állva a szocializmusért, de semmi esetre sem a néptömegek ellen egy idegen érdekeket szolgáló, a néptől és nemzeti aspirációktól távol álló önkényuralom fenntartásáért."*

A józanabb és az események belső okait ismerő, tapasztalt, a román kommunistáktól üldözött, mellőzött, egykori szociáldemokrata vezető mélyen belelátott a sztálinista önkény tarthatatlanságának következményeibe, de az akkori baloldali gondolkozásúakra jellemzően a kibontakozást a "szocializmus demokratikus" útjában látta, remélve annak megreformálhatóságát.

Másnap "október 24"-i feljegyzésében olvashatjuk: "Tragikus dolgok történnek Magyarországon. Forradalom van, utcai harcokkal, a szovjet tankok és repülőgépek beavatkozásával. Azt hiszem, a haladó írók, az ifjúság és

a munkásság a maga teljességében vesz részt a forradalomban, amely demokráciát és szabadságot, a szovjet csapatok távozását, Gerő és a moszkoviták eltávolítását, mélyreható reformokat, Nagy Imre-kormányt követel. Nagy Imre átvette a reggeli órákban a kormányt, a forradalom lángja azonban tovább tart."

A kolozsvári sajtó egyelőre semmitmondó híradást adott, de már "ellenforradalmi erőket" emlegetett.

Jordáky 1956. október 25-én a következőket jegyezte fel: *"A forradalom győzött, de az utcai harcok még tovább tartanak. Győzött a párton belül, Gerő eltávolításával, s győzött az utcákon. A sztálinizmust felszámolják radikálisan, de a forradalomban bekerült ellenforradalmi csoportokat is le kell fegyverezni és vissza kell szorítani. Nagy Imrével egy szociáldemokrata, kisgazda, kommunista és haladó polgári koalíciót kell megteremteni. Nagy Imre beszéde okos és bölcs beszéd. Egy dolog azonban szegényfoltja marad ennek a csodálatos októberi forradalomnak. Hogyan fogadhatta el Nagy Imre a szovjet csapatok beavatkozását a magyar nép ügyébe?"*

Az erdélyi magyar baloldal csak az úgynevezett baloldali pártok összefogásában látta a kibontakozás lehetőségét. Olyan polgári koalícióba, ami a 47-es évekre volt jellemző, de amely végül is lehetővé tette, hogy a kommunisták kizárólagos hatalomra tegyenek szert. Nem értették (talán nagyrészt ma sem értik), hogy a kommunista taktikát még egyszer nem lehet megetetni a néppel. Nem értették meg, hogy nemcsak a sztálinizmus bukott meg világtörténetileg, hanem az egész "leninizmus" és a proletárhatalmi ábránd, de az általuk elképzelt úgynevezett népfrontos koncepció is, melynek jegyében 1945-ben szerveződtek.

Október 26-án már a romániai, s így a kolozsvári magyar sajtó is kizárólag ellenforradalmat emlegetett. Az *Igazság* a Román Munkáspárt Kolozsvár Tartományi Bizottságának lapja, vezércikkében már egyértelműen kimondja: *"... a szomszédos és testvéri Magyar Népköztársaságban ellenforradalmi elemek kezét emeltek a munkásosztály áldozatos harcok árán szerzett vívmányára a népi államhatalomra. Semmi kétségünk nincs aziránt, hogy a magyar szocialista államhatalom, Magyarországi munkásosztály, a kommunisták vezetésével... megfelelő választ ad az ellenforradalom gyújtogató, fosztogató ban-*

művészetekben, hanem a politikában, a szabadságért folyó küzdelemben is a magyar.”

Október 28-án a romániai magyar sajtó most már keményen rákapcsol a magyar forradalom gyalázására. A bukaresti Előre nagy címben közli: *“A közvélemény megbélyegzi a magyarországi ellenforradalmi lázadást”, “A magyar nép megvédi a népi hatalmat”* című cikk pedig a következőket írja: *“Hivatalos jelentések arról számolnak be, hogy fegyveres bandák a néphatalom biztonságára törtek. Emberéletek estek áldozatul, pótolhatatlan nemzeti értékek estek áldozatul... mentőautók kerültek a huligánok golyószóróinak tüzébe. A rendbontók áruházakat fosztogattak, gépeket romboltak, kegyellenkedtek, vér folyt a főváros utcáin. Nem nehéz felismerni az ellenforradalmi akció igazi célját. A belső és külső reakció a nagybirtokosok, az iparbárók, a pénzmágnások uralmát — a három millió koldus országát — akarta visszaállítani.”*

Aztán részletesen taglalja hogyan szervezték meg előre az ellenforradalmat nyugatról, emlegeti a 100 millió dollárt, melyet erre a célra még 25 millióval egészítettek ki. Ekkor már ki volt dolgozva az a hazugságtömeg, melyet később évtizedeken át mindegyre felemlgetnek. De azt is szükségesnek tartja hangsúlyozni: *“A magyarországi ellenforradalmi provokáció a mi szocializmust építő népiünk érdekei ellen is tör.”* Ekkor már országszerte elhíntették a hazugságot: Magyarország Erdély visszaszerzésén mesterkedik.

Jordáky írta október 28-án: *“Milyen bűnös magatartást tanúsít a hazai sajtó. Mocskolja a nagy magyar forradalmat, s ezzel lényegében önmagát ítéli el végérvényesen.”* Majd október 29-én ezt jegyzi fel: *“Az emberek nyugtalanok, s az itteni vezetők fokozzák a nyugtalanosságot, ellentéteket szívnak románok és magyarok között. Pedig*

dáinak.” — jósolta meg az Igazság ismeretlen vezércikkírója a magyar forradalom szomorú jövődjét, félrevezető hazugságokkal megszépelve értesüléseit.

Jordáky ezzel szemben a következőket jegyezte fel 26-án: *“Vér, vér, mennyi vér öntözi ismét Budapest utcáit. Munkások, értelmiségiek és diákok vére... Valóságos vértenger. A magyar történelem dicsőséges napjai mégis ezek a vérrel teli napok. Hiszem, hogy a magyarság ismét méltó az egész világ tiszteletére és csodálatára a szabadságért folyó hatalmas küzdelemben. Magyarok, szocialisták, polgárok, népi fiatalok és becsületes kommunisták vére tesz pontot egy rendszerre, és nyitja meg egy emberi és magyar, az egész nép szabadságát óhajító magyar szocializmus útját.”*

Október 27-én a bukaresti Előre *“A magyar belügyminisztérium közleménye”* címmel röviden beszámol a Nagy Imre kormány megalakulásáról, de hangsúlyozottan idézi az állítólagos hivatalos híradást, mely szerint *“A város egyes helyein még folynak a harcok az ellenforradalmi bandák ellen... A budapesti rádió ismertette a felgyeztett bandák gáztetteit: megtámadtak több kórházat és szétromboltak sebesültszállító járműveket.”*

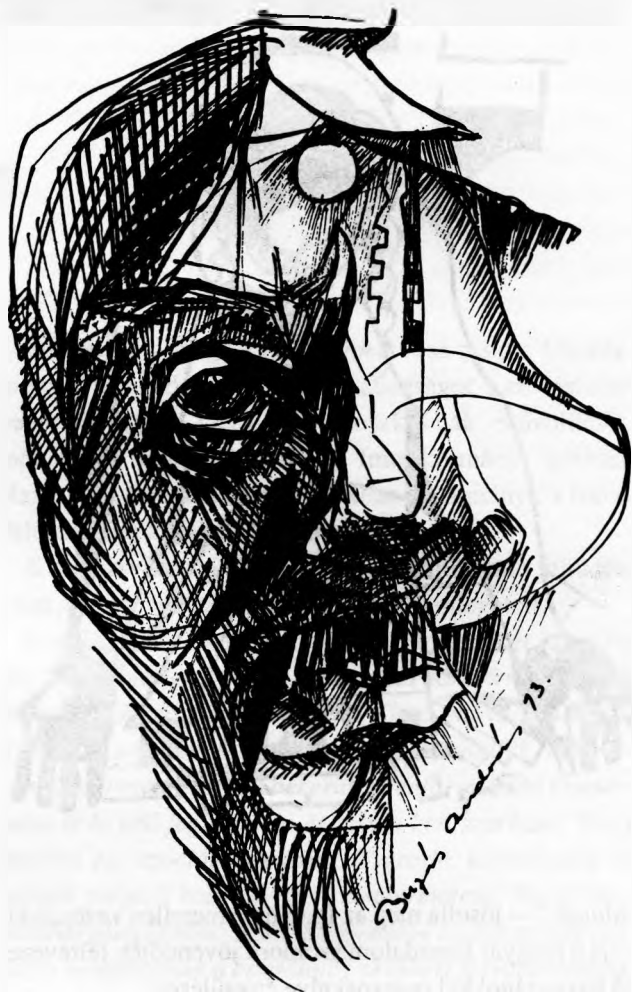
Jellemző a félrevezető tájékoztatásra, hogy az állítólagos *“belügyminisztériumi”* közleménybe belekeveri a rádió állítólagos híradásait.

“A forradalom diadalmasan tör előre — jegyzi fel ugyanezen napon Jordáky. — Mennyi hősiesség. A huszadik század nagy népe most már nemcsak a sportban és

most nem ellentétekre, hanem egységre van szükség a magyarságon belül és együttműködésre a románsággal.”

Október 30-án a sajtóban közölt cikkek hangja látszólag visszafogottabb. Közlik a magyar kormányközleményeket, de az események értékelésénél nem mulasztják el hangsúlyozni: *“A lefolyt események világosan megmutatják, hogy az ellenforradalmi elemeknek sikerült megteveszteni számos jóhiszemű dolgozót... A történetek arra utalnak, hogy régebben előkészített terv végrehajtási kísérletéről van szó... a magyar nép legádázabb ellenségei is vérmes reményeket szöttek, hogy visszaállíthatják uralmukat, visszaállíthatják a nagybirtokosok, bányabárok, pénzmágnások egykori hatalmát.”* (Előre, 1956. okt. 30.) A hazugságsablonok tehát tovább hangsúlyozódtak. Ehhez a Scinteia-ból lefordított és szó szerint közölt cikk a kolozsvári Igazság okt. 30-i számában még hozzáadja: *“E bűnös célok megvalósítására az imperialista körök megfelelő elemeket toboroznak. A budapesti zendülés alkalmával ismét felütötték fejüket a horthysták, szálásisták, a volt “nyilaskeresztesek”, minden rendű fasiszták, a magyar nép leggonoszabb ellenségei.”* — írja többek között — *“A magyar nép szétzúzza az ellenforradalmi kalandot”* című Scinteia cikk tovább fokozva a magyarelles hisztériát a román közvéleményben.

Ezzel szemben Jordáky fejezi ki az erdélyi magyar közvélemény nézeteit, amikor ezt írja naplójában október 30-án: *“A magyar forradalom véglegesen győzött. Az idegen csapatokat ki kell vonni rövidesen. Új kormány, az 1945-ös alapon újjászerveződött, politikai pártok, szabad választás, a világ minden részében a történelem folyamán soha nem tapasztalt rokonszenv... Ujjong a lelkem, drága magyar fiúk és leányok, munkások és írók, drága magyar nép. Milyen büszke vagyok az ujjongó gyásznak ezekben az óráiban. Büszke, mert magyar vagyok és magyar lehetek.”*

tek. Mert én is azért harcoltam, amiért ők. Mert én is szenvedtem, s így az örömöm is határtalan lehet.”

De a politikai helyzet megítélésében még sem tud egészen elfogulatlan lenni, mert az október 31-i feljegyzése így hangzik: *“Most már a politikai küzdelmek kezdődnek. Szerveződnek a pártok. Úgy látszik, hogy a szociáldemokraták távol tartják magukat. Fennáll a katolikus ellenforradalmi erők felsorakozásának a veszélye.”*

Ezzel valószínű a Mindszenty fellépését kifogásolja, mely a baloldali körökben teljes meg nem értéssel találkozott.

November 1-én már beindult a gépezet Romániában, pedig ekkor még csak a legfelsőbb szintű vezetők tudhatták, hogy mi készül Magyarország ellen. Ezt írta Jordáky: *“Halottak napja. Világítás. Elesett hősök előtti tisztelgés. Az egyetemi hallgatók ma gyászruhában jelentek meg az órán... Egyetemi tanács, majd tantestületi gyűlés. Rokonszenvünket fejeztük ki a magyar forradalom vívmányai és hősi népe iránt. És aggodalmunkat egyes reakciós erők feltűnése miatt. Egész napos kemény küzdelem. Az új szövetet nem hiszem, hogy Miron (Constantinescu)ék alkalmasnak találják leközlésre, mert alapvetően különbözik az RMP jelenlegi állásfoglalásától és értékelésétől.”* Az

Előre pedig célzatosan félrevezető és további eseményeket indokolni kívánó hírt közöl: *“Nyugat-Németországból fasiszta elemek vezetésével ellenforradalmi csoportokat visznek Magyarországra.”*

“Ahogy gondoltam. — jegyzi fel Jordáky november 2-án — Mironék inkább lemondtak a táviratnak a magyar eseményekkel foglalkozó részéről, mintsem hogy publikálják. Ma Miron és Alexa (Alexa Augustin a tartományi párt első titkára. K.Sz.). Két óra hosszat beszélgettünk. Előbb a magyarországi eseményekről, majd az itteni állásfoglalásról. Miron részletesen kifejtette a párt jelenlegi irányelveit: román-magyar együttműködés, falu és város viszonyának fenntartása, egypárt a proletariátus hegemoniájának biztosítására, román és magyar értelmiség együttműködése, fiatalság követeléseinek kielégítése, munkásárdák felállítása és felfegyverzése. A lényeg megkerülése, mert nem hajlandók a lényegét látni.” — teszi hozzá, felismerve, hogy a felső pártvezetés még reformokra sem hajlandó.

Marosvásárhelyt másnap, már november 3-án nagyürelést szerveznek, melyen a *“Simó Géza”* bútorgyár *“magyar és román dolgozói”* határozatban ítélik el a magyar ellenforradalmat és hűségnyilatkozattól csöpögő táviratot küldenek Gheroghiu-Dejnek.

November 4-én aztán leomlik minden illúzió, ahogy Jordáky írta: *“A Szovjetunió megtámadta több ezer tankkal, páncélosokkal és repülőgépekkel Budapestet és az egész Magyarországot... Vége annak az illúzióknak, hogy a szocializmusról lenne szó. Erőszak. Vas és vér.”*

A lapok pedig külön kiadásban, vaskos ordító címekkel hozzák *“Megalakult a forradalmi munkás-paraszt kormány Magyarországon”*. (A Nagy Imre kormány megalakulását csak rövid, eldugott hírben közölték néhány nappal előbb.) A Román Munkáspárt Központi Vezetősége pedig külön üzenetben üdvözlöi a *“forradalmi”* munkás-paraszt kormányt.

A különkiadások sugározzák az örömet és megnyugvást a vezető pártkörök részéről. *“A Román Népköztársaság munkásosztálya — hangzik az üzenet — és egész népünk szíve mélyéből köszönti a Magyar Népköztársaság forradalmi munkás-paraszt kormányának megalakulását, azt a kormányt, amely erélyesen hozzáállott a reakció sötét erői által kirobbantott bűnös akciók felszámolásához.”* Minden szó, minden mondat félrevezető, a tényeket meghamisító hazugság. Egy szó nincs a szovjet hadsereg erőszakos beavatkozásáról, az ország újbóli megszállásáról, a magyar főváros szétrombolásáról. Hanem *“a teljes egyenlőség és a belügyekbe való be nem avatkozást”* emlegeti.

Megindul a központból szervezett elismerő nyilatkozatok, üdvözlő táviratok özöne, a *“rokonszenvező”* nagygyűlések szervezése. A kormány, a szakszervezetek, gyárak és intézmények küldik az egy kaptafára fogalmazott

szövegeket, melyek megtöltik az irányított sajtó hasábjait Constancától Szatmárig. Mindenkit szorongatnak, hogy írja alá e hazug nyilatkozatokat. Erről a kampányról jegyzi fel Jordáky november 5-én: *“Nem írtam alá az Egyetemen az ‘üdvözlő’ táviratot, és nem vállaltam, hogy a diákokat meg próbáljam győzni erről. Emberi becsületemnek annyival tartozom, s nemzetem iránti hűségem legalább azt megköveteli, hogy hallgassak, ha nem beszélhetek, hogy gyászoljak, ha nem harcolhatok.*

Megdöböntő (Balogh) Edgár magatartása és Szabédi rádiónyilatkozata. Diákok mondták meg nekik, hogy szégyellhetik magukat. (Szabédi) Laci legalább kétségbeesett, s örülként, lelkiismerete minden nyugtalanságával keresi akiutat.”

Nagyon kevesen voltak akkor, akik megmerték tagadni az ilyen szövegek aláírását. De az is megtörtént, hogy aláírtak nevéket, akiket meg sem kérdeztek, akik nem is látták a fogalmazványokat. De hát ki merészelt tiltakozni emiatt? Csak árnyalati különbségek lehettek a szövegezekben, de a túlbuzgó kollaboránsok, azt is *“leleplezték”*.

A valóságos hangulat azonban egészen más volt. Amint Jordáky írta, nem véletlenül éppen a *“Nagy októberi forradalom”* napján, november 7-én:

“Cinizmus egyik oldalon. Hősiesség a másikon. A világ közvéleménye a magyar nép mellett. Tüntetések, kommunista székházak felgyújtása, követségek szétrombolása, szervezetek, politikusok, írók, tudósok kiállása... Kommunista mozgalom bomlása a nyugati világban és Ázsiában.”

De Romániában csend volt, vérfagyasztó csend és a kommunista román államhatalom ugrásra készen, hogy még nagyobbat üssön az erdélyi magyarságon.

KATONA SZABÓ ISTVÁN

Nemzedékem

“A főnökönk nyolc évet kapott. Ketten: hetet. Néhányan kettőt, hármat. A többiek — vagy huszonnyolcan — megúsztuk öt esztendővel. Kiskorúak vagyunk. Van közöttünk tizennégy éves gyerek is. Visz a vonat. Szamosújvár felé. Az állomáson teherautókra ültetnek...

Kovácsműhelyben dolgozom. Este hattól reggel hatig verem a vasat. Éjfélkor tíz perc szünetet és négy deci tercset (kása) kapunk. Nincs megállás...

...Goiciu, a fityedt ajkú börtönigazgató közénk karikázik, és biztat: Hiába várjátok az amerikaiakat. Itt döglötök mindannyian! Mond valamit. Sok fogolynak rég letelt a büntetése, mégis itt van. Másokat el sem ítélték. Együtt üdülünk a kényszermunkára, nehézbörtönre ítélt életfogytiglaniakkal mi, mi huszonnyolcan kiskorúak. Ha mégegyszer jól lakhatnék pityókával — hagymám és sóm is lenne — ... Nyírfát szőkít október kedve... csodakék — tavaszék — az őszi ég — zöldpaprika szagot érzek — és jól esik a félig töltött pléhedény melege — ez is — ez is A TE MELEGED — Londa — Sztálin apánk képe már szemétnen van — megálmodtam Londa — Jövök. (Palocsay Zsigmond: Pars pro Toto)”

És jött. Jöttek Palocsay Zsiga és társai. Mind a 35 felnőtté lett kiskorú, az IKES (Illegális Kommunista Ellen-es Szövetség). Harmincöt gyerek, akik 1952-ben érezték szüleik, rokonaik rettegését. Látták egyesek minden eshetőségre kikészített batyuját, s úgy gondolták, hogy inkább nem kell a beígért rózsaszín-vörös mesevilág, ha a sötétség leple alatt bármikor megérkezhet a Duba*, s szüleik, netalán örökre eltűnhetnek benne.

A gyermeki igazságérzet, a játék- és veszélyvágy, a felnőttnek látszani akarás szinte észrevétlenül faragott ellenállókat belőlük.

Lett főnök, Veress Zoli, Program, Röpcédulák: Emberek! Harcoljatok a vörös kutyák zsarnoksága ellen, akik elhurcolják fiaitokat! ... Ne jöjjön a Duba! ..., konspiratív beszerzések, veszély a javából. De mint minden társadalomban, az ő tizenéves világukban is hibátlanul működtek a törvényszerűségek. Nemsokára akadt “áruló”, ugyanolyan gyerek, mint ők, aki ugyanúgy félt a Dubától, talán kissé még jobban, olyannyira, hogy nem volt ereje szembe szállni vele és feladta a Játékot, társait egyaránt.

Vörösben játszó pirkadatban jött értük a Duba. Fekete volt, nagy és ijesztő, vörös üléseibe belevesztett a realitás. Utána már csak fekete-vörös, vörös-fekete abszurdum következett: a kitudjameddig bezáródó börtönkapu, cellák, rácsok, vallató szoba, a tizenkét órán át forogott óriáspöröly, koszos tercses bögre, elveszített évek és derékba tört életek. Vagyis Szamosújvár karkai világa.

Palocsay Zsigmondot kérdeztem kiszabadulásukról, s arról, hogy mennyire befolyásolta Szamosújvár későbbi életüket.

“Letartóztatásunkkal furcsa helyzet alakult ki. Apám, a “román Micsurin”, Maurer vadásztársa, ismert közéleti személyiség volt. Ő sohasem politizált, csak kertészkedett és vadászott, olyan szinten, hogy Micsurinná lett. Fia pedig rendszerellenes összeesküvőként, tizenévesen, Szamosújváron sínylődött. Tarthatatlanná vált a helyzet. Többször felajánlották apámnak, hogy engem kiengednek, de ő nem fogadta el. Vagy mindannyiukat, vagy senkit. Két évbe került, de mindannyian szabadlábra kerülünk. Ígéretet is kaptunk, hogy “gyermeki hebehurgyaságunkért” nem fognak a későbbiekben is büntetni.

Befejeztem az iskolát, apám kedvéért az Agronómiára felvételiztem. Két év után hagytam ott, “apám kétségbe esett... Élete csődje lettem”. Újra felvételiztem a konzervatóriumba, ahol azonban csak apám közbenjárásával, a “zene nem robban” alapon maradhattam. Hegedű szakon végeztem, azóta is, 31 éve, hegedűtanár vagyok. Szerkesztő szerettem volna lenni, de büntetett előéletem miatt nem lehettem. Akkor fáj, csak később tudatosodott bennem, hogy tulajdonképpen nyertem. Főnyereményt, az abszolút függetlenséget. Azt írtam, amit akartam, akkor, amikor akartam, mikor közölték, mikor nem, de önmagam maradhattam.

* Zárt, teher szállító autó

Társaim élete még göröngyösebb volt. Sokukat fel sem vettek egyetemre, másokat ötvenhatban kizártak "megbízhatatlanságuk" miatt. Szamosújvár láthatatlan bélyegét mindvégig magunkon hordoztuk, hordozták."

Két évvel ezelőtt hallottam először az IKESZ-ről. Önkéntelenül arra gondoltam, hogy egyszerű játék volt az egész, harmincöt tizenéves gyerek komollyá sikerült játéka. Nem tudtam elhinni, hogy tizenévesen volt bátorságuk nyíltan kimondani azt, amit gondoltak, szembeszállni az-
zal, ami nem fért be jövőképükbe. Nem hittem, mert 35-40 év távlatából, saját nemzedékem szemszögéből mérlegetem a tényeket.

Bernáth Csaba: Ferencesek temploma, Kolozsvár

Ma már tudom, mi volt a különbség közöttünk. Ők voltak az elsők, mi az utolsó előttiek. Bennük, habár halványan, de élhetett egy más valóság is, mi azonban már beleszülettünk az aranykorba. A vörös számunkra már természetes volt, szinte észre sem vettük, megtanultunk benne-vele élni. Lényünk mélyén tudtuk, hogy abnormális, de sohasem hittük igazán, hogy valaha számunkra is másképpen lehet. Nem bíztunk önmagunkban, féltünk az egyenes szótól, a nyílt kiállástól. Sorok között keresgélő nemzedék lettünk, akik talán meg sem értettük volna a kiáltó szót, a röpcédulát, s fel sem merült bennünk a röpcédula lehetősége.

Hozzánk azonban nem is szólt senki egyenes beszéddel, minket már csak sorok közötti kommunikációra tanítottak, arra, hogy vigyázz fiam, kivel mit beszélsz, hiszen senkiben sem bízatsz, még a saját testvéredben sem. Mi jól megtanultuk a leckét. Akiben már nem fért a szó, az elment — "Magyarba, Németbe, Svédbe, Osztrákba...", s onnan kiáltotta vissza: "Kitartás! Hová lett az erdélyi Kiáltó Szó? Miért nem tesztek valamit magatokért? Miért vagytok gyávák?"

Azóta mi is hősök lettünk. Nyolcvankilenc decemberének forradalmi ifjúsága. Ránk erőszakolták ezt is, akár csak az egykori hallgatást.

Valójában kik és mik vagyunk mi, és kik voltak ők? Mi a közös bennünk? Kik vagyunk? Hős szülők gyáva csemetéi? Nem tudom, majd eldöntik az utánunk jövők. Egyetlen dologban vagyok biztos: Ők tudtak játszani, de mi már azt sem.

GÁL MÁRIA
Kolozsvár

Magyarnak lenni

Magyarnak lenni Európában továbbra is pont "olyan", mint — mondjuk — németnek, franciának, orosznak, angolnak vagy spanyolnak lenni Európában — csupán valamicskével nehezebb; magyarnak lenni — Romániában is, még mindig pont "olyan", mint romának lenni Romániában — csak sokkal nehezebb; Magyarországon lenni magyarnak — mondják, kik ott magyarok —, szintén nehéz; ismét; még most is.

Azt jelentené ez vajon — tűnődöm —, hogy Európában nem jó magyarnak lenni? Hogy Európában csak németnek, olasznak, franciának, orosznak, angolnak, spanyolnak, finnek stb. jó lenni, de nem magyarnak? Azt jelentené-e mindez vajon, hogy Romániában sem jó magyarnak lenni, csak romának lenni jó Romániában, miként csak szlováknak Szlovákiában, csak szerbnek Szerbiában, csak ukránnak Ukrajnában? S ha már Magyarországon is nehéz (nem jó) magyarnak lenni — akkor tán Amerikában, Ausztráliában vagy Angliában jó magyarnak lenni — lévén, hogy ott már úgy sem akar senki magyar lenni, miként litván sem, horvát sem például, de román, szerb sem, mert Amerikában mindenki *amerikai* akar lenni, Ausztráliában *ausztrál*, Angliában pedig *angol*, de még/már Burgelandban is "mindössze" csak *osztrák* akar lenni — tudatosan vagy észrevétlenül?

Magyarnak lenni annak idején — úgy tetszik e mostanból nézvést is — Ázsiában sem lehetett nagyon jó, különben miért vették volna nyakukba eleink a világot, "megreszkírozván" ezzel a végleges és végzetes szétszóródást is? Talán valamiféle ösztönszerűségből indultak neki, úgynevezett tudatalatti "vállalásból", abbéli akarásból, hogy mégis csak meg kellene, meg kell valahol, bárhol — ha már Ázsiában többé nem lehet — maradniuk magyarnak, hogy ha már magyarnak teremtette őket a Fennvaló, a Hadak Bölcs Ura?

Lehet, hogy ez is oka volt az elindulásnak, Európa felé való kirajzásnak,

s nemcsak a legelők után bőgő jószág készítette őket az Ázsiából kivezető útra?...

Bárhogy is volt, bármi okból és indíttatásból is történt, ami megtörtént, a lényeg mégis csak az, hogy az új hazában is, az új, idegen néptenger s történelmi viharok, kihívások, sorscsapások közepette is, valahogy megmaradtak, *megmaradtunk — magyarnak is!* Ami szintén nem volt könnyű (és nem könnyű ma sem) — sőt, olykor sokkalta nehezebb volt (s lesz) — s még tán veszélyesebb is? —, mint "csak" embernek lenni, megmaradni.

Emezen oldaláról nézvést magyarságomat, úgy hiszem én is: magyarnak lenni — bármilyen nehéz is, bármennyire "nem jó" is —, mégis csak jó és megnyugtató számomra. (Miként, gondolom, más nép, más nemzet fiának is az, hogy ő éppen annak a népnek, nemzetnek a fia.) És ezt nem csak "érzésből" mondom, nem a "csakazértis!" dacos és heves indulata mondja, de mondja az ész is, tudatosan! Másként nem is szólhatok erről, hogyha már — túl azon, hogy magyarnak születtem — vallom is és vállalom is mindenkori és mindenholi magyarságomat. Vallom és vállalom — úgy, amilyen ez a magyar mivoltunk, ez a mi magyar milyenségünk és ez a mi itteni (bárhóli) magyar sorsunk — (Romániában és Szlovákiában, Szerbiában és a Kárpátalján a több mint hetven éve tartó kisebbségi létben). Vallom és vállalom — még akkor is, ha ez a magyar sors, s pláne a kisebbségi magyar sors milyenség fárasztó, próbára tevő is; lehangoló, elfásult,

reményt veszett olykor, miként néha —avagy gyakorta— “csakazértis!” — ökölbe szoruló sors is.

Nem kötelességből való vallás ez, s nem muszáj-vállalás. Csak olyan, mint a fának a növése, gyümölcsöt termése, s mint az, hogy reggelente felkél a Nap.

Nem is olyan nagyon régen egyik ifjúsági szervezetünk vitafórumán azt fejtegette az egyik ifjú gondolkodó, hogy ő nem magyar akar lenni (például Romániában sem), hanem mérnök, orvos, tanár, kőműves — jó szakember.

Tetszetős és modern is ez a tétel, európai, *européer* a gondolat — csak azt nem értem azóta sem, hogy miért a kizárólagosságra alapoz? Mert úgy tetszik ki ezen “elméletből”, hogy ha valaki “jó” magyar, az már aligha lehet jó szakember is. Illetve: a szakmájára készülő, arra összpontosító nem lehet egyben “kiváló” magyar is. Vagy-vagy(?!). A “tétel” szülőtalaja, vélem, az a felfogás, kiindulópont, amely elutasít mindenféle és mindenért való politizálást; elvet, visszautasít minden politikai, politizáló szervezetet, tömörülést. A létből, az adott sorsból csak egyetlen pászmát hajlandó felvállalni.

Hallgatván (akkor is, ma is) ez érvelést, megcsap a veszélyérzet szele. Tudniillik annak a veszélynek a szele, hogy ettől a felfogástól, amely lassan elméletté terebélyesedik, már csak egy picike lépésre van az a vonalon túl, ahol maga a nemzet, a nemzetiség, az etnikum mint adott, létező “szervezet”(szervezett kollektívum) már maga is politikai szervezkedésnek, “*pártnak*” minősül, s mint ilyen, úgymond, nem illeszkedik bele az európaiságba, avagy: az európaiságnak is nevezett internacionalizmus keretei közé; ellentmond a látszólag Európában újra divatosá váló úgynevezett modern liberalizmus eszméinek — s mint ilyen, túlhaladott, idejétmúlt

“valami”. Tehát elvetendő és megvetendő, nem elfogadható.

Rémlátásnak, fals okoskodásnak, spekulációnak, félreértelmezésnek vélhető-minősíthető “veszélyérzetem” akkor nyert egyfajta “konkrét bizonyítékot”, midőn — nem régiben — úgynevezett “iskolaháborút” vívtunk Kolozsváron (s alighanem vívunk az idén is, és még sokszor s huzamosabb ideig). Három magyar tannyelvű középiskolánkat akarták (s akarják azóta is) vegyesíteni újra. Iskolák vezetősége, szülőbizottságok, egyházi vezetők s az RMDSZ *közösen* úgy határozott (akkor is): megvédjük a három veszélyeztetett magyar tannyelvű iskolánkat: tiltakozással, beadványokkal, iskolai-őrség állításával, élőlánccal — szóval, minden lehetséges eszközzel és módon. Ifjúsági szervezetek tagjait is — beleegyezésükkel — beosztottuk az egyik iskolához “őrségbe”, remélvén, hogy részt is vesznek-vállalnak az akcióban, lévén, hogy ez már több mint politizálás. *Létkérdés az adott sorshelyzetben.* Létkérdése, alapfeltétele annak, hogy — anyanyelvükön tanulva — valóban kiváló szakemberek lehessenek az eljövendők. Számunkra felnőttek, “idősek” számára úgynevezett kutya-kötelesség biztosítani (megvédeni) gyerekeink számára a lehetőségekhez mért optimális feltételeket (iskolákat) — de vajon, nekik nem-é önmagukkal, saját jövőjükkel szembeni kötelesség szintén felpártolni az emígyen közössé vált ügyet?

Nos, a több napig, két váltásban tartó iskolaőrzésben (élőlánccban) eme ifjúsági szervezetek egyetlen tagja, képviselője sem vett részt, bár csak formálisan, tíz percnyi ideig sem! Csak az öregek, a gyárból, *a munkahelyekről kijövőök!*... —holott —emlékezett keserű szájjal az “öreg örködő”—, nem is olyan régen, még kilencvenegy elején, *Kolozsváron is volt ülősztrájk iskoláért, egyetemért!*...

Ilyen, azaz: ilyen is, úgy látszik, ez az *apolitizmus*. Ragadós is, kényelmes is, többek között. De mondhatnám azt is: bizonyos alapvető kérdések iránti kevésbé fogékony — hogy ne mondjam: *intoleráns* — voltában veszélyes is. Ha mással nem, közönyével. Márpedig mostanság nagyon is “fogékonyak” lettünk a közönyösségre egynémely kérdések iránt!

Milyen tehát magyarnak lenni Európában, s ezen belül Magyarországon és a “határainkon túl”? — kérdezem újfent.

Úgy tűnik, most sem, még mindig nem könnyű. De/és mégis magyarnak is kell lennünk — ezutánra is, ha már több, mint ezer évig sikerült. Mert — vélem — minden legújabb “közhiedelemmel” ellentétben: *magyar voltunk nem zárja ki azt, hogy emberek is legyünk, maradjunk, sőt kiváló szakemberek.* Egyébként, akik ezt nem hiszik mostanság — történelmünk megannyi “ellenpéldával” szolgál. Vagy-vagyban gondolkodni (ma is) a legnagyobb és közveszélyes képtelenség! Önmagunk, magyarságunk feladásához vezethet!...

MOLNOS LAJOS
Kolozsvár

Útkeresés vagy úttévesztés?

Egy David Binder nevű, szerző a *New York Times* 1993. július 30-i számában valóságos "diadalként" ünnepelte, hogy megegyezés született a románok és magyarok között Erdélyben. A Fekete-tenger partján, az egykori Ceausescu-villában három napon át tárgyalt Viorel Hrebenciuc kormányfőtítkárral és Traian Chebeleu elnöki szóvivő a Romániai Magyar Demokrata Szövetség három képviselőjével, Frunda Györggyel, Borbély Lászlóval és Tokay Györggyel.

"A három napi tárgyalás után született megállapodás értelmében háromszázaléknál több magyar tanárt fognak képezni a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetemen, az elemi osztályokban több történelem és földrajz óra lesz a kisebbségek nyelvén és többnyelvű utcatáblák lesznek azokon a vidékeken, ahol a kisebbségek aránya 30 százalék vagy annál több."

Eme "sikereket" nevezett David Binder a találkozót létrehozó *Project on Ethnic Relation* (PER) amerikai szervezet erőfeszítéseinek tulajdonítja. A David Binder-cikk alcímei igen jellemzőek: *Vagdalkozó nacionalisták* (ezek a magyar "szélsőségesek", akik "Erdély Magyarországhoz csatlakozását óhajtják"), *Gorombáskodás és aggodalom* (itt Frunda szenátor és Chebeleu elnöki szóvivő aggodalmairól esik szó), *Segít a mosoly és a bor* (kell-e kommentálni?), *A jelkép fontossága* (mármint az a történelmi jelkép, hogy a megegyezés Ceausescu egykori villájában kötötték meg, a hajdani elnöki testőrség zárta el a politikusokat "a fürdőruhában vakációzóktól".)

Senki lelkébe nem lehet beelátni, igazi szándékait kifürkészni. De a következményeket a politikában mérni lehet. Ez a tengerparti tárgyalás és állítólagos "megegyezés" kétségtelenül a jelenlegi román rendszer és némely amerikai körök érdekeit szolgálta, hiszen az amerikai közvélemény elé olyan képet vetített Romániáról, amely megnyugtathatja a kisebbségi jogokért aggódókat is. Semmi baj Romániában, a magyar kisebbség jogai biztosítottak, csak néhány magyar "nacionalista" nem hajlandó ezt elismerni. Egy kis lódtással is "megtámogatták" ezt a beállítást, a *Washington*

Postban (1993. április 3.) Tokay Györggyöt "a Magyar Demokrata Szövetség elnökeként" emlegetik. Tehát még az RMDSZ "elnöke" is az Iliescu-rendszerrel való összefogás híve, akkor igazán nem kell törődni az okvetlenkedő "magyar nacionalistákkal".

Ezek a "magyar nacionalisták", akik mindaddig semmit nem tudtak a tárgyalások lényegéről — legfennebb sejtéseik lehettek —, azon nyomban szokatlan élességgel tiltakoztak az erdélyi magyarság félrevezetése, az Iliescu-hatalom ravasz támogatása, a tényleges tárgyalások elvetélése miatt. Kiderült, hogy az említett három képviselő a tárgyalásokat "magánemberi minőségben" 1992 eleje óta folytatta hol Svájcban, hol Romániában. Minderről azonban nem tájékoztatta sem előre, sem utána az RMDSZ választott országos vezetőségét. *Tőkés László*, az RMDSZ tiszteletbeli elnöke ismét pontosan fogalmazott: a román kormányzat az RMDSZ törvényes szervezetét megkerülve, a román fél számára "elfogadható" személyekkel egyezkedett, akiknek ehhez semmilyen mandátumuk nem volt. Ezek a képviselők a hatalom iránti konformizmust testesítik meg, az elért eredmények pedig "kétes értékűek".

Legélesebben fogalmaztak a fiatalok, nevükben a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének frakcióvezetője, *Toró T. Tibor* elítélő és felelősségrevonó közleményt adott ki. Az RMDSZ ifjúsági frakciója megkívánja vizsgálni a Szövetségi Képviselők Tanácsában, hogy hasznos-e politikailag és erkölcsileg egyaránt tárgyalni, akár magánszemélyként is, egy szándékaiban és tetteiben bizonyítottan az erdélyi magyarság által

vallott értékek és érdekek körétől oly távol álló, politikailag és erkölcsileg válságban lévő hatalom legkorruptabbnak tartott képviselőivel? Kihez lojális inkább az a "vezérpolitikus", aki ilyen fontos és már két éve zajló tárgyalássorozatról nem tájékoztatja szervezetének legmagasabb szintű döntéshozó szerveit sem? Szabademunkadokumentumként elfogadni — akár magántárgyalásokon is — egy olyan kisebbségi törvénytervezetet, amelynek szelleme teljesen eltér a kolozsvári Nyilatkozatban megfogalmazott és a III. Kongresszuson elfogadott vezérlő elvtől, a belső önrendelkezésen alapuló közösségi autonómia alap gondolatától?

Az Erdélyi Magyar Kezdeményezés frakciója erkölcsi szempontból tartja elfogadhatatlannak a külön tárgyalásokat. "Aki legitim felhatalmazás nélkül — és titokban — egyezkedik, az árulást követ el." Lesújtónak találja a frakció azokat a gyakorlati "eredményeket", amelyekért David Binder olyannyira lelkesedett. A háromtagú különutas csoport "a belső önrendelkezés elismertetése helyett beéri többnyelvű utcanévtáblákkal". Noha — mutat rá a frakció — ezek az urak tavaly októberben Kolozsvárott a szent Mihály templomban "eskü tettek" a kolozsvári Nyilatkozatra, megalkudtak egy hatáskör nélküli, konzultatív jellegű, *kirakat-intézmény*, a Kisebbségi Tanács létrehozásában. A Bolyai Egyetem újjászületése helyett elégségesnek találják azt, hogy a kolozsvári egyetem tanárképző szakain 300 helyet különítsenek el a magyar diákok részére. (Egyébként: 1. Ez az alsó küszöb magában hordozza egy *numerikus clausus* jellegű felső határ lehetőségét is! 2. Ez a 300 hely még csak nem is az ő munkálkodásuk eredménye: *Magyari András* prorektor közbenjárására helyezte kilátásba az illetékes tárca. Míg magyarságunk anyanyelvű oktatás igényel minden szinten és minden oktatási formában — ők azzal büszkélkednek, hogy elérték: tanítható lesz (talán) anyanyelven az elemiben a történelem és a földrajz.

Meg kellett szólalnia a nyugodt, ki-

egyensúlyozott és kiegyensúlyozó politikusként ismert *Markó Béla* szövetségi elnöknek is, hiszen a három különutas képviselő fellépése a kisebbségi politizálás legkárosabb hagyományaira emlékeztet. *Markó Béla* a Szövetségi Elnöki Hivatal sajtóirodája által közzétett nyilatkozatában leszögezte, hogy a brassói kongresszus határozatai értelmében "az *RMDSZ* nevében tárgyalni csak a szövetségi elnök mandátumával lehet". *Fruna*, *Borbély László* és *Tokay* képviselőknek semmi ilyen megbízatásuk nem volt. Igaz, hogy az utóbbi években, a *Ceausescu*-diktatúra bukása után Romániában — nemzetközi közreműködéssel — sok konferenciát rendeztek a kisebbségi kérdésről is, és ez a probléma sürgősségét és fontosságát bizonyítja, de a tengerparti találkozót a közvélemény előtt az különbözteti meg más rendezvényektől, hogy itt a résztvevők nyilatkozatai szerint a kormány és az elnöki hivatal képviselői nem hivatalosan ugyan, de ígéretet tettek bizonyos problémák megoldására, és ezek az ígérek máris a jelenlegi román hatalom melletti pozitív propagandát szolgálják külföldön, például a *New York Times*-ben megjelent, kiszámíthatóan nagy hatású újságcikkben, amely egyébként számos, véletlennek aligha nevezhető tényhamisítást is tartalmaz.

Ilyen hamisítás volt az erdélyi magyarság legitim vezetőinek "irredentává" minősítése, amelyre a *New York Times* már másnap visszatért, önmagát cáfolva. De ismerjük az ilyen cáfolatok értékét...

Hadd álljon itt *Takács Csabának*, az *RMDSZ* ügyvezető elnökének nyilatkozata (*Népszabadság*, 1993. aug. 17.), amely "egységbontókísérletnek" minősíti a három képviselő tárgyalásait a kormánnyal. *Takács Csaba* a többmenetes egyezkedésben való részvételt "olyan politikai hibának tekintti, amely ártott szövetségünk és a romániai magyarság alapvető törekvéseinek. Éppen ezért teljes mértékben jogosnak tekintjük *Tőkés László* tiszteletbeli elnök, az *SZKT*-frakciók és az *RMDSZ*-tagság aggályait és bí-

rálatait". Ami a *New York Times* cikket illeti, ezt "egyértelműen provokációnak" nevezi, és az *RMDSZ* cáfolatot juttatott el az amerikai lap szerkesztőségébe.

Íratlan szabály a "másik fél" meghallgatása. *Fruna György*, *Tokay György* és *Borbély László* augusztus 3-án kiadott közös nyilatkozata tagadja, hogy egyezséget kötöttek volna és a találkozókat hasznosnak ítélik meg. Különös érvként azt említik, hogy "talán először a jelenlevők elismerték, egy külföldi szervezet képviselői előtt, hogy Romániában létezik kisebbségi probléma". A különutas képviselők "magánemberi" minőségükkel védekeznek és azt állítják, hogy nem mondtak le a Bolyai Egyetem újraindításának igényéről. Ezzel ki is merül a "védekezésük".

Király Károly, akinek ugyan most nincs semmilyen felelős tisztsége az *RMDSZ*-ben, sommásan kinyilvánította véleményét:

"Akármilyen politikai gárda lesz a magyarság élén, előbb át kell vegye alaposan a hetven év történetét. Mert ilyesmi még voltak. Én annak idején végig tárgyaltam, és nekem elmondta *Takács Lajos*, hogy mi is történt, mert mire megöregedett, ő is rájött, hogy őt végig átverték, de volt annyi bátorsága, hogy egy *KB*-ülésem kiteregtettem. Ezért becsültem őt a végén. De

még eddig mindenkit átverték. Mindenkit.” (Brassói Lapok, 1993. aug. 20-26.)

Mindezen nyilatkozatok, a meglehetősen szomorú és drámai helyzet felvázolása után, **Kolumbán Gáboré** a szó. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség egyik alapítója, a Szövetségi Képviselői Tanács alelnöke, e Tanácson belül a szabadelvű frakció vezetője.

— Miként tagolódik a Szövetségi Képviselők Tanácsa?

— Arra törekedtünk, hogy a lehető legnagyobb legitimitást biztosítsuk, hiszen az SZKT a romániai magyarság miniparlamentjeként működik. Az erővonalakat úgy vázolnám fel, hogy van egy, a nemzeti értékeket előtérbe helyező csoport, egy szabadelvű kör, amelyik felvállalja a nemzeti értékeket is, de a polgárosodás politikáját, a civil társadalom kialakulását célozza, és van egy csoportosulás, amelyik nagyjából a területi elnököket és a parlamenti csoport egy részét fogja át.

— Két időszerű gond, dilemma tartja izgalomban az erdélyi magyar politikai életet: a három képviselő külön tanácskozása, egyezkedése a kormányzattal, másik az RMDSZ viszonya az ellenzékkal, a Demokratikus Konvencióval.

— A két ügy nem választható el me-

reven egymástól. A romániai magyarság most építi ki a belső önrendelkezés intézményrendszerét. Közösségi önkormányzatnak szoktuk nevezni. Ennek jogosítványai az ellenzékét is bevonó, sőt a hatalmat is bevonó politikai párbeszéd során szerezhetők meg. A három képviselő különutas tárgyalásainak negatív megítélését éppen az váltotta ki, hogy megkerülték az intézményes tárgyalásokat. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség jelenlegi fejlődési szakaszában rendkívül rombolónak tartom azt, ha valaki az intézményi hátteret kikerülve, nem intézményi jogosítványokkal felruházva, hanem csupán személyi politikai erejére támaszkodva bocsátkozik tárgyalásokba, és próbál — úgymond, a magyarság nevében — engedményeket kicsikarni a hatalomtól. Ezek az eredmények egyébként is eléggé ketes értékűek, hiszen tudjuk, hogy a megígért 300 egyetemi hely gyakorlatilag eddig is megvolt, a szabályszerűen — külön “előnyök” igénybevétele nélkül — bejutott diákok száma nagyobb volt három-

száznál a kolozsvári egyetemen.

— A különutasok egyezkedése veszélyezteti-e az önálló magyar egyetem felállítását? Ők azt állítják, hogy ragaszkodnak a Bolyai Egyetem újraindításához.

— Én a Romániai Magyar Demokrata Szövetség pozícióit látom veszélyeztetve, és ezáltal, közvetve a Bolyai Egyetem létét is. Ha mi ilyen apró kompromisszumokba belemegyünk a kormányzattal, akkor a hatalom azt mondhatja: ezt egyszer már elfogadtuk, tehát ez a járható út. Én azt hiszem, hogy a Bolyai Egyetemről semmi körülmények között sem mondhatunk le. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség alakulásakor ez olyan politikai óhajunk, követelésünk volt, ami mellett ki kell tartanunk még akkor is, ha vannak alternatív megoldások, például a magyar nyelvű felsőoktatás magánintézményként vagy más formában való elindítása, kiépítése. Ez azért sürgető feladat, mert nem várhatjuk meg, hogy a modernizációs versenyben, a kormányhoz idomulva — vagyis a kormány enged-

ményeire korlátozottan — a magyarság olyan helyzeti hátrányba kerüljön a románsággal szemben, amit később majd nem tudunk behozni.

— *Miként lehetséges, hogy az országos vezetőség vagy a Szövetségi Képviselők Tanácsának tudta nélkül, ezek kirekesztésével folytak másfél éven át a különutas tárgyalások?*

— Tudtunk arról, hogy Domokos Géza elnöksége idején folytak bizonyos tárgyalások, de sem a régi, sem az új vezetőségnek nem volt tudomása arról, hogy ez a három képviselő kikkel tárgyal, mi a tárgyalások tétje, és hogy amerikaiak közvetítenek. Én a tárgyalások kezdete idején alelnök voltam az RMDSZ-nek, és mi, a vezetőségben nem tudtunk semmit. Mi mindenkor bírálattal illetük a különutas politizálást, hiszen ez mindenképpen a román hatalom szalámitaktikáját szolgálta, apróbb ügyekben, vitákban morzsolta fel az energiánkat. Részletkérdéseken vitáztunk, és nem voltak semmilyen garanciáink a hatalom részéről. Szerintem nem szabad az ilyen tárgyalásokat komolyan venni, és a jövőre nézve ezt a gyakorlatot mindenképpen meg kell szüntetnünk.

— *Az amerikai közvélemény azonban, amely felületesen ítél, meglehetősen komolyan vette ezeket a tárgyalásokat. David Binder úr igen lelkesen tudósított a magyarok és románok megegyezéséről, mosoly és bor mellett. A romániai magyarság választott vezetői ismerik-e ezt a David Bindert?*

— Soha nem hallottam róla. Ebben a sajtóvitában sok tájékoztatás került a nyilvánosság elé, sok név felröppent. Maga az alapítvány, a Project on Ethnic Relations, Carnegie Foundation elég széles körben tájékoztatta munkájáról a magyarság vezetőit, de a három képviselővel való tárgyalásokról soha semmit nem közölt. Az amerikaiak ezeket a tárgyalásokat szeretik sikerként elkönyvelni, hiszen egy éven át tevékenykedtek Romániában, ezzel valahol nekik el kell számolniuk. Tehát ez nem más, mint politikai kirakatrendezés. Sajnálatos, hogy ebben eszközként használhatták

fel a különutas három magyar képviselőt.

— *Ez a különutárgyalás nem egyértelműen az Iliescu-rendszer legitimációját szolgálja-e?*

— Mindenképpen a jelenlegi román hatalom legitimációját szolgálja, hiszen eddig politikai retorikánk alapelve az volt, hogy ezzel a posztkommunista hatalommal mi semmilyen tárgyalás során nem tudunk előbbre jutni. Visszautalnék az alkotmányvitára. Bizonyítható, hogy az előzetes kulisszák mögötti tárgyalások és megegyezések után, a szavazógépezet teljesen más román alkotmányt szavazott meg, sőt, a mi kompromisszumaink csak a kárunkra voltak. Visszautóttak. Így veszítettük el a magyar nyelvhasználat jogát a közigazgatásban, ezért sikerültek annyira gyengének, erőtlennek az anyanyelvű oktatást illető előírások. Azt kérték tőlünk, hogy ne támadjuk a román nemzetállam koncepcióját, s akkor majd beveszik azokat a kisebbségvédelmi klauzákat, amik a gyakorlatban elégségesek lesznek számunkra. Tudjuk, hogy egyáltalán nem így történt. Világos, hogy ebben a kérdésben egyszer már átvették az RMDSZ képviselőit. Tokay György frakcióvezetőként végigkísérte az alkotmányvitáját, az egész folyamatot, tudhatta volna, hogy mennyire lehet megbízni a tárgyalópartnereinkben.

— *Ezek a különutárgyalások nem minősíthetők-e az ellenzéki szövetségesek, a Demokratikus Konvenció egyfajta elárulásának is?*

— Így is lehetne mondani. Az RMDSZ és a Konvenció viszonyát a hatalom oldaláról sokan megpróbálják lazítani réseket, éket ütni ebbe az eléggé sikeres választási koalícióba. Sikeresnek mondhatjuk, mert a demokratikus ellenzék ennek a révén olyan parlamenti mandátumokhoz jutott, amilyenekkel addig nem rendelkezett a román társadalomban.

— *Olyan hírek is megjelentek a világsajtóban, hogy Tokay György — jutalomképpen — miniszteri tárcát kaphat. Mi az alapja ennek?*

— Ezt tőle kellene megkérdezni. Én

a politizálási módszerét bírálom. Járhatatlan útnak tartom. Mindenképpen arra kell törekednünk, hogy a közösségünk által ellenőrizhető, átvilágítható politikát folytassunk. Az ilyen különutas tárgyalások felbecsülhetetlen erkölcsi kárt okoznak. Hiszen azt mutatják, hogy az RMDSZ saját politikusait sem képes kézben tartani és ellenőrizni. Ami egyszerűen nem igaz. Mi arra szövetkeztünk az 1993-as brassói kongresszuson, hogy létrehozzuk a demokratikus döntéshozási eljárásokat, mindazt, ami ezekhez szükséges, a vitákat a Szövetségen belül fogjuk lefolytatni, és azzal lépünk a tagságunk, a közvélemény elé, ami a romániai magyarság egységes, politikailag konszenzussal egyeztetett véleménye. Ezt követjük bármiféle politikai tárgyaláson. Ezek az urak tulajdonképpen ezt az elvet szegték meg.

— *Miként fogadta a különutas tárgyalásokat a romániai magyar közhangulat?*

— A vita érzékenyen érintette a magyarságot. Sokan emlékeznek arra Kolozsváron, hogy Ceausescu fellépésére a romániai magyar értelmiség elitje egy kissé visszavonult, és ez lehetővé tette a Bolyai Egyetem megszüntetését. Vagyis belementek az "egyesítésbe", ami tudjuk, hogy mit jelentett: felszámolást.

— Három nagy csalódás érte az erdélyi magyarságot 1918 óta: első volt a gyulafehérvári nyilatkozat, aztán a Groza-féle ámtítás, majd Ceausescu fellépése, mint a demokrácia, a liberálisabb rendszer megteremtője és a nemzeti jogok helyreállítója. Ez lenne a negyedik csapda, a negyedik ámtítás?

— Úgy érzem, hogy idejében felfigyeltünk és bírálatot gyakoroltunk a különutas tárgyalások fölött. Markó Béla szövetségi elnök és az ügyvezető elnökség nyilatkozata szerint, nem tekintik hivatalos tárgyalásoknak ezeket a kísérleteket. Ez szerintem képes leállítani a káros folyamatot, a külön utakon való járást. Nem lesz ebből negyedik ámtítás.

— Szót ejtettünk a Demokratikus Konvencióról, illetve az RMDSZ viszonyáról ehhez a szövetséghez. Ennek a koalíciónak a története eléggé egyoldalú: a magyar fél támogatása nem nagyon talál hatékony viszontámogatásra. Arra gondolok, hogy a Konvenció kritikus helyzetekben enyhén szólva kétértelműen viselkedett. Erről Tőkés László is őszintén beszélt. Miként minősíthető az egységes nemzetállam szinte egyhangú megszavazása az alkotmányvitában? A kisebbségi kollektív jogok fogalmának és a kisebbségi autonómiának az egyöntetű elutasítása? Az az állás-

pont, amit az ellenzék a Hargita és Kovászna megyéről szóló egyoldalú, hamis parlamenti jelentés vagy az 1990 márciusi marosvásárhelyi magyar pogrom megítélésében elfoglalt? Az idei nyáron (1993) Bálványoson tartott eszmecszerén felpanaszolták magyar oldalról, joggal, hogy ebben a koalícióban az RMDSZ alárendelt szerepet játszik, vagyis földad bizonyos elveket azért, hogy a Konvenció politikája érvényesülhessen. És mi az ára, mit kap érte a magyarság?

— Az RMDSZ taktikai kompromisszumokat tett a Konvenció javára. Az autonómia koncepciók nyilvánosságra hozatalának az időzítéséről beszélek. A kolozsvári Nyilatkozat óta a Demokratikus Konvencióval meglehetősen nyílt párbeszéd folyik az autonómia koncepciójáról. Az RMDSZ brassói kongresszusán magas szinten képviseltette magát a Konvenció mindegyik pártja. Bálványoson és utána Illyefalván is képviseltették magukat eszmecszeréinken a Konvenció szabadelvű pártjai, a Polgári Szövetség, a Liberális Párt és maga Emil Constantinescu, a Konvenció elnöke. Megítélésem szerint megindult egy gyümölcsöző folyamat. Először is meg kell értenünk egymás "nyelvét", vagyis azt, hogy mit ért a kollektív jogokon a romániai magyarság, mik a három éve hangoztatott követeléseink és hogyan értelmezik ezeket a román ellenzéki pártok. Jó a viszonyunk Coposuval, a Parasztpárt elnökével, akit demokrata és nagy formátumú román politikusnak tartunk. Sajnos, ezeknek a pártoknak a területi, megyei szervezeti már nem ennyire következetesek a nemzetiségi kérdésben. Ez alighanem összefügg a román társadalom felfogásával, kulturális és politikai kultúrájával. De elmozdulás érezhető, ezek a pártok professzionálnak, hozzá mernek nyúlni a nemzeti kérdéshez, ami nagyon fontos, mert eddig csak a gazdasági és szociális problémákkal foglalkoztak. Sőt, Illyefalván a Liberális Párt elnöke kijelentette, hogy csak akkor lehet megoldani a romániai magyarság problémáit, ha a Demokratikus Konvenció maga veszi

kezébe a zászló rúdját és harcol azért, hogy a kisebbségi jogok biztosításának. Bátor és merész kijelentés volt, amely mögött azonban nem nagyon áll politikai tömegtámogatás, de mindenképpen biztatónak érzem.

— Kísért egy olyan feltevés, hogy Emil Constantinescu, minden emberi tisztessége és politikai bölcsessége ellenére, hatalomra kerülése esetén azt sugallja, hogy a romániai magyarság tegye félre a követeléseit, ne ingerelje a román tömegeket, mert csak úgy tudja majd egyszer, távlatban biztosítani a nemzeti egyenjogúságot, ha ehhez megérlelődik a román társadalom.

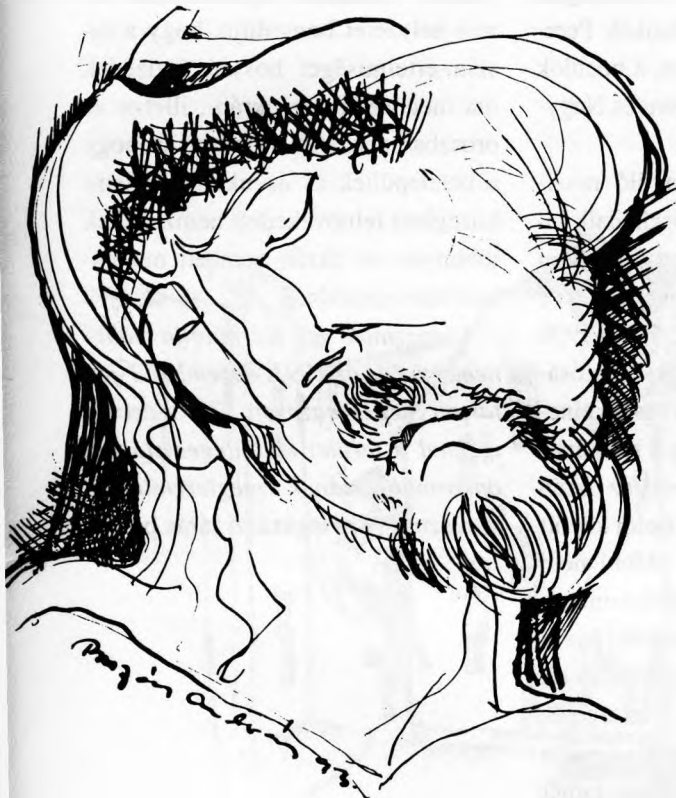
— Ők úgy értékelik a helyzetet, hogy a román átmenet stabilitását mindenképpen biztosítani kell. Ebben benne van az is, hogy ha a stabilitást veszélyeztető tényező a magyarság törekvése az önrendelkezésre, akkor ezt vissza kell fogni. Ugyanígy viszonyul a Konvenció a társadalmi kérdésekhez is. Gondoljunk a sztrájkokkal kapcsolatos állásfoglalásaira. Említhetnék más példákat, egyes rétegek törekvéseit illetően. Én azonban úgy látom, hogy ezt a hatást már nem tudják elérni a romániai magyarság körében. A kolozsvári Nyilatkozat olyan konszenzust hozott létre, ami világos, nem konfrontációra irányuló kisebbségi politikát tesz lehetővé, egybe tudja fogni a különböző ideológiákat valló és különböző érdekeket felvállaló romániai magyar politikusokat. Úgy hiszem, hogy a közösségi önkormányzat kérdéskörében ma nincs nézeteltérés közöttünk az RMDSZ-en belül; ha pedig ez így van, akkor olyan ütemben haladhatunk előre, amilyen mértékben fel tudjuk építeni az intézményeket, meg tudjuk teremteni számukra az anyagi háttérrel és be tudjuk ágyazni őket a nemzetközi kapcsolatrendszerbe. A román ellenzéki politikusoknak is meg kell érteniük, hogy ennek a folyamatnak az ütemét a romániai magyarság határozza meg, ellenőrizni, nyilván figyelembe véve a román társadalom reagálásait.

Tökés László a neptuni árulásról

(Részletek a Magyar Televízió Panoráma című műsorában elhangzott riportból)

“(…) Sajnos rendkívül kiegyensúlyozott frásomra és tényekre alapozott vitaindításomra a hozzászólók többsége indulatosan, előítéletesen válaszolt és olyan szavakat hoztak forgalomba, mint boszorkányüldözés, árulás, kollaborálás, és még ennél csúnyábbakat. Éntőlem egyik sem származik. Bizonyos tényekről van szó, amelyeket meg kell vizsgálni és mérlegelve azokat, levonni a megfelelő következtetést. (...) Egy bizonyos: ezek az emberek mandátum nélkül, nem hivatalos tárgyalásokat folytattak. (...) Az is bizonyos, hogy *rendkívüli kárt okoztak* és ezt kellene megvizsgálni a Szövetségi Küldöttek Tanácsának. Rendkívüli kárt okoztak közösségünknek, népcsoportunknak és magának az RMDSZ-nek. (...)

Tokay György azt mondja rólam a Washington Postban, hogy én egy radikális magyar nacionalista és vizionárius vagyok, látomásaim vannak. Tehát *az RMDSZ-t és egyes vezetőit le akarják járatni. A radikális, mérsékelt állellentétre terelve a szót, agyon akarják csapni, akit kineveznek radikálisnak. Szócs Gézával az élen. (...)*

Minden újságcikk és minden azokban leadott távirati jelentés azt sugallja, hogy közeledés mutatkozott, eredményeket értek el a tárgyaló felek, van kibontakozás, Románia egy szigete lehet a nemzetiségi kérdés megoldásának, ellentétben a volt Jugoszláviával és a volt Szovjetunióval. Iliescu rögtön Neptun után fogadta a PER-küldöttséget és elégtétellel nyugtázta az elért eredményeket. (...)

Egy tárgyalás nem attól titkos, hogy nem tud senki róla. Mi a megállapodás előtt két héttel már tudtuk, hogy Izrael és Palesztina titkos tárgyalásokat folytat, s attól még titkos volt. *De kellett hozzá mandátum. (...)*

Minekutána megannyi tapasztalat azt bizonyítja, hogy csak az európa tanácsi tagsághoz volt szükség ránk, rendkívül diplomatikusan mondom — ironikus formában — *ellentámadásba lendül az a csoport, amelynek meg kellene követnie az egész Romániai Magyar Demokrata Szövetséget.* Ne felejtjük el, hogy az egész magyar közvéleményt is félrevezették, eredményként állítva be az ígéreteket és a szimpoziumi témákat, ha igaz, hogy szimpozium volt. És most már annyira megzavarodott a magyarság, hogy nem tudja kinek higgyen. Tehát *elérte célját az állami diverzió. (...)* Az egész folyamat román kezdeményezésre indult. 90-ben egy román tisztviselő kereste meg a PER elnökét és attól kezdve indult be ez a folyamat. (...)

Meg vagyok győződve, hogy ez a PER botrány hozzájárult ahhoz a döntéshez, hogy minden további nélkül kiléptünk a kisebbségi tanácsból. Ahhoz, hogy a memorandum megfogalmazódott, ahhoz, hogy az RMDSZ egyetemesen vállalja a memorandumot, amely miatt annyit kellett beinkasszálni, amint én az etnikai tisztogatás miatt. Most íme, *megkeményedett az RMDSZ,* mert érzékeli, hogy milyen törés lehetősége forog fenn a PER-féle különutas politika folytán. (...)”

Kárpátaljai kormány

Kárpátalján az 1989-es népszámlálás adatai szerint kerekén egymillió kettőszáznegyvenkettőezer lakos élt 12.800 négyzet-kilométernyi területen. A lakosság túlnyomó része, csaknem 78 százaléka ukrán, ahogyan többségük újabban ismét nevezi magát: ruszin, 12,5 százaléka — 156 ezer fő — magyar, a többi ennél jóval kevesebb lélekszámú kisebbség: 30 ezer román, 12 ezer roma, vagyis cigány, több mint 7 ezer szlovák, 3-4 ezernyi zsidó, illetve német. Kárpátalján jelentős az 1945 után bevándorolt nemzetiség, amelyek között a legnépesebb — 50 ezer fős — az orosz, és összességében tízezer körüli a beloruszok, a grúzok, az örmények, a türkmének, a kazahok, az észtek, a lettek, a litvánok, a lengyelek és csehek száma. A terület őshonos népessége a magyar.

Az ezerszáz esztendeje történt honfoglalás során a magyarság egyik csoportja a Vereckei-szoroson leereszkedve, a Latorca folyó völgyéből szállta meg a Kárpát-medencét. A középkor első századaiban a mai Kárpátalja rendkívül gyéren lakott határvédelmi terület, úgynevezett gyepüvidék volt. A ruszinok ősei 1241, a tatárjárás táján, majd 1360 körül telepedtek le, a Kárpátok keleti lejtőiről vándoroltak be. A török-, majd németellenes harcok után a magyarok és ruszinok együtt vettek részt a vidék újjáépítésében. Az utóbbiakat az elmúlt századokban nevezték *ruszinoknak, ruténeknek, rusznyákoknak, kis-oroszoknak, magyaroroszoknak* stb. Nyelvjárási szempontból közösségük meglehetősen tagolt: a bajkók Percseny, a lemók Szolyva, a huculok Rahó, a dolisnyákok Ilosva és Nagyszőlős környékén élnek.

A Kárpát-medencében élő ruszinokra 1945 óta — a jugoszláviai kivételével, akik megtarthatták a ruszin nevet — hivatalosan az ukrán, illetve a kárpátukrán nevet használták. 1990 januárjától az akkori szovjet hatóságok újra engedélyezték a ruszin elnevezést, ekkor alakult meg a Kárpátaljai Ruszin Szövetség. Azóta az ukrán és a ruszin irányzat képviselői között éles vita alakult ki. Az előbbi nem ismeri el a ruszinokat önálló nemzeti-séggként, nyelvüket az ukrán nyelv egyik dialektusának tarja. A ruszinok szövetsége kezdetől nemzetisége és nyelve elismerését követeli, vagyis a kárpátaljai őslakos szlávokat ismét nevezék ruszinoknak. Ugyanakkor Ukrajnán belül Kárpátalja autonóm

státuszának — 1941 és 1944 között, amikor a terület egy időre ismét Magyarországhoz tartozott, s a vidék szélesjogú önállóságot élvezett — visszaállítására törekszik.

A Kárpátalján élő mintegy 800 ezres ruszinság radikalizálódása nem volt véletlen. Története ugyanis szorosán összefonódik a Kárpát-medence északkeleti részén élő népekével, mindenekelőtt a magyarsággal. A ruszinok az elmúlt évszázadokban önálló kultúrát hoztak létre, vallásilag pedig — az ortodox ukránokkal szemben — a római pápához tartozó görög katolikus egyház hívei. 1945 után a szovjet uralom nem ismerte el őket önálló nemzetiségnek, hanem erőszakkal ukránnak nyilvánította. A mai helyzetet bonyolítja, hogy a ruszin értelmiséget hosszú évtizedek óta megosztják az ukrán-, illetve az oroszbarát nézetek, valamint az, hogy a betelepültek és az ukrán szellemi közegben felnövekedett nemzedékek többnyire az ukrán nemzeti mozgalom felé vonzódnak.

A ruszinok és Kárpátalja többi nemzetisége az 1991. december 1-jén tartott népszavazáson, 78 százalékkal igennel a terület különleges státusú önkormányzatának megteremtésére szavazott. A beregszászi járás polgá-

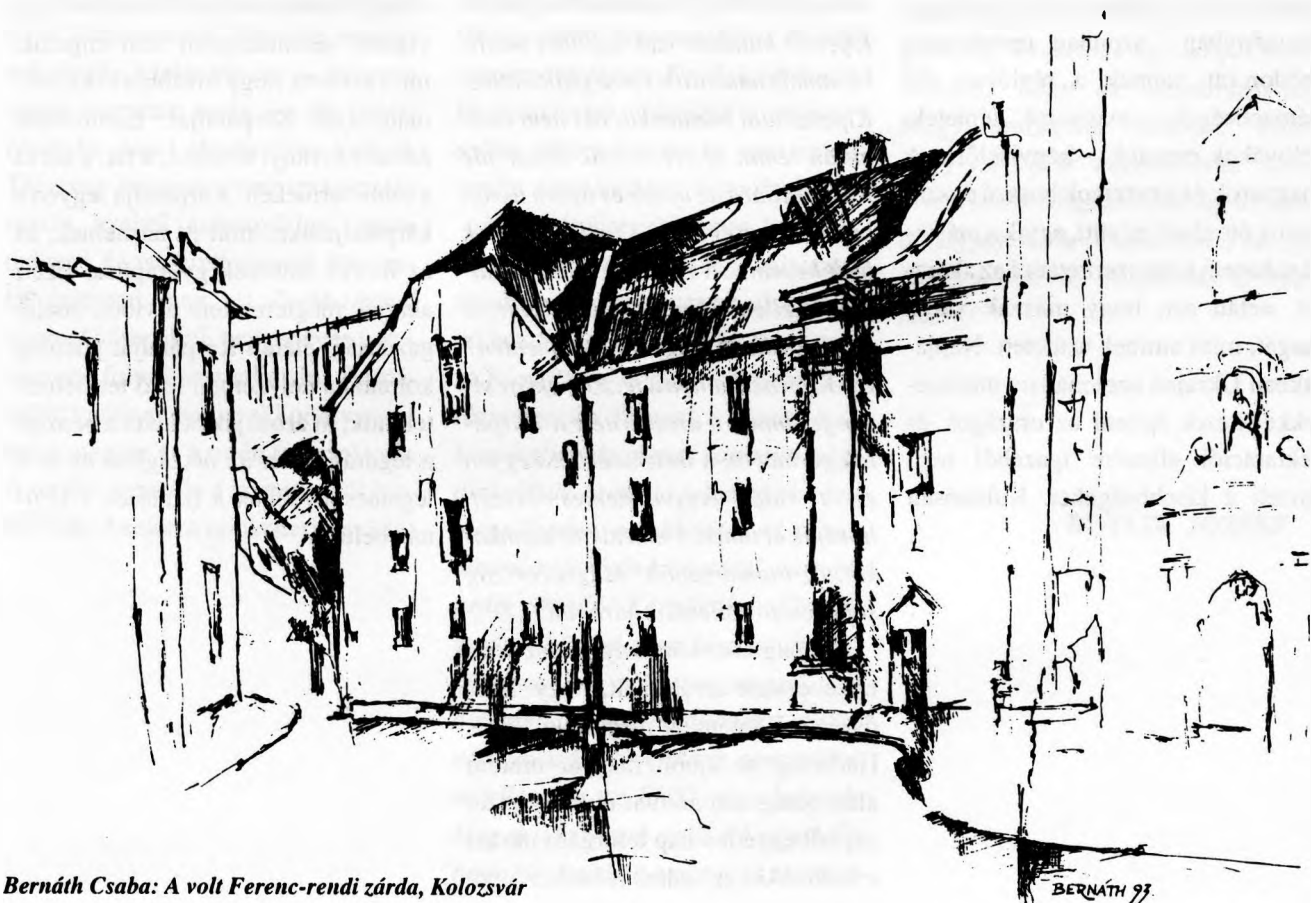
rainak túlnyomó része, 81,4 százaléka pedig egy *Magyar Autonóm Körszet létrehozására voksolt*. A kárpátaljai területi tanács 1992. január 24-i ülése egyhangúlag megszavazta azt a dokumentumot, amellyel Ukrajna Legfelsőbb Tanácsához (parlament) fordult, fogadja el a népszavazás eredményét. Egyben javasolta: Ukrajna alkotmányának 77. és néhány azt követő cikkelyét egészítsék ki a következőkkel: *Ukrajna kebelében Kárpátalja területe különleges önkormányzati egység, ezen belül a Beregszász székhellyel a beregszászi járás Magyar Autonóm Körszet. Másrészt Kárpátalja Ukrajna szerves része, de az ott élő népek önállóan döntenek életükről*. Hosszú hetek vajúdása után 1992. június 25-én lépett hatályba az Ukrajna nemzeti ségi kisebbségeiről szóló törvény, amely azonban nagy csalódást okozott Kárpátalján. A kijevei parlament az előző olvasatokban ugyanis törölte azokat a cikkelyeket, amelyek területi auto-

nómiához juttatták volna a kisebb ségeket.

A törvény életbe lépése után jó időre megvalósíthatatlannak tűnik Kárpátalja önállósága. A kudarc elkeserítette Kárpátalja népeit, a ruszínokat pedig tovább radikalizálta. Szlovákia fővárosában, Pozsonyban ruszín emigráns kormány alakult, amely 1993. május 15-én felhívást tett közzé. A dokumentum mindenkélt az követelte, hogy Kárpátalja még ebben az esztendőben kapjon autonómiát Ukrajnán belül. Az embereknek adják vissza földjeiket, gyáraikat, üzleteiket, vagyonukat és a vidéken élő nemzetiségek saját falusi járási és parlamenti képviselőket választathassanak. Ha a kijevei kormány erre nem hajlandó, akkor kikiáltják az önálló, független Kárpátalját. Ekkor még a kormányfő és miniszter társai nevét titokban tartották, mert életveszélyes fenyegetéseket kaptak.

A Pozsonyban megalakult kabinet Kárpátalján néhány hét múlva, június

elején lépett a nyilvánosság elé. A neve: *Vremennoje Pravitelstvo Podkarpatszkoj Ruszi, Rutenia*, magyarul: *Kárpátaljai Ideiglenes Kormány, Ruténia*. A kormányfő, vagyis a miniszterelnök az 1943-ban született *dr. Ivan Turjanica* biokémikus, az ungvári egyetem tanszékvezető egyetemi tanára, a Kárpátaljai Ruszín Szövetség elnöke. Helyettese még nincs, egy kárpátaljai magyar személyiségnek tartják fenn a tisztséget. Külügyminiszter: *Tibor Ondik*, gazdasági: *dr. Jurij Dumnic* orvos, közoktatási: *Vaszil Szocska* (írói nevén Borzsávin), egészségügyi- és szociális: *Jevgenyij Zsupan*, a tárcanélküli

Bernáth Csaba: A volt Ferenc-rendi zárda, Kolozsvár

BERNÁTH 93

miniszter oroszjki személy: *Vlagyimir Krivosapka*. A pénzügyi és a közlekedési tárcát is betöltötték, de gazdáik még nem lépnek a nyilvánosság elé. Három tárcát a nemzetiségeknek szánják, így a mezőgazdaságinak magyar, az erdőgazdaságinak német, az igazságügyinek szlovákjuk szakszervezet lesz a minisztere.

Ungváron tett nyilatkozatában a kormányfő, Turjanica professzor nyomatékosan hangsúlyozta: *az ideiglenes kabinet kárpátaljai és nem ruszin kormány, mint egyesek rosszul gondolnák terjesztik a közvéleményben és külföldön. Mivel Kárpátalja lakosságának több mint háromnegyede ruszin, természetes, hogy a miniszteri tárcák többségét ők kapták. A kormányban azonban természetes módon ott vannak a régióban élő nemzetiségek — magyarok, németek, szlovákok, oroszok — képviselői is. A magyarok és a ruszinok hosszú évszázadok óta élnek együtt, egyik a másikra sohasem kényszerítette rá az akaratát, netán azt, hogy másnak vallja magát, mint aminek született. Napjainkban Ukrajna nacionalista módszerekkel kezdi építeni az országot, és deklarációi ellenére igazából nem tiszteli a kisebbségeket. Különösen*

teszi ezt Kárpátalján, amely soha nem volt ukrán föld. "Nemcsak a ruszinokat nem akarják elismerni önálló nemzetnek — hangoztatta Turjanica kormányfő —, hanem a magyarokat sem. Szerintük Kárpátalján nincsenek magyarok, csak magyarul beszélő ukránok vannak, vagyis magyarajkú ukránok. Hasonlóan, mint néhány éve még Ceausescu Romániájában, ahol a fasiszta diktátor szerint csak magyarajkú románok éltek. Az ukrán nacionalisták és sovinszták a ruszin népet sem akarják elismerni, mert akkor Kijevnek autonómiát kellene adnia ennek a területnek, amiként azt az itt élő népek 1991. december 1-én megszavazták. Kárpátalja nemcsak ruszin, hanem magyar anyaföld is. Ma nem divatos ruszinnak és magyarnak lenni. Elsősorban nemcsak azért, mert nem fizetődik ki, hanem mert egyszerűen veszélyes. Ha szabad népszámlálást tartanának a ruszinok, legalább kilenzázezren lennének, a magyarok pedig közel háromszázezen, nem mint most, hivatalosan alig 156 ezren. Ennek az oka a Kijevtől kiinduló vad hódítási politika, amely hasonlít a szerb politikához. Kipusztítani mindenkit, aki nem akar ukrán lenni. Miért hozzák akkor ide Kárpátaljára az újabb és újabb ukrán katonai egységeket? Ki ellen akarják őket bevetni? A ruszinok ellen, a magyarok ellen? Minek erősítették meg a szögesdrótot a magyar határ mentén? Ha Kijevnek annyira tetszik, akkor vigye fel innen a drótkerítést a Kárpátok gerincére, a Beszkidékbe! Legyen ez a vidék fegyvermentes övezet, hordják el innen a rakétákat, a tankokat, az atomarzenált! Magyarország sohasem fog ellenünk harcolni!"

Az ideiglenes kormány miniszterelnöke ezután arról szólt, hogy 1944 őszén a Kárpátalját megszálló Vörös Hadsereg az újbóli magyar uralom alatt eddig autonómiát élvező ruszin népből egyetlen nap leforgása ukránt csinált. Aki a számbavételkor nem

akart eleget tenni önként a parancsnak, azt a helyszínen megölték, vagy lágerekbe deportálták Szibériába. Összesen 187 ezer ruszin esett áldozatul a megtorlásnak, a magyarok közül pedig negyvenezer. Ebből is jól kitűnik, hogy a magyarokkal mindig közös volt a ruszin nép sorsa. Turjanica professzor hangsúlyozta is a ruszinok közép-európai tudatát, mentalitását, amely gyökeresen különbözik a keleti ukránokétól. A ruszin nép egyénisége, érzelmvilága szinte teljesen azonos a magyaréval. Még szokásai is — ezt szemléletes példával idézte meg a miniszterelnök —, ha bárhol Magyarországon jár, otthonosan mozog. Amikor valamelyik magyar családnál étellel kínálják, annak már a nevével tudja, miként készítették el, és milyen lesz az íze. A ház kertjéről rögtön megállapítja milyen gondos ember a gazda, hasonlóan mint Kárpátalján egy ruszin portánál. Ezt az ősi ruszinmagyar együttélést akarják most az ukrán nacionalisták szétverni, s ennek érdekében hamisítanak történelmet, akarják összeveszíteni a két népet. Ezt viszont semmiképpen sem engedik, mint azt sem, hogy továbbra is kizsákmányolják Kárpátalját. Elhurcolják értékes ásványi kincseit, a fát, a sót és a többi termékeit. Kárpátalja legyen a kárpátaljaiaké, amit itt termelnek, az az itt élő emberek gyarapítsa. Ezért akarják megteremtteni a vidék önálló gazdasági életét. Kárpátalját jelenleg koloniális helyzetben lévő területnek tekintik, itt árusítják például a benzint a legdrágábban az országban és itt a legalacsonyabbak a fizetések Ukrajnán belül.

A ruszinok másik legnagyobb sérérelme az oktatás és kultúra, amelyről Vaszil Szocska közoktatásügyi miniszter beszélt. Elmondta, hogy gimnáziumi tanulmányai után a háború éveiben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen ruszin és magyar irodalom szakos tanárnak készült. Kárpátalján, ahogyan akkor nevezték Podkarpatszka Ruszban már a két világháború közötti csehszlovák korszak idején több száz ruszin tannyelvű iskola működött, amelyek 1941-1944 között a magyar uralom idején tovább gyarapodtak. *Teleki Pált* nagyon tisztelik, amiért ezekben az években Kárpátalján széleskörű ruszin autonómiát teremtett. Ruszin elemi iskolák százai működtek, ezeken kívül több ruszin polgári iskola, illetve gimnázium, tanítóképző, görögkatolikus papnevelde gondoskodott a ruszin nép oktatásáról. Kárpátalja ruszinoklakta részén kétnyelvű postabélyegzőket vezettek be, Budapestről és Kassáról ruszinnyelvű rádióadásokat sugároztak. 1941. január 26-án Ungváron megalakult a Kárpátaljai Tudományos Társaság, amelynek elnöke a jeles ruszin — ahogyan akkor mondták rutén — történész, *Hodinka Antal* akadémikus volt. A Társaság intézményesen magyar és ruszin nyelvű szépirodalmi, tudományos és ismeretterjesztő könyveket jelentett meg, és *Zorjá-Hajnal* címmel kétnyelvű, negyedéves tudományos folyóiratot adott ki. Kárpátalján az állam nyelve ekkor hivatalosan a magyar és a rutén (ruszin) volt. A terület vezetője a kormányzói biztos volt. Azokat a miniszteri rende-

teket, melyeknek hatálya a kárpátaljai területre is kiterjedt — de az általános rendelkezéseket és közleményeket is két nyelven — a *Kárpátaljai Közlönyben* — *Podkarpatszkij Visztnik-ben* kéthasábosan tették közzé.

A kárpátaljai ideiglenes kormány egyik legfontosabb feladatának azt tartja, hogy a ruszinok a magyarokkal és a többi néppel összefogva gazdaságilag és szociálisan felemeljék az itt élő embereket. Végre Kárpátalja igazi gazdái szeretnének lenni. A kisebbségi kérdés megoldásában Svájc a modell számukra, Kárpátalja legyen az egyenrangú népek közössége. Ehhez egyetlen út vezet, az autonómia, amelyet azonban Kijev az 1991. december 1-jei népszavazás akaratnyilvánítása ellenére sem akar megadni. *“Nincs más utunk mint az — nyilatkozta végül a kormányfő, Ivan Turjanica professzor —, hogy 1993 végéig Ukrajna nem adja meg az autonómiát, akkor kikiáltjuk az önálló, független Kárpátaljai Köztársaságot. Ezt valljuk, pedig követeléseinkért a kabinet több tagját már megfenyegették az ukrán titkosszolgálat és más szervezetek tagjai. Kettőnk gépkocsiját összetörték. Vállaljuk a meghurcolást, akár a börtönt is, mert az autonóm Kárpátaljáért harcolunk.”*

A kárpátaljai ideiglenes kormány vezetőjének és iskolaügyi miniszterének nyilatkozata után az elhangzotakhoz *Sztyepan Ács*, a Podkarpatszka Rusz Párt alelnöke a következőket fűzte hozzá. *“Pártunk is támogatta a kárpátaljai ideiglenes kormány megalakulását, azonban jelenleg nincsen megelégedve a működésével. Csak autonómiát kíván kiharcolni, pártunk pedig önálló Kárpátaljai Köztársaságot követel. Nem hiszünk ugyanis abban, hogy Ukrajna megadja az autonómiát Kárpátaljának. Ezért népszavazást követelünk nemzetközi megfigyelők, az ENSZ részvételével. Meg kell kérdezni az itt élő népektől, hogy kivel melyik országgal akarnak*

élni. Bárkivel, de önállóan, dajkák, Ukrajna-nélkül.

Nyilatkozott a Kárpátaljai Ruszin Szövetség magyarországi képviselője, *Harsányi Rudolf* is, aki Munkácson él. *“Magyar ember vagyok. Mi, itt élő magyarok világosan látjuk: a magyaroknak és a ruszinoknak csak egyetlen közös útja van, egyik a másik nélkül nem tehet semmit. Nem avatkozunk a dolgokba, de az a véleményünk: az elmúlt 1100 év alatt egy magyar király, vagy kormány sem árult el egyetlen talpalatnyi magyar földet sem. Az ukrán-magyar szerződés ratifikálásával a magyar kormány eladott bennünket. S nemcsak a magyarokat, a ruszinokat sem kérdezték meg, ami mindnyájunknak nagyon fáj. A ruszinok úgy tartják Kárpátalját, hogy az anyaországhoz Magyarországhoz tartozik. Félő, hogy különféle nacionalista, sovinszta körök össze akarják ugrasztani a magyarokat a ruszinokkal a beregszászi kulturális autonómia ígéretésével.”*

BOTLIK JÓZSEF

Vatikáni határmódosítás

Csaknem kétszáz esztendeje nem volt olyan átfogó területi rendezés a katolikus egyházmegyéket illetően, mint amelyet II. János Pál hajtott végre június 2-án nyilvánosságra hozott bullájában. A határrendezést pasztorációs indokokkal támasztották alá, mondván — kisebb területek nagyobb lehetőséget adnak a püspököknek arra, hogy kapcsolatot tartsanak papjaikkal és híveikkel.

A bullában foglaltak szerint a területileg egy, ám fennhatóságában már korábban kettévált Nagyváradi Püspökség határait az ország jelenlegi határaihoz igazították, így alakítva ki a debreceni püspökséget. A váradi püspökség kétharmada a mostani Magyarországhoz, egyharmada Romániához tartozik. A bullának ez a része felháborodást keltett, mert ez volt az egyetlen olyan ép — és területileg egységes — egyházmegye, amelyet Szent László telepített Nagyváradra.

A kettéosztott egyházmegye püspöke, Msgr. Tempfli József a következőket mondotta a pápai döntésről:

— Én nagyon sajnálom, hogy egy ilyen ősi egyházmegyét el kellett darabolni. Hiszen Szent István alapította Biharban, Szent László helyezte át Váradra, s itt már kilencszáz éve működik. Várad nagy szolgálatot tett az egyetemes egyháznak. Érsekek és bíborosok kerültek ki innen — a kalocsai érsekek közül sokan váradi püspökök voltak —, s velem együtt nyolcvanegy püspöke volt már ennek az egyházmegyének. Úgy volt bölcs, ahogyan eddig volt. Én a Szentatyát nem hibáztatom. Ő azt teszi, amit a tanácsadói mondanak neki. Ők vannak megbízva azzal, hogy az ügyeket kivizsgálják. Legföljebb rosszak a tanácsadói. Én bízom a történelmi csodákban, mert ilyen történelmi csodák vannak. Ki gondolta volna öt éve, hogy Romániában változások lesznek, vagy hogy a két Németországot egyesítik.

— már és Várad cáfolja azt a vatikáni magyarázatot, amely a hívek és a papok kapcsolattartására hivatkozik, hiszen a két egyházmegye — bár hivatalosan Bukarest nacionalista érsekéhez, Ioan Robuhoz tartozik —

közvetlen Rómának tartozik beszámolni ügyeiről. Róma sokszáz kilométerre fekszik az alföldi várostól.

Tőkés László nagyváradi református püspök mint politikai döntést értékelte a Szentszék Váradot érintő bulláját. A trianoni döntés után a református egyház kialakította a Királyhágó-melléki egyházkerületet, kettéosztva a debreceni központú püspökséget, így ismerve el az új határokat. Mára azonban más aspektusa van — Tőkés szerint — a katolikus püspökség kettéosztásának.

— Semmi nem indokolja az egységsülő Európa idején, hogy határokhoz szabjuk az egyházmegyék területeit. Ki vonná kétségbe a magyarországi ortodoxok romániai fennhatóságát? A pápai állam sokszor hangoztatta, hogy tiszteletben tartja az egyes népek kulturális, hitbéli és nemzeti érdekeit. Mi pedig ezer éves történelmi entitásokat hagyunk szó nélkül földarabolni.

A pápai döntés nem csak vallási berkekben, de világi, tudományos körökben is visszhangot keltett. Dr. Albert Ferenc, temesvári szociológia professzor, tanszékvezető, rövid összegzést adott a katolikus egyház törekvéseit illetően.

— A Vatikánnak az az érdeke, hogy megtartsa világszerte a világszerte, hiszen nagyobb hatalom, mint az ENSZ. Az egyházi államot nem érdekli, hogy a csángó magyarul hallgathat-e misét vagy imádkozhat-e anyanyelvén, s a Kárpátalján van-e magyar püspök vagy legalább vikariátus. Szlovákiában évtizedek óta könyörögnek a pápának, hogy rendezze a magyar hívek ügyét. A Vatikán arra törekszik inkább, hogy az állammal, mint az hatalmi szervezettel jó vi-

szonyt építhessen ki. Ez jelenti számára a megmaradást. Ami elvész, azt természetes veszteségként könyveli el. Legyen az egy népcsoport, vagy néhány intézmény, épület. A Vatikán politikája sokban hasonlít az elmúlt rendszer internacionalizmusához, amelyben sajnos sokan a történelem süllyesztőjébe kerültek. Félő, hogy a katolikus internacionalizmus süllyesztőjében is népek, katolikus hívek tűnnek el.

A magyarországi hierarchia sem egységes a pápai bullát illetően, bár a feltétlen engedelmesség kötelezi a püspököket. *Ternyák Csaba*, akit *II. János Pál* nevezett ki és szentelt püspökké, egyértelműen kiállt a pápai döntés mellett. Egy interjújában elmondta, hogy nagyon erőltetettek

ben nem tartjuk alkalmasnak az egyházmegyék kettéosztását. Igaz, a veszprémi egyházmegyét már *Mindszenty* szerette volna megosztani, de akkor mintegy félezer papunk volt, pedig mindössze kétszáz közötti szolgáló lelképásztoraink száma. *Mindszenty* ugyanakkor ellenezte, hogy a határokon kívül eső egyházmegyéket felszabdalják. Azt is hangoztattuk az *Ad Limina látogatáson*, hogy az erdélyi érsekséget emelje a *Szentatyá metropolitaérsekséggé*, s így legyen *Gyulafehérvár fennhatósága alatt Várad, Szatmár és Temesvár is*. A *Szentatyá* első lépésnek mondta ki az érseki rangra emelést, s ha a politikai helyzet olyanná válik, akkor további rendezésre is sor kerülhet. Az a feltételezés, miszerint az új határokkal a

népnek hivatalos támogatója, s nem nacionalizmus vagy elfogult sovinizmus vezet.”

A határmódosítás mindenesetre megtörtént. S talán azért keltett visszhangot, mert egy egyházmegye határát a trianoni határhoz igazította. *Ugyanakkor nem intézkedett a csángók, a felvidékiek, a kárpátaljaiak és Gyulafehérvár ügyében*. Nem lenne

látja, ha *Őszentsége* döntését politikailag próbálják értékelni. Ugyanakkor be kell látni annak fontosságát, hogy a Szentszék minden esetben a meglévő politikai határokon belül alakítja ki lelképásztori struktúráját.

Gyulai Endre a Szeged-Csanádi tudós megyéspüspök nem tartja kizártnak, hogy Magyarország határainak megváltoztatása esetén a Vatikán ismét alkalmazkodna az új helyzethez. Gyulai elmondta, hogy a határrendezést a Magyar Katolikus Püspöki Kar dolgozta ki. Msgr. Szendi József érsekmetropolita másképpen nyilatkozott:

— “Mi egyértelműen kifejtettük a Vatikánban, hogy a jelenlegi helyzet-

Vatikán elismerte volna Trianont, örökség. Trianont egyetlen értelmes ember, egyetlen európai sem ismerheti el, mert Trianon földrész szégyene. Van mód arra, hogy a ránk erőltetett igazságtalanság orvoslása megtörténjék, de nem erőszakos módon, hanem a *Helsinki Záróokmány szellemében*. Nekünk az a dolgunk, hogy az igazságtalanságokba ne nyugodjunk bele, kérjünk, követeljünk. Mi tudjuk, hogy mi lenne jó, de a jelenlegi közép-európai politikai helyzet nem engedi az ideális megoldásokat. A Vatikán partnerünk abban, hogy megoldjuk a határokon kívül élő magyar katolikus testvéreink problémáit, mert a Szentszék minden

csodálható, ha a határozatot követően sokan térnének át — a határainkon túl — református testvéreik egyházába, s keresnének egyebütt lelki támaszt — anyanyelvükön.

STOFFÁN GYÖRGY

A körmöcbányai magyar gimnázium megszüntetése

A felvidéki (egykor Bars megyéhez tartozó) Körmöcbánya már évszázadok óta iskolaváros. "Állami főreáliskolája" — azaz gimnáziuma — még a múlt században jött létre.

Faith Mátyás igazgató vezetésével az 1910-es években is jeles tanárok működtek itt. Hazafias szellemben nevelték az ide járó magyar, szlovák és német anyanyelvű diákokat. Az első világháború kitérője után a reálgimnázium nyolc tanára vonult be katonai szolgálatra. Egyikük: a matematika-ábrázoló geometria szakos *Benedek Áron* 1914 végén az orosz fronton hősi halált halt. Ketten: a matematika-természettan szakos *Lindtner Mátyás* és a német-francia szakos *Bárdos Oszkár* hadifoglyok lettek; csak 1918 tavaszán kerültek haza Szibériából.

Az iskola tanári kara a kisváros szellemi életében kiemelkedő szerepet játszott. Érdemes három pedagógust kiemelni.

Egyikük *Angyal Dezső* volt. Franciát és magyart tanított a főreáliskolában, majd a polgári iskolába ment át. Tehetséges családból származott. Édesapja, *Angyal Béla* (1847-1928) és bátyja *Angyal Géza* (1888-1956) neves festők voltak. *Angyal Dezsőt* azonban inkább az irodalom vonzotta. Versei jelentek meg az Új Időkben és más folyóiratokban.

Másikuk, *Szent-Iványi Béla* történelmet és németet tanított a főreáliskolában. Az iskolai ünnepélyeken szép beszédeivel tűnt ki. Már ekkor élénken érdeklődött a magyar-német szellemi kapcsolatok iránt.

A harmadik *Merényi Oszkár* volt. Magyart és németet tanított a gimnáziumban. Ő vezette az iskolai önképzőkört. *Merényi Oszkár* költői hajlamokkal rendelkezett. (1913-ban, tizennyolc éves korában jelent meg szülővárosában, Eperjesen első verskötete.)

Ez a három, irodalmi érdeklődésű fiatalember baráti

kapcsolatban állt egymással. Valóságos "szellemi triászt" képeztek Körmöcbányán. Irodalmi tevékenységük és kitűnő tanári munkájuk miatt mindhárman köztiszteletnek örvendtek.

1918 november 1-én Körmöcbányára is eljutott a pesti őszirózsás forradalom híre. "Éljen a független, demokratikus Magyarország!" — ez a jelszó járta be ezt a kisvárost is. A tanári kar és a diákság örült a változásnak.

Történt azonban egy zavaró mozzanat. A főreáliskolában tanított három román nemzetiségű tanár is. 1916-ban őket Erdélyből "szolgálati érdekből" (politikai megbízhatatlanság miatt) helyezték át ide. Körmöcbányán két éven keresztül nem folytattak kifogásolható tevékenységet. Mikor azonban a pesti események híre megérkezett, az egyik román tanár így szólt a reálgimnáziumi pedagógusokhoz: "Gratulálunk nektek, magyaroknak a forradalmatok győzelméhez!" Ezt elég gúnyos hangsúllyal mondta, ami a jelenlévőkben rossz érzést keltett. (Nemsokára mindhárom áthelyezett visszatért Erdélybe. Annak román megszállása után egyikük tanfelügyelő, a másik kettő igazgató lett...)

November-december folyamán Körmöcbányán csendesen zajlottak az események. A tanárok ugyanolyan hazafias és liberális szellemben tanítottak, mint eddig. Jó néhány diák most is — akárcsak az előző években — fakultatív tantárgyként tanulta a szlovák nyelvet.

A nyugalmat azonban megzavarták azok a hírek, melyek szerint az akkor megalakult "csehszlovák" állam magának követeli a Felvidéket. Ezt Körmöcbánya magyar, német és szlovák lakosainak többsége ellenezte. A főreáliskola tantestülete is úgy vélekedett: a cseh nemzetnek joga van az önálló államhoz, de ahhoz nem, hogy Észak-Magyarország megyéit elcsatolja.

A csehszlovák hadsereg azonban nem sokat törődött a lakosság véleményével. 1919 januárjában már a Felvidék jelentős részét megszállta. Erre a sorsra jutott Körmöcbánya is. A gimnázium tanári karát is a bizonytalanság érzése fogta el. Senki sem tudta, mit hoz a holnap? Aztán elkövetkezett a gyászos nap: 1919. február 8.

Ezen a napon reggel érkezett Körmöcbányára *Anton Stefanek*, a prágai közoktatásügyi minisztérium referense. Neve ekkoriban hírhedtté vált a Felvidéken. Naponta más városban jelent meg; mindennap egy-egy magyar iskolát szüntetett meg.

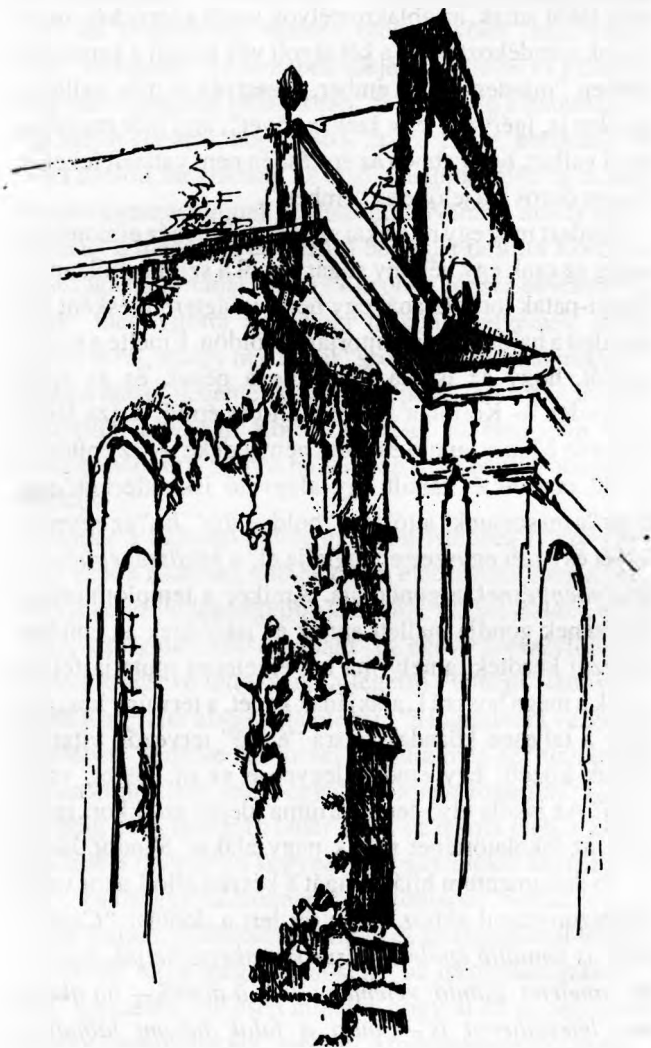
Február 8-án délelőtt kereste fel Stefanek a gimnáziumot, *Edvard Truszka*, az új rendőrkapitány kíséretében. (Már maga a baljóslatú előjel, amikor a minisztérium küldötte karhatalmi kísérettel jelenik meg!) Stefanek közölte Faith Mátyással: a csehszlovák állam nevében átveszi az iskolát. Az igazgatót — mivel elérte a korhatárt — nyugdíjazza, *“de csak azon esetben fizetik a nyugdíját, ha cseh-szlovák területen fog élni”*.

Ezután Stefanek a tanári szobát kereste fel. Erdemes szó szerint idézni a Merényi Oszkár által készített és a tantesület által aláírt jegyzőkönyvből, (ami a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztérium részére készült):

“Stefanek A. kísérőjével és az intézet igazgatójával átment a tanári terembe és német nyelven kérdést intézett mindegyik tanárhoz, hogy tud-e tótul. A tanárok közül senki sem vállalt megbízatást, csak Dokupil Ágoston tót nyelvi óraadó jelentkezett csehszlovák szolgálatra.

Ezután Stefanek A. kijelentette, hogy az iskolát a csehszlovák állam nevében átveszi, magyarul tanítani többé nem szabad. A tótul nem tudók el vannak bocsátva mind, (tehát az egész tanári kar).

A nőtlen tanárok hagyják el mielőbb a cseh-szlovák

Bernáth Csaba: Katolikus templom Tordán

állam területét, (a nők tanárokat egyideig megtűrik, amíg magyar területen állást szereznek és lakást találnak,) hogy az újonnan jövő csehszlovák tanárok lakást találhassanak. Megélhetésük érdekében háromhavi fizetést ad az elbocsátott tanárok rendelkezésére.

Politikai tekintetben minden fajta renitencia a legszigorúbban büntetetik, a nem ide való illetőségűeket ebben az esetben eltoloncolják. Ez a terület már csehszlovák és az is marad.

Felszólítja a tanárokat, vegyék ezt tudomásul és hassanak ily értelemben az ifjúságra is.

A rendőrkapitány hozzátette, hogy lakásokat fognak rekvirálni s így a tanárok családjaikkal együtt télnek idején az utcára kerülhetnek

Ezután a szomorú aktus véget ért.”

A magyar iskola megszüntetése általános megdöbbenést keltett. Aznap délelőtt a reálgimnázium diákjai nemzeti színű zászlókkal díszítették fel a tantermeket és könnyezve búcsúztatták tanáraikat.

A kiutasított pedagógusok elhagyták a várost. Február 9-étől pedig a főreáliskolában egyszerre szlovák nyelvűvé vált a tanítás.

Megszűnt ismét egy komoly múlttal rendelkező vidéki magyar középiskola. A körmöcbányai gimnázium emléket azonban őrizték az egykori pedagógusok és diákok.

Sajnos, az elmúlt évtizedekben a csehszlovák hivatalos politika mindent megtett azért, hogy Körmöcbánya magyar emlékeit elfeledtesse. A város iskoláiban a magyar nyelvet hét évtizede nem tanítják. Ma már csak kevesen tudnak Körmöcbányán magyarul.

MERÉNYI LÁSZLÓ

Szalma Máterünk

“Keresztúriak! A jövő esztendei képe nek szalmáját adjátok nekem, s én egy évig, a tanárság mellett, papotok leszek, és a búzát s a többi jövedelmet fordítjátok a torony építésére.”

Kedves közönség, iskolaünnepélyünk boldog népe! Az elmondott szavaim természetesen nem az én szavaim. Nem én vagyok az, aki iskolánk igazgató-tanáráként papi szolgálatomat ajánlom fel üres szalmakepéért abból a célból, hogy az üres papi szék is betöltődjék, és a torony nélkül álló templomnak is épülhessen a tornya. Mivel ezt az áldozatos ajánlatot Koronka József tette 176 esztendővel ezelőtt, 1817-ben, s én most csak idéztem az ő szavait, és megidéztem az ő alakját. Mondhatnám azt is, hogy szónoki fogásból tettem, tekintettel arra, hogy almási születésű diákjaként ennek az iskolának talán mindenkinél bensőségesebben tudom, hogy a mai ünnep almási jubileum is egyben, mivel az unitáriusok homoródalmási zsinata mondta ki 200 évvel ezelőtt az iskolateremtésnek azt az ígéjét, hogy Székelykeresztúron “állíttassék” egy gimnázium az unitáriusoknak, és abban a felállítandó gimnáziumban “az ifjúsága vagy csak a retorikáig taníthatassék”, ami végül is jogossá tehet egy olyan elvárás, hogy 200 évvel az esemény utána jubiláris ünnepség “rétor” mint almási születésű keresztúri vendiák “avagy csak a retorikáig” megtanulta a gimnáziumban a tudnivalókat.

Mindamellet Koronka Józsefnek, 200 éves iskolánk egyik legnagyobb alakjának idézése és megidézése nem retorikai eszköz volt, hanem olyan csép, amely az iskola-történet 200 éves szalmájából éppen a lényegyet, a magot, a szemet ragyogtatja meg aranszemként szemünk előtt. Olyan szemet, amelyben minden benne van, mint egyetlen napsugárban a nap teljes színe. Benne van a napi 150 Berdecipó búzaszeme, s benne van az a sok “régi kincs”, amely “a nép alsó rétegeiben” hevert addig, míg Kriza

Jánosék közösségi erővel a Vadrózsák tárolójába nem gyűjtötték. Berde is, Kriza is Koronka József igazgató-tanárnak, “szalmás” papnak volt a diákja, egyidejűleg jártak abba az új, kőből épült iskolába, amelynek fundamentumát egy székely falunak a népe ásta a föld rétegeibe, s amelynek falait az első, “dűlőfélben” lévő faiskola mellett úgy emelték a világnak és még Keresztúrnak is a félreeső szegletföldjén, hogy Marosszéktől Háromszékig megmozdult a föld, megmozdult a föld népe a Hargitától a torockói havasokig, kezek és szekerek százai adták-hordták távolról és közelről ingyen adományként, közösségi összefogásból és áldozatkészségből a követ, meszet, téglát, gabonát, szerszámot, fővenyet, pálinkát, túrót, s ha a Hargita alji katolikusok állásdeszkákat meg szarvazatra való fákat adtak, az ablakrostélyok vasát a torockói unitáriusok ajándékozták, és a két távoli vég között a keresztúri körben “minden ökrös ember, ideértvén a más valláson levőket is, ígért egy-egy szekér követ”, ami már magában arról vallott, hogy ebben az építésben nem vallásfelekezet, hanem ökrös iga jelölte az “embert”.

Mindezt még egy retorikai szuszban is nehéz elmondani, pedig ez csak egy vékony sugár abból a színeképből, ami a Gagyipatak torkolatánál egy helyi világteremtésként ke-rekedett a hajdani tövisbojtorjános földön. Emelte a nép az iskolát, hogy az iskola felemelje a népet, és az építő nemzedék — Koronka József tanító és építő, Kriza János és Berde Mózes tanuló és építő nemzedéke — az építéssel együtt tanított és tanult egy alapvető iskolaleckét: azt, hogy “a mi sorsunk” attól lesz “boldogabb”, ha “az egyesek szívét és eszét egyszerre ”foglalja el” a közösségépítésnek és jövőépítésnek a gondolata. Amikor a templomtorony építésének gondja mellett annak az iskolának az építését tervezni kezdték, amely ma két emelettel mutatja fel az égnek a maga hosszú L alakjának képét, a terv úgy készült, hogy a teljesen közadakozásra “építő” tervezők vitatták maguk között: egy emelet legyen-e az új épület, vagy kettő? Az iskola első centenáriuma idején az akkori igazgató, az iskola-történet másik nagy alakja, Sándor János egyéb dokumentum híján magát a készen álló Lakot vette tanúbizonysággul ahhoz, hogy mi lett a döntés: *“Csak a most is fennálló épületet nézve következtethetjük, hogy a két emeletet ajánló vélemény lett a döntő — ha akkor nem létesülhetett is —, mert a falak három lábánál is vastagabban építették”...*

Az Alma Máter három lábánál vastagabb alapokkal "indult" a jövőnek, messze előre nézett a "plánum", és így jött el a messze előrelátó Koronka-nemzedék hősi korszaka után az a jövő, hogy az elsős gimnazista, akinek a "maradéka" itt most beszél, ötven esztendővel ezelőtt, az Alma Máter 150-ik jubileuma idején még látta és lakta az egyemeletes hosszú Lakot, de alig "viselte el" diáksapkáján a második gimnazista kettős ezüstsinórját, a három lábánál vastagabb falak megemelt fedéllel köszöntötték az időnek azt a pillanatát, amely 125 esztendővel az "emelevita" után a második emelet hosszát is odalétesítette folytatásként az épületre, a három láb eredeti "léptéke" szerint. S ahogy áll ma is az az egyedülálló Lak három láb vastagságú alapokon, úgy érthetjük meg sokan, hogy ötven esztendő múltán immár harmadszor ünnepelhetünk iskolajubileumot.

Ötven esztendő mindig ötven esztendő, de a mennyiség soha nem azonos a minőséggel. Koronka József egyetlen jubileumi ünnep nélkül ötven esztendőn át épített-szolgált, ami éppen negyedét teszi ki az iskola mai életidejének, és csak szolgálásának utolsó esztendejében tarthatták meg az akkor 70 esztendőes Alma Máter első ünnepét, miután az egyházi hatóság határozatba vette, hogy a három unitárius gimnáziumban, Kolozsváron, Tordán és Keresztúron 1863-tól kezdődőleg minden ötödik évben "hála-ünnepélyt" tartsanak. Az ünnepek idejét "a Húsvét és Pünköst közt eső szorgalmi időszakban" jelölte meg a határozat, s úgy került sor arra, hogy 1863. május 13-án, kereken 130 évvel ezelőtt megtartsák az első hálaünnepélyt "a sz. keresztúri gymnasiumnak feldíszított udvarán", amely alkalommal "a megnyitó és bezáró beszédet tartotta Koronka József igazgató-tanár". Ez is Koronka József nevéhez fűződik: megnyitotta az iskola hálaünnepélyeinek azt a hosszú sorát, amely ma, a mai "szorgalmi időszakunkban" éppen a második centenárium ünnepénél tart a gimnázium feldíszített udvarán. Koronka József az első után több ünnepet nem ért, mert a hálaünnep után három hónappal meghalt.

Mindez a hálaadó építés úgy volt Istennek tetsző ügy, hogy éppen Koronka halála idején elevenedett meg a porból Székelyföld legnagyobb szelleme, Orbán Balázs, aki a maga "szorgalmi időszakában" az egész Székelyföldet a nemzet kincsévé tette, s aki a legelső "ünnepi" látóvalót éppen Keresztúr alsó szegelyében, "a Fiatfalvára vezető út közelében" fedezte fel, mivel ott látta meg az "unitárius gymnasiumot", és azzal együtt Koronka Józsefet, "ki fél-századig mint igazgató tanár állott ez iskola élén, s kinek sírja föl a tanítványi kegyelet egy síremléket készül állítani". Valósággal hálaünnepélyi "szónoklat" volt az, ahogy Orbán Balázs, a közküzdelemmel és közáldozattal teremtett iskolát látva meg legelsőként "az iskolátlan Székelyföld" legszélén, lelkesen mutatta, hogy itt áll az unirusok szerény "templomkája" mellett "a tudományoknak szenté-

lye", az az "értelmi bánya", "hol egy nagyratörő nemzedék szellemi kincseket gyűjt", és miután leírta, miként hordta erre az egy pontra a székelység mindenfelől a mindenféle anyagot, felemelte hévvel a hangját: "tanodáink a mieink, azokat a nemzet magától elvont filléreivel létesíté"; az iskolák, mondta Orbán Balázs a mi keresztúri iskolánk alapjait és falait szemlélve, olyan oltalmi, "palladiuma a nemzetnek, melyek alatt a jövő nagyság, a nemzeti felemelkedés nagyra növekedő magvai vannak elhintve".

És alig három évtizednyi "lábbal" odább, amikor a kima-gasló hálaünnepély az iskola centenáriumi jubileuma volt, az akkori igazgató, Sándor János — már úgy vette szigorú-pontos számbavételekkel Aranykönyvbe és iskolatörténet-be szívek és kezek ezreinek százéves áldozatát, hogy az Úristennek Mózes prófétához intézett szavaival tudta csak méltóképpen kifejezni, milyen magas erkölcsi minőség volt az "emelet", amely az akkor már egész szárnyal kész kőépületet a bibliai Szent Sátor magasába emelte: "Az építőknak az Úr Istennek Mózes prófétához a szent sátor építése érdekében mondott ezen szavait kellett szem előtt tartani és követni: minden embertől, a kinek szíve szabad akartja szerint hajol az adásra, kérj ajándékképpen a Szent Sátor építésére aranyat, ezüstöt, rezet, selymet, sit-timfát, olajat, kosgyapjat, borz-bőröket, le a kecske szőrig, mert én mint uratok, mindeniktől kedvesen fogom venni. Az Úr Istent utánozva vetek kedvesen ezen gymnázium építői minden ajándékot — tette hozzá Sándor János, az apostoli módon iskolaalapító Szabó Sámuelékre emlékezve —, aranyat, ezüstöt, rezet, forgalmi pénzt, fát, követ, meszet, gabonát, a munkások számára való ételmi-szereket, kézi munkatételt s több hasonlót."

A "több hasonlók" között olyan adásra való hajolása is volt szívnek, hogy malmok szombati vámjuk gabonasze-mét adták a keresztúri iskolahajlék emeléséhez, és Péterfi

Samu pap két szekér szalmát adott "tégla fedni". Az egyik adta a szemet, a másik adta a szalmát, és a tanulók seregettek a gimnáziumba úgy, hogy hozták magukkal a szülőház szalmazsákját, amin háljanak, s egyik másik zsákban hozták a szalmának a szemét, amivel testüket táplálják a szellemi növekedésben. Mint a szalma a szemmel, úgy volt egy gyökerű itt mindig egyén és közösség anyagi és szellemi tehetsége, odáig, hogy ebben keresztúri Szent Sátorban egészen egybecsengő fogalompárként hangzik, ha azt mondjuk: zsinat és zsindey, ész és mész, lecke és lécz, tanoda és gabona, szellem és szalma. És ebben az ikercsenyében a búzaszemet köznek adó szalma legalább annyira minőség, amennyire szellem mennyiség, mint "véka tudomány és köböl erkölcs": átlényegült mindig egyik a másikba. Az a hosszú két emeletes ódon Lak a legjobb éniünknek a matériába lényegült képe, a bennünk lévő isteni mának a szemmel látható kiteljesedése. Annak láttán a diákos névadás kópé szelleme egyszer csak belebotlik a nyelvvel egy szójátékba, amely a Szent Sátor fennkölt fogalmát azzal a névvel viszi az adásra hajoló szívhez közelebb, hogy Szalma Máter. S aztán annál jobban kapaszkodik ebbe a szalmazsákba, minél inkább átgondolja, hogy a világ megannyi nyelvbe behonosodott Alma Mátért csak az egyetlen magyar nyelven lehet Szalma Mátérre átminősíteni, de magyarul is csak a magyar nyelvterületnek egyetlen helyén lehet olyan odaillően mondani, hogy a mély értelmű gondolati mag, a Szent Sátor isteni művének egy egyedülálló helyi megvalósulása is benne legyen a szalmában. Ez az egyedüli hely Keresztúr az ő 200 éves Alma Mátérével. De ugyanakkor ez a hely úgy egyedüli, hogy miként egyetlen napsugár hordozza a nap egész színképét, ebben a keresztúri szellemi "szalmafedeles" műben is szimbolikus sűrítettséggel benne van az egyetemes nemzeti lét alapvető tanulsága.

"Iskolapéldaként" fekszik benne az, hogy folytatás mindig csak úgy van, ha van "vállvetett munkásság és áldozatkészség"; ha tudja, hogy akkor adjuk magunknak a legtöbbet, amikor szalmánknak a szemét s akár magát a szalmát is a közös műbe adjuk. Mikes Kelemen a rodostói bujdosásban — időben és térben is távol Koronka József életétől, szalmájától és sírkövétől — egyik olvasó pillantásával éppen a gimnáziumunk "leckéjének" igazságát fedezte fel: *"A minap olvastam, hogy egy adakozó embernek ezeket a szókat írták a koporsójára: Amit elköltöttem, azt elvesztettem. Amit bírtam, azt másnak adtam, és amit másoknak adtam, azt maradandó helyre eltettem"*. Kétszáz esztendeje ilyen maradandó helyre teszik Keresztúron és tágas vidékén az emberek azt, amit bírnak, amit nem vesztenek el az elköltéssel. Ez az, ami megmarad. Ez a megmaradás magja. Az ebben feszítő eszme és szellem "örökségképpen szállott egyik nemzedékről a másikra", Sándor János száz esztendővel ezelőtti szavai szerint. Nem lett belőle ellobbanó szalmaláng pernyéje. Péczeli József, aki a keresztúri iskolaállítás eszméjének megtestesülése előtt egy esztendővel halt meg, azt írta volt egyik versében: *"Lehet reménységgel sorsunkat egyhíteni, De egy szalmazsákon nem kell várt építeni"*. Keresztúron bebizonyosodott, hogy szalmazsákon is épülhet vár, palládium.

De ha már költőig is kiterjesztjük iskolánk "leckéjét", Péczelinél sokkal több okkal lehet ideidézni Petőfit, úgy is, mint retorikai végsummát. Nemcsak azért, mert ő az iskola tanrendjében is mindenkor lecke, s nemcsak azért, mert ő az utolsó keresztúri éjszakája révén örök fényvel "keresztúri lakos" lett, akinek még "legendai sírja" is van Keresztúron, a Koronka József "társaságában" hanem legkivált azért, mert írt egy verset a palotáról és kunyhóról és abban úgy magasztalta a szalmafedeles kunyhót, hogy azzal szinte "köszönteni" lehetne akárhányszor ezt a föld népe által összehordott iskolát: *"Szent a küszöb, melyen beléptem én, Oh szent a szalmakunyhók küszöbe!... Kunyhóból jó mind, aki a Világnak szenteli magát... Ne féljetek, szegény jó emberek, Jön rátok is még boldogabb idő; Ha múlt s jelen nem a tiétek is, Tiétek lesz a végtelen jövő. — A földre hajtom térdemet E szűk, de szent földél alatt: Adjátok rám áldástokat, s én Rátok adom áldásomat!"*

Nekünk múltunk volt, s a jelenben is van, ami a miénk. A jövőre pedig úgy nézünk, mint száz évvel ezelőtt, a 200 esztendő félidején Sándor János, amikor iskola — "történelmének" végaszavában "a jövő irányába" tekintve kérdezte, hogy "a második száz év tovább folytatja-e, amit az első épített?", és kiemelt szóval azt az egyetlen mondta folytatásként, hogy "tovább". Így "ballag" a 200 éves iskolánk ma is: "Tovább, tovább"... Találkozunk a következő jeles "hálaünnepélyen", 2018-ban.

SZABÓ GYULA

Kolozsvár

Memorandum

ION ILIESCU Úrnak, a Román Köztársaság Elnökének

Excellenciás Úr!

Rövid argentinai tartózkodása alkalmával fordulunk Elnök Úrhoz, az itt élő 30.000 magyar származású argentin állampolgár nevében, akik vagy akiknek elődei a Trianoni békeszerződés vagy a kommunista diktatúra következtében vándoroltak ide Erdélyből és Magyarországról.

Ebben az áldott, békés országban nem csak megélhetésre, de nyelvünk, kultúránk, hagyományaink és emberi jogaink szabad gyakorlására is találtunk. Annak ellenére, hogy jó argentin állampolgároknak érezzük és valljuk magunkat, oszthatatlan részei vagyunk a magyar nemzetnek, és kölcsönös felelősséggel tartozunk egymás iránt.

Excellenciádhoz fordulunk, mert ismerjük demokratikus gondolkodását és felelősségérzetét többnemzetiségű országa békés fejlődéséért.

Mint magyar származásúak, belső kényszert érzünk, anélkül hogy történelmi vagy politikai vitát óhajtánánk kezdeményezni, néhány vitathatatlan tényt megemlítésére.

A román történészek manapság is a magyar elnyomást és a románok szenvedéseit kürtölik világgá. Ha a magyar királyok, fejedelmek és kormányok ezt a Ceausescu-féle politikát gyakorolták volna, akkor ma nem lennének románok Erdélyben.

Erdély 986-tól 1918-ig, tehát több mint ezer éven keresztül, nyelve, kultúrája, hagyományai és öntudata folytán a magyarsághoz tartozott még akkor is, amikor a török befolyás, a Habsburg uralom alatt vagy a fejedelemség korában egy határ választotta el az Anyaországtól, — Magyarországtól.

Erdélynek évszázadokon keresztül önrendelkezési joga volt; amióta Romániához csatolták, azóta nincs.

A dákoromán kontinuitás alapján, a román szélsőséges elemek fő törekvése, az irredentizmus, a szakadatlan terjeszkedési vágy, az egységes, azaz a nemzetiségektől megtisztított nemzetállam ábrándja és hangoztatása. Újabban a román Parlament is megszavazta, hogy "Románia Egységes Nemzeti Állam", ami egyet jelent több millió kisebbség kitagadásával, köztük többségben a magyarság. Valójában a romániai magyarság nem kisebbség, mert önkaratán kívül, a határok erőszakos megváltoztatásával került ebbe a helyzetbe. Erdély magyarsága — nemzetiség.

Románia a nemzetiségi kérdést belügynek tekinti, és nem tűr beleszólást. De az egyre szélsőségesebb román

politikai légkör, az intolerancia, a nemzetiségek fizikai létét is veszélyezteti. Ez pedig nem lehet közömbös a világ szabadságszerető népei számára.

Mi magyar származású argentin állampolgárok, tudatában ezen sajnálatos körülményeknek, — kérjük, nyomatékosan kérjük — az erdélyi magyarság helyzetének revízióját, és ősi jogaiba való visszahelyezését.

Románia nemzetiségellenes politikáját 3 pontban foglалhatjuk össze:

1.) *Románosítás, asszimiláció:* Erőszakos lakosságcsere, homogenizáció stb. Aki ellene van az "szeparatista".

2.) *Elűzetés, kivándorlásra kényszerítés:* Hátrányos megkülönböztetésekkel olyan körülményeket teremteni, hogy a nemzetiségek kivándorlásra kényszerüljenek. A németek és a zsidók után most a magyarok következnek.

3.) *Szellemi és kulturális genocidium:* Az anyanyelvet megőrző vallási, oktatási és kulturális intézmények elszorvasztása, az alkotmányos jogok megkerülésével.

A múltban a román kormányok nem tartottak be egyetlen egyezményt, határozatot, szerződést sem, amit aláírtak. Ezek közül felsorolunk néhányat:

— A *Wilson-tervezetek* egyik alapvető feltétele, hogy egyenlő bánásmódban részesítse a területén élő faji és/vagy nemzetiségi kisebbségeket. "A Népszövetségbe belépő államoktól meg kell követelni a nemzetiségek jogainak tiszteletbe tartását."

— A *Román Nemzeti Tanács* 1918. november 20-i MANIFESTUM-a így szól:

"1.) Minden lakos szabadon fog rendelkezni saját maga és az általa lakott terület felett..." stb.

"5.) Tiszteletben fogja tartani a népeket megillető egyenjogúságot, önrendelkezést és a legalapvetőbb emberi jogokat."

— A *Gyulafehérvár-i (Alba Iuliai) Határozat* (1918.

december 1.) többek között a következőket állítja: "Teljes nemzeti szabadság az együtt élő népek számára. Minden népnek joga van a saját anyanyelvén történő tanulásra, közigazgatásra és bíraskodásra, a saját soraiból származó egyének által. A törvényhozó testületben és az ország kormányzásában való részvételre minden népesség a számarányában nyer jogot."

— A *Párizsi Kisebbségi Szerződés* (aláírva 1919. december 8-án, a román kormány delegációja által):

"2. cikk: A román kormány kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának, születési, nyelvi, faji, vallási megkülönböztetés nélkül, az élet és a szabadság teljes védelmét biztosítja."

"8. cikk: Minden román állampolgár a törvény előtt egyenlő."

"9. cikk: Minden román állampolgárnak joga van iskolá-

kat, intézményeket létesíteni, és azokban saját nyelvét szabadonhasználni."

Fentiekén kívül megemlíjtük még a *Párizsi Békeszerződést*, a *Helsinki Záróokmányt*, az *Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet* határozatait hasonló tartalommal.

Elnök Úr! Semmi újat nem kérünk és nem követelünk, csupán ezen, a múltban a mindenkori kormányok által aláírt szerződések, egyezmények és határozatok tiszteletben tartását.

Egy tisztességes megegyezés a román népnek is érdeke. Amíg a románság nem rendezi viszonyát elfogadhatóan több milliós kisebbségével, addig nem lesz demokrácia Romániában; enélkül pedig nincs fejlődés, haladás és csatlakozás a jövő Európájához.

Nem tudhatjuk lesz-e akár a legcsekélyebb eredménye is ezen soroknak; ám legyen e levél annak a jele, hogy a világon szétszórva, Buenos Aires-től Sidney-ig, Torontótól a Fokföldig magyarok élnek, akiknek a szíve együtt dobog az erdélyi magyarság szívével.

Argentínai Magyarok Szövetsége

Dr. THEÉSZ JÁNOS

főtitkára

Prof. Dr. KESSERŰ ISTVÁN

elnöke

Határok

Magyarországot a vesztes első világháború után megcsonkították a békecsináló győztes nagyhatalmak: az új határnak nem volt egyetlen olyan pontja sem, amely meg-egyezett volna a régi határral, s a történelemben ez szinte egyedülálló esetet jelent. Ám azt akkor még kevesen gondolták volna, hogy lesznek idők, amidőn a trianoni határok átjárhatatlanná vagy igen nehezen átjárhatókká válnak, és szinte szakadék módjára szakítják el egymástól azokat az emberi közösségeket, akik addig a köznapi munkában és ritka ünnepnapokon mindig együtt voltak. A trianoni határok tragikus és abszurd jelei a semmiben véget érő utak és vasútvonalak, minthogy a határ két oldalán néhány száz méteren keresztül fel kellett bontani az útburkolatot, fel kellett szedni a síneket. Vagy napjainkban azok az irdatlan hosszú autósorok, amelyek például Nagyvárad kijáratától várakoznak, hogy majd fél vagy másfél nap múltán átjussanak a határellenőrzésen magyar területre.

Az emberi közösségeket elválasztó határok, hacsak nem válnak pusztá jelzéssé, mint mondjuk Hollandia és Belgium vagy Ausztria és Olaszország között, mindig megalázók és embertelenek. Kívált, ha sok-sok évszázadon át összetartozó tájakat, gazdasági, etnikai és kulturális egységeket vágnak ketté. Ilyenek a mai Magyarország határai. Ezekről a gonosz határokról: a megaláztatásról, az értelmetlenségről is beszél az irodalom: Babits Mihály, Reményik Sándor, Illyés Gyula, Jékely Zoltán művei által, vagy ellenkezőleg, beszél azokról a feledhetetlen pillanatokról, midőn egy-egy ilyen határ megsemmisül, és a magyar író ismét egy valamivel tágasabb hazában tekinthet körül, miként Babits Mihály a Felvidék egy részének visszatérése után vagy éppen visszatérhet szülőföldjére, miként Cs. Szabó László 1940 őszén, Erdély egy részének visszacsatolását követve. Vajon lesz-e egyszer egy ünnepi pillanat, midőn derűsen (és mindenféle vizsgálat, vegzálás nélkül) át lehet lépni a közép-európai határokat?

Babits Mihály

ÁLDÁS A MAGYARRA

*Ne mondjátok, hogy a haza nagyobbodik.
A haza, a haza egyenlő volt mindig
ezer év óta már, és mindig az marad,
mert nem darabokból összetákolt darab:
egytest a mi hazánk, eleven valami!
Nem lehet azt csak úgy vagdalni, toldani.*

*Máskor is hevert már elköött tagokkal.
Zsibbadtan alélt a balga erőszakkal.
De mihelyt fölengedt fojtó köteléke,
futni kezdett a vér elapadt erébe.
Visszakapta ami soha el nem veszett.
Nagyobb nem lett avval. Csak egészségesebb.*

*Lám, igaz jószágunk visszatér kezünkre,
bár a világ minden fegyvere őrizze.
mert erős a fegyver és nagy hatalmasság,
de leghatalmasabb mégis az igazság.
Útja, mint a Dunánk és csillagok útja:
nincs ember, aki azt torlaszolni tudja.*

*Él a nagy Isten és semmibe megy kárba,
Magyarok se lettünk pusztulni hiába,
hanem példát adni valamennyi népnek,
mily görbék s biztosak pályái az égnek.
Ebből tudhatod már, mi a magyar dolga,
hogy az erős előtt meg ne hunyázkodna.*

*Erős igazsággal az erőszak ellen:
így élj, s nem kell félned, veled már az Isten.
Kelnek a zsarnokok, tűnnek a zsarnokok.
Te maradsz, te várhatsz, nagy a te zálogod.
Zsibbad a szabadság, de titkon bizsereg,
és jön az igazság, közelebb, közelebb...*

Pesti Napló, 1938. nov. 6.

Illyés Gyula

A DUNÁNÁL ESZTERGOMBAN

1.

*Az ott a határ. Nézd az alkony
pírjában lent a vén Duna
úgy vöröszik, mint a térképen
határok piros vonala.*

*A tárt rét közepén a régi
ködlő rejtelem, ott halad
elevenen, mint mesebéli
állat, a fényes fák alatt.*

*A határ, határ, egy darabka
a nagy láncból, mellyel magát
gúzsba kötteti újra s újra,
ha feleszmél is a világ.*

*A határ, határ. Európa
tág mezein a néma jel,
amelyen innen élni, halni,
túlán gyűlölni, ölni kell.*

*Az árva nemzetek körül a
sötét folt... Mintha vádolón
vér szívárogná, áruló vér
megannyi haldokló alól.*

2.

*Országom határa! — Túlán
kis házak ülnek meglapultan,*

*nyakát nyújtva a zsuppos nyájból
egy vén gémeskút visszabámul.*

*Országom határa! — Földem
határa, melyből nevelődtem,
mely táplált illattal és fénnel
szavak ropogó jóízével.*

*És ahol most fű, virág, hogyha
néven nevezem, bólogatva
néz vissza reám, emlékeztet,
megannyi ismerős tekintet.*

*Országom határa! — melyben
jogom van fennen énekelnem,
hol hangom otthonosan rebben,
mint jó visszhangzású teremben.*

*Melynek én is, ha nyelvem bírja,
szívbeli, zengő akaratja,
követe lehetek, kiáltva
kiáltó szava a világba.*

*Minden árok és határ ellen,
minden átok és csaták ellen,
minden ellen, mi gátat vethet
mi bátor, tisztuló szívünknek!*

3.

*Motorzúgás és dal is átjön
csempész-áruként a vizen,
bokrok közt, habról habra szökve
és fegyverek közt ügyesen.*

*Nagy ívben jönnek át a felhők
napfény űzte árnyékai,
váltakozva hullnak a kettős
partra az ég játékai.*

*Csupán a híd áll mozdulatlan,
két ország között idegen,
kitárt karokkal ég és föld közt,
mint a holt Krisztus mereven.*

*Jobbról és balról életosztó
tenyerét szögek verik át,
fáradtan őrzik itt is, ott is
elárvult néma katonák.*

*Itt is, ott is csillogó ifjú
szuronyok, — ide érzem
kamasz vágyukat: tüzes csókkal
ütni át békés szívemen.*

Erdély krónikása

Futó sorok Cseres Tiborról

Cseres Tiborral a nagy erdélyi krónikások egyik utolsó képviselője távozott el közülünk, annak a nagyszerű történet- és regényíró hagyománynak az egyik korunkbeli folytatója, amelyet Szalárdi János, Cserei Mihály, Pálffy János, gróf Bánffy Miklós és Kós Károly neve jelzett. Mindannyian, írói munkásságának második szakaszán Cseres Tibor is, arra a kérdésre keresték a választ, hogy mi okozta Erdély mindig újra bekövetkező "nagy romlását", és miként volna lehetséges megfontolt és józan politikával ezeknek a romlásoknak a fájdalmas következményeit elhárítani.

Mindig hatalmas történelmi forrásanyag és szinte tautusi történetírói erények birtokában dolgozott. Nemzeti önismeretre törekedett, a történelmi események mélyebben ható összefüggéseit kutatta — legalábbis azokban a regényeiben, amelyek saját történelmi tapasztalatairól adtak képet, s a magyarság történelmi viszontagságait idézték az olvasó elé. Ilyen szándékok munkáltak a Rákosi Mátyás nevéhez fűződő kommunista diktatúra nyomasztó világát életre keltő *Játékosok és szeretők*, a második világháború eseményeit elemző *Parázna szobrok*, a magyar 19. századot áttekintő *Én, Kossuth Lajos és a Fok-sányi-szoros* című történelmi regényeiben, ez utóbbi a szabadságharc leverését követő idők erdélyi eseményeit, a magyar emigráció törekvéseit ábrázolta.

Ezekkel a műveivel vált Cseres Tibor a magyar történelem drámai eseményeinek és folyamatainak vizsgálójává, valóban olyan tanúságtévővé, aki a múlt igaz krónikáját idézi fel, egyszersmind rögzíti ennek a múltnak a nagy tanulságait. Munkásságának bizonyára legjelentékenyebb darabja, a kétkötetes *Vizaknai csaták* című regény is ilyen igények és szándékok nyomán született. "Nincs realitás, amely öntudatunk számára lényegesebb volna a történelemnél" — ezt a Karl Jaspers-idézetet választotta mottónak a nagyregény. Ebben a rövid mondatban minden szónak súlya van: az *öntudatnak*, hiszen az egyéni és közösségi önismeret, következőképp az eredményes társadalmi cselekvés elképzelhetetlen a múlt ismerete és birtokba vétele nélkül. De súlya van a *realitás* fogalmának is, minthogy csupán a történelem valóságos eseményeinek és folyamatainak ismerete alapozhatja meg a hiteles társadalmi tudatot. Különösképpen vonatkozik ez a közép- és kelet-európai régió s ezen belül Erdély történetére, amelynek igazi birtokbavételét annyi hamis mítosz és ideológiai prekonceptió nehezíti meg.

Cseres regénye elemi ismereteket közöl a negyvennyolcas szabadságharc erdélyi eseményeiről, a dua-

lizmus korának román nemzetiségi törekvéseiről és mozgalmairól, az első világháborús román politikáról, az 1916-os erdélyi román betörésről, a forradalomban megszületett magyar demokrácia föderalisztikus terveiről, Erdély román katonai megszállásáról, a trianoni békediktátum létrejöttének körülményeiről, végül a második világháború eseményei során bekövetkezett balvégzetű bécsi döntésről. Mindezt alapos történelmi ismeretek és dokumentumok birtokában teszi, történelmi adalékokkal gazdagon alátámasztva az írói-történelmi fejtegetéseket és következtetéseket. Cseres mint történelmi regényíró ezúttal is felfedező és tudatformáló, nem egyszer megelőzi a történetírás szakmai eredményeit.

A szélesívű és igen tág kitekintésű erdélyi történelmi regény igazságkereső igyekezete és felvilágosító szándéka érvényesült Cseres Tibor további műveiben is: az *Őseink kertje*, Erdély ugyancsak az erdélyi, illetve pontosabban a bánági magyarság múltját világítja meg, a *Vérbosszú Bácskában* pedig — mintegy a korábbi és vitát kavarázó *Hideg napok* ellenpárjaként — azokat a kegyetlenségeket eleveníti fel, amelyeket a délvidéki magyarságnak kellett elszenvednie a Titó-féle partizánok bevonulása után. Utolsó regénye, a *Kentaurok és kentaurmők* inkább anekdotagyűjtemény: a hatvanas évek fojtott atmoszféráját idézi fel.

Ezek a regényei egy történész-szabadegyetem kurzusaival értek fel: a Kádár-korszak hamisításai és hazugságai közepette Cseres Tibor volt ama kevesek egyike, aki hiteles képet adott múltunkról, különösen Erdély múltjáról. Ez az érdem: igazságkereső igyekezete, a történelem valóságának helyreállításáért folytatott írói küzdelme túl az elmúláson is megőrzi művét és nevét.

POMOGÁTS BÉLA

Hogyan adták el Erdélyt az antanthatalmak I.

A bukaresti titkos szerződés

Nagy-Románia gondolata — a Kárpátok mindkét oldalán élő románok egy nemzeti közösségben való egyesítésének eszméje — az 1848-49-es magyar szabadságharcig nemigen merült fel.

A modern román történetírók által kiásott Mihály vajda-féle epizódnak e gondolathoz semmi köze.

Az időről időre különböző intenzitással jelentkező mozgalom a szabadságharc után sem kecsegtetett vajmi sok sikerrel. Erre lehetőséget sem az abszolutizmus kora, sem pedig a kiegyezés utáni időszak nem adott. S amikor 1883-ban afféle félig titkos szerződéssel Románia csatlakozott a Németország, Ausztria-Magyarország és Olaszország közötti úgynevezett hármasszövetséghez, ha nőttek is közben — ez utóbbi szerződésről szinte semmit sem tudó — román nacionalisták álmai, ezek megvalósításának reménye szinte semmivé foszlott. E nagy álmok megvalósításának lehetőségét az első világháború kitörése hozta meg. Jóllehet Romániát a még 1913-ban is megújított szerződése a központi hatalmakhoz kötötte, a román minisztertanács, élén *Ionel C. Bratianu* miniszterelnökkel, a *Hohenzollern-Sigmaringen* családból származó és határozottan németbarát *Károly királyt* hadbalépési szándékában könnyűszerrel leszavazta. Nemcsak azért, mert Románia teljesen felkészületlen volt egy háborús kalandra, hanem azért is, mert egy ilyen akció semmivel sem szolgálta volna érdekeit.

Bratianu csakhamar felismerte, mind a központi, mind a szövetséges hatalmak szemet vetettek Romániára az új szövetségesekért folytatott versenyben: egyiküknek sem volt érdektelen, semleges marad-e, illetőleg melyikükhöz csatlakozik. Kitűnő érzéssel választotta a semlegességet. Ahogy egyszer megfogalmazta: *a Románia igazi érdekeiért folytatott, aktív semlegességet.*

E vázlatos ismertetésben nincs lehetőség részletezni, miként hitegette Bratianu a hadban álló feleket egyszer a feltétlen semlegesség, másszor pedig az egyikükhöz vagy másikukhoz való csatlakozás ígéretével, s hogy ezeknek miként szabta meg az árát. A kapott ígéretek között könnyűszerrel választhatott. A németek csupán Besszarábiát ígérték a mellettük való hadba lépésre, míg a szövetségesek egyedül a semlegesség fejében — az 1914. október 1-én Szentpéterváron megkötött román-orosz semlegességi szerződés révén — *a történelmi Erdélyt s Bukovinát egészen a Prut folyóig.* Ahogy Bratianu apját a román királyság létrehozójának tekintette, enmaga *nem kisebb szerepre vágyott, mint Nagy-Románia megeremtésére.*

Az e korszakról szóló történelmi munkákban néhol felbukkan az az állítás is, hogy a németek is felajánlották volna a maguk nevében Erdélyt a románoknak, ám erre nézve elfogadható bizonyítékok eddig nem kerültek elő. Különben is, ez az ajánlat mindenképpen irreálisnak mutatkozott volna s megtört volna a magyarok érthető ellenkezésén.

A Szentpéterváron megkötött szerződésben foglalt ígéretek a korábbi román ellenzékét is meggyőzték Bratianu külpolitikájának sikere felől. *Ferdinánd király* pedig, aki az 1914. október 10-én meghalt *Károlyt* követte a román trónon, szabad kezet adott miniszterelnökének. Többé nem volt kétséges, Románia melyik küzdő felet választja. Ám Bratianu nem akarta elszietni a dolgát, tartani akarta semlegességét addig, amíg

csak lehet, illetőleg amíg a beavatkozásra a legalkalmasabb idő ígérkezik. Addig pedig igyekezett menél többet kicsikarni az ígéretekéből. E szándéka sikerrel is járt. 1916 nyarára megszerezte ígéretekben a magyar Partiumot, az Alföld keleti szegélyét néhol egészen a Tiszáig, s ami igen nehéz dió volt, a Bánátot. Bánátra a szerbek is szemet vetettek s a kelletlenkedő oroszokat csak a franciák és az angolok tudták rávenni erre az ajánlatra.

A Bruszilov-offenzíva felébresztette a központi hatalmakat is. Szinte az utolsó órában ajánlották fel Oroszország megtámadása fejében Bukovinát. Ezt az ajánlatot Tisza István ellenezte ugyan, ám az osztrák-magyar külügyminisztérium és a nagyvezérkar elfogadtatta. Bratianu természetesen aligha érdekelhette már ez az ajánlat, vissza is utasította.

1916. június 18-án az oroszok visszafoglalták Csernovicot s megsértve Románia terület-felsőjogát, Erdély felé nyomultak. A román politikusok egy része ekkor elérkezettnek látta az időt a beavatkozásra s igyekeztek erre rábeszélni Ferdinánd királyt. Ám Bratianu még mindig várt, a háborúba való beavatkozás helyett tiltakozott az orosz területsértés miatt. E nézeteltérés folyamán Bratianu agyában felmerült az is, hát ha az oroszok maguk akarják megszállni Erdélyt. E gyanúját közölte a francia kormányval, amely igyekezett tisztázni a helyzetet az oroszokkal. E közbenjárás eredményeként szólították fel az oroszok a románokat június 27-én, szabad az út Budapest felé, induljanak meg a román csapatok Erdély elfoglalására. Ez az ajánlat megnyugtatta Bratianu s továbbra is várta a kedvezőbb alkalmat.

A szövetséges csapatok erejének jelentékeny részét kötötte le ebben az időben a Verdun környékén folyó csata. Ugyanekkor 150 000 főnyi francia-angol egyesített haderőt ter-

veztek bevetni a bolgár fronton s szertették volna megerősíteni a Boszporusz felszabadítására rendelt és Szalonikánál már korábban partraszállt katonai egységeket. A román hadsereg bevetése elodázhatatlanná vált, elsősorban azért, hogy jelentékeny német erőket lekötve, csökkenjen a szövetségesekre nehezedő nyomás Verdunnél. Sok huzavona után, végül is a szövetségesek megállapodtak a románoknak átnyújtandó megállapodás szövegében s ezt Bratianu 1916. augusztus 9-én vette át a négy hatalom bukaresti követeitől; az után, hogy a tárgyalások már napok óta folytak. A mindig mindenkivel szemben bizalmatlan Bratianu megtagadta a szerződés aláírását, ugyanis attól tartott, hogy annak egyik cikkelye lehetőséget nyújthat arra, hogy Magyarország valamilyen módon különbékét kössön a szövetséges hatalmakkal. Végül is Bratianu megint elérte célját, e cikkely általa kifogásolt részét kihagyták a szerződésből, s Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország Bukarestbe delegált követei útján 1916. augusztus 17-én aláírta a titkos megállapodást.

Íme a szerződés szövege, amelyet eddigi felmérésem szerint sem a Magyarországon, sem a külföldön élő magyar történészek nem ismernek; s meglehet, most jelenik meg először magyar nyelven. Az eredeti francia szöveg fordításánál elsősorban a szövegűsége törekedtem:

Románia szerződése az antanthatalmakkal

Politikai megállapodás egyrészről a kormányuktól különleges felhatalmazással bíró alulírottak:

Sir George Barclay, őfelsége Nagy-Britannia, Írország és a tengementűli angol koronabirtokok királya, India császára által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Gróf de Saint-Aulaire, a Francia Köztársaság elnöke által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Báró Fasciotti, őfelsége, az olasz király által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Stanislas Poklevski-Koziell úr, őfelsége, a minden oroszok cárhoja által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

másrésztől Jean J. C. Bratianu, a Román Királyság minisztertanácsának elnöke között az alábbiak szerint:

1. cikkely. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország a Román Királyság területét a jelenlegi határai között minden tekintetben garantálja.

2. cikkely. Románia hadat üzen Ausztria-magyarországnak és a jelen szerződés katonai egyezményében megállapított módon és feltételek szerint meg is indítja ellene a hadműveleteket. Románia a hadüzenettel egyidejűleg megszakítja minden gazdasági és kereskedelmi kapcsolatát az antanthatalmak ellenségeivel.

3. cikkely. Franciaország, Nagy-

Britannia, Olaszország és Oroszország elismeri Románia jogát a 4. cikkelyben meghatározott, az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó területek bekebelezésére.

4. cikkely. Az előző cikkelyben említett területek határai a következők szerint határozatnak meg:

Ez a határvonal kezdődik a Prutnál lévő jelenlegi határ ama pontjánál, amelyik Románia és Oroszország határát jelenti Novoselitza mellett, majd követi a Prut folyását Galícia határáig, addig, ahol a Prut és a Caremos folyó összeömlik. Innentől kezdve a vonal követi előbb Galícia és Bukovina, majd Galícia és Magyarország határát Slogig, az 1655-ös magaslatig. E magaslati ponttól a Tisza és a Visó vízválasztóján vonul és Trebusa községnél eléri a Tiszát, ahonnan a folyó jobb partján megy tovább addig a pontig, ahol a Visó a Tiszába ömlik. Ettől a ponttól kezdve mindenütt a Tisza folyását követi, egészen a Szamos beömlése után négy kilométerre lévő pontig, majd — Vásárosnaményt Romániának hagyva — dél-délnyugat felé fordul és egy Debrecentől hat kilométerre, keletre lévő pontig húzódik. Irányát hozzávetőleg megtartva, folytatódik a határvonal a Körös, a Fehér és a Sebes Körös beömlése

után három kilométerre lévő pontjára, majd három kilométerrel nyugatabbra, Orosháza és Békéssámson községektől megy tovább, hogy egy kisebb ívet írva le, Algyő magasságában érje el a Tiszát. Ettől kezdve mindenütt a Tisza folyása mentén halad a vonal egészen a Dunába való ömléséig, s végül a Duna mentét követi Románia jelenlegi határáig.

Románia kötelezi magát, hogy Belgráddal szemben egy később meghatározandó területen nem létesít erődítéseket és ebben a zónában csupán rendőri szolgálatot ellátó erőket tart. A román királyi kormány kötelezi magát, hogy a bánáti területet a békekötéstől számított két éven belül elhagyó és vagyonukat ott visszahagyó szerbeket kártalanítja.

5. cikkely. Egyrésztől Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország, másrésztől Románia kötelezik magukat, hogy sem különbékét, sem általános békét másként, mint együttesen és egy időben, nem kötnek. Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország ugyancsak kötelezik magukat arra is, hogy a szerződés 4. cikkelyében meghatározott osztrák-magyar terület a román korona birtokaként kebelezeték be.

6. cikkely. Románia a béke előkészítésében, annak tárgyalásában, valamint azoknak a kérdéseknek a megvitatásában, amelyek a békekonferencia határozataival kapcsolatosak, ugyanolyan jogokat élvez, mint a többi szerződő fél.

7. cikkely. A szerződő hatalmak kötelezik magukat arra, hogy e megállapodást az általános béke megkötéséig titokban tartják.

Ez a megállapodás öt példányban készült, Bukarestben, 1916. augusztus 4-17-én.

G. Barclay, s. k.

Saint-Aulaire, s. k.

Fasciotti, s. k.

S. Poklevski-Koziell, s. k.

Jon. J. C. Bratianu, s. k.

Katonai egyezmény

1. cikkely. Az 1916. augusztus 4-17-én Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Oroszország és Románia között létrejött együttműködési szerződés értelmében Románia kötelezi magát, hogy minden szárazföldi és tengeri hadierejével megtámadja Ausztria-Magyarországot; nem később, mint 1916. augusztus 15. és 28-a között, nyolc nappal a Szalonikánál tervezett támadás után. A román haderők támadásukat ugyanazon a napon kezdik meg, amelyiken hadat üzennek Ausztria-Magyarországnak.

2. cikkely. A jelen szerződés aláírásától kezdve a román hadsereg mozgósítása és erejének összpontosítása idején az orosz hadsereg kötelezi magát arra, hogy minden erejével támadja az osztrák frontot abból a célból, hogy a román hadsereg fent említett tevékenységét elősegítse, biztosítsa. E támadásnak különösen erősnek kell lennie Bukovinában, ahol az orosz csapatoknak legalább meg kell őrizniük a jelenlegi állásaikat és ütőképességüket.

1916. augusztus 12-26-tól kezdve az orosz flotta biztosítja Konstanca kikötőjét, megakadályozván az ellenség minden partraszállási kísérletét a román partokon és minden behatolási kísérletét a Duna-deltába.

Románia elismeri a maga részéről az fekete-tengeri orosz flotta jogát a konstancai kikötő használatára és, hogy az ellenséges tengeralattjáró egységek ellen a szükséges intézkedéseket megtegye.

Az orosz hadihajók, amelyek a Dunaan állomásoznak, hogy a parti területet és a folyamatot a román hadsereg és hajóhad részére biztosítsák, a román hadsereg-főparancsnok parancsnoksága alá tartoznak és együttműködnek a román hajóhad monitoraival. Eme együttműködés részletei a jelen szerződés szellemében állapítatnak meg.

3. cikkely. Oroszország a román

Bernáth Csaba: A volt piarista templom, Kolozsvár

hadsereg mozgósításával egyidejűleg Dobrudzsába küld két gyalogos és egy lovas hadosztályt s ezek ott együttműködnek a román haderőkkel a bolgár katonai csapatokkal szemben.

A szövetségesek kötelezik magukat, hogy nem később, mint nyolc napon belül a szalonikai hadsereg-csoport, amelynek stratégiai tervében megegyeztek, támadást kezd a román hadszíntéren, hogy megkönnyítse a román hadsereg minden erővel való mozgósítását és összpontosítását. Ez a támadás 1916. augusztus 7-20-a között kell bekövetkezzék.

Ha a katonai akciók folyamán a szövetséges hatalmak az egyes hadsereg-főparancsnokok megegyezésével emelni volnának kénytelenek a román hadsereggel együttműködő katonai erejüket, ez a létszámemelés semmit sem módosít a jelen szerződés szakaszaiban lefektetett megállapodásokon.

4. cikkely. Franciaország, Nagy-

Britannia, Olaszország és Oroszország kötelezik magukat, hogy Romániát ellátják hadianyagokkal, amelyeket román, vagy pedig a szövetséges hajók szállítanak Oroszország területén keresztül.

E hadianyagok szállítását akként kell végrehajtani, hogy Romániába való megérkezésük biztosítva legyen; ha csak lehetséges, oly folyamatos módon, hogy naponta mintegy háromszáz tonnányi érkezzék meg, egy hónapos szállítási idővel számolva.

Abból az előnyből, hogy a szövetségeseknek módjukban lesz rendelkezni olyan új vasútvonalak felett, amelyek elősegítik a hadianyagszállítást, Romániának is részesednie kell.

5. cikkely. A szövetségesek kötelezik magukat arra is, hogy az adott lehetőségek határain belül ellátják Romániát lovakkal, gépjárműabroncsokkal, gyógyszerekkel, élelmiszerekkel és olyan felszerelési tárgyak-

kal, amelyeket mennyiségük és minőségük szerint is közös megállapodásban határoznak meg.

6. cikkely. A szövetségesek a romániai lőszer- és hadianyaggyártáshoz rendelkezésre bocsátják a szükséges technikai szakembereket.

7. cikkely. E megállapodás értelmében a román-orosz haderő vezérkara, valamint a szalonikai katonai erők vezérkara együttesen állapítják meg azokat a módozatokat, amelyek biztosítják az együttműködésüket. A román-orosz hadműveletek folyamán az esetleges változtatások, felvilágosítások és felmerülhető újabb nézetek szükségessé teszik, hogy a főhadiszállásokra egy-egy, kölcsönösen kiküldött, összekötő-tiszt működjék.

8. cikkely. A szövetséges haderők együttműködése nem jelenti azt, hogy bármelyik is a másiknak alá volna rendelve, nem akadályozza azok szabad intézkedését, a módosításait, feltéve ha ezek szükségessé a cél érdekében és a bajtársiasság határain belül maradnak.

9. cikkely. A román királyi és az orosz cári csapatok minden körülmények között megtartják saját parancsnoklási jogukat, a meghatározott működési területüket és teljes függetlenségüket a hadműveletek le-

bonyolítása során. A két hadsereg közötti demarkációs vonal a Dorna-Vatra — Beszterce — a Szamos völgye — Debrecen — a Sajó völgye irányában húzódik. A román hadműveletek fő célja, ha ezt a Dunától délre folyó katonai helyzet megengegi, Erdélyen keresztül Budapest irányába vonulni.

Azok az orosz csapatok, amelyeket a Katonai megállapodás a 3. cikkelyben említ és a román hadsereggel való együttműködésre vannak kijelölve, a román hadsereg-főparancsnokság alá tartoznak.

Abban az esetben, ha a Dunától délre lévő területen működő orosz katonai részleg nagysága olyan mértékben növekednék, hogy a vele együttműködő román csapatok erejét elérné, avagy ezt meghaladná, a román területek elhagyása után, az orosz főparancsnokság irányítása alatt, önálló hadseregcsoporthá alakulhat. Ez esetben ez a hadseregcsoporth Románián kívül harcolva, külön működési területtel bír s tevékenységét az orosz főparancsnokság utasításai szerint fogatosítja, ám mindenképpen csak a két főhadiszállás tervei alapján és a következők szerint:

Ha a cél érdekében együttes román-orosz katonai akció válna szükségessé, ez a fenti hadseregcsoporth

annak a katonai erőnek a parancsnoksága alá tartozik, amelyiknek a működési zónájában a katonai akció folyik. Ebben az esetben minden parancsot és utasítást két nyelven, románul és oroszul kell megfogalmazni.

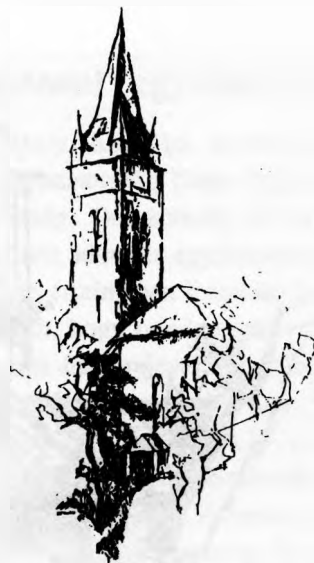
10. cikkely. A nemzeti területekre és azokra a területekre, amelyeket az egyik szerződő fél csapatai megszállva tartanak, a másik szerződő fél csapatai nem nyomulhatnak be, csak akkor, ha ez az akció közös célt szolgál, és csupán egy előzetes és írásba foglalt megállapodás alapján.

11. cikkely. Ha a hadműveletek folyamán a szövetséges csapatok úgy találnák, hogy csapat-, ellátmány- és hadianyag-szállítmányok továbbítására valamelyik szerződő fél egy vagy több vasútvonala szükséges, ezek használatára minden egyes esetben a szövetségesek nagy-vezérkarához delegált megbízottak engedélye szükséges.

12. cikkely. A hadifoglyokkal és a hadizsákmánnyal az a hadsereg rendelkezik, amelyik azokat ejtette.

A közös katonai hadműveletek alatt közösen végrehajtott katonai akciók során ejtett hadizsákmányt az akcióban végrehajtott tevékenység eredménye alapján kell felosztani. Mindazonáltal, a román hadsereg ellátását megkönnyítendő, a cári orosz főparancsnokság átengedi a közös akciók folyamán szerzett hadianyagot, lőszert a román hadseregnek, feltéve, ha ezekre magának sürgős szüksége nincs.

13. cikkely. A román, orosz és a többi szövetséges hadsereg zavartalan együttműködését, valamint a közös katonai cél biztosítását elősegítendő, a román hadsereg egy megbízottját — ha szükséges, meghatározott számú tiszti különítménnyel egyetemben — az orosz vezérkarhoz kell delegálja attól az időtől kezdve, amikor a román hadműveletek megkezdődnek. Ugyanilyen meghatalmazottakat kell kiküldenie az orosz és a többi szövetséges

Bernáth Csaba: Az ótordai ref. templom

hadseregnek a román vezérkarhoz.

Az együttműködő hadseregek vezérkarainak egymást kölcsönösen és haladéktalanul tájékoztatniuk kell a katonai felderítés eredményeiről, az erők felkészültségéről és a felvonulásokról.

14. cikkely. Ha a hadműveletek folyamán olyan helyzetek adódnának, amelyek a jelen tárgyalások alkalmával előreláthatók nem voltak, az ezekkel kapcsolatos minden kérdést az egyes vezérkarokhoz delegált megbízottakkal kell megtárgyalni, ám az így hozott döntések csak a hadsereg-főparancsnokok jóváhagyása után válnak érvényessé.

15. cikkely. A szerződő felek — hogy módjukban álljon a hadműveletek kellő előkészítése — a katonai akció tervét a román hadsereg támadása előtti napon meg kell kapják.

16. cikkely. A fegyverszünettel kapcsolatos kérdésekben az együttműködő hadseregek főparancsnokságai közös megegyezéssel döntenek.

Készült 5 példányban, Bukarestben, 1916. augusztus 4-17-én.

G. Barclay, s. k.

Saint-Aulaire, s. k.

Fasciotti, s. k.

S Poklevski-Koziell, s. k.

Jon. J. C. Bratianu, s. k.

(folytatjuk)

SZTÁRAY ZOLTÁN

Autonómiai törekvések Erdélyben I.

(1860-1931)

A Kossuth által álmódott (1850) Bukovina, Moldva, Havasalföld és Szerbia szövetségében létesítendő *Dunai Egyesült Államok* a Duna völgyében élő népek összefogásának nagyhatású fikciója volt csupán. Történelmi eséllyel soha nem rendelkezett. Pedig Erdély kérdésében Kossuth 1862 tavaszán a legmesszebbre is hajlandó volt elmenni: feladva az Uniót. Általános népszavazás elé utalta: akarják-é a románok, magyarok és szászok a közgazgatási különállást? Az autonómiát?

Legalább három ízben kényszerült visszavonni az indiszkrécio miatt nyilvánosságot kapott tervét Kossuth — Erdély uniójának feladásáért ugyanis rendkívül éles támadásnak tette ki magát. 1862. május 25-én írt levelében már szenvedélyesen határolta el magát korábbi konföderációs tervezetétől: Erdély — vallotta — *“a magyar koronának kiszakíthatatlan gyöngydarabja... jogilag, historaiailag, physikailag, geográfiailag, politikailag, státus-gazdaságilag a magyar korona integráns része, mely nélkül a magyar korona nem korona, Magyarország nem Magyarország...”*

Ha Kossuth *“Irataim az emigrációból”* című politikai publicisztikai és levelezési gyűjteményét figyelmesen olvassuk, tapasztalhatjuk, hogy a kiegészítés előcsatározásai fokozatosan kiszorítják a konföderációs gondolatokat, ám azok személyén lényegesen túlnőttek és a politikai közgondolkodás részévé váltak.

A vita a 19. században — éppúgy, mint az elkövetkezésben — Erdély hovatarozása körül dült s ez elválasztotta egymástól az érintett feleket: a magyart és a román — írja *Lipcsey Ildikó Erdélyi autonómiák* című tanulmányában (Budapest, 1990. 9.).

1848-ban a *“Tizenkétpont”* utolsó követelése: az *Unió Erdéllyel* — beteljesedett s ezzel megszűnt *Erdély* — a vajdák korától gyakorolt — *sajátságos különállása*.

Az ébredező román nemzeti gondolkodásban — különösen a 19. századtól kezdve — az autonómia gondolata mindig az Unióval szembeni fikcióként lépett fel. A *román nemzeti párt* — noha nem tisztázta egyértelműen, hogy mit ért *“autonomista”* jellegén — *politikai krédójában mindig programul tűzte ki “Erdély autonómiáját”*. (1881)

Az 1863-ban tartott nagyszebeni *“Landtag”* Erdélyt — politikai értelemben, mint külön autonóm tartományt

szervezte meg, és pedig oly formán, hogy Erdély az osztrák császári birodalomnak egy teljesen autonóm koronatarományja legyen. Sőt, a bécsi Reichsrathba is küldötte delegátusait. Nevezetesen 26 főt, akik közül 13 román nemzetiségű volt.

Az 1865-ben tartott kolozsvári Országgyűlésen résztvevő román nemzetiségű képviselők — egy-két kivétellel — az 1848-ban kimondott Unió ellen foglaltak állást. Egyben követelték az uniótörvény revízióját. S amikor azt az Országgyűlés többsége elvetette, *Saguna* pozíciójában kijelentette: a románság az Országgyűlés határozatával szembeni kisebbségi álláspontját külön feliratban terjeszti föl Őfelsége: Ferenc József magyar királyhoz.

Amikor pedig I. Ferenc József 1865 karácsonyán keltezett leiratával a kolozsvári Országgyűlést feloszlatta, elrendelte a pesti Országgyűlésre az Erdélyben megválasztott követek küldését. Erre Brassó város közgyűlésén — a román bizottsági tagok indítványára — oly határozatot hoztak, hogy *“Erdély nem ismeri el a magyarországi Országgyűlésnek azt a jogát, hogy Erdély számára törvényeket hozhasson.”*

Az erdélyi követek — mindezek ellenére — megválasztottak, s az 1866. évi pesti Országgyűlés tagjai között 38 román nemzetiségű erdélyi képviselő is szerepelt. Az erdélyi román képviselők a magyarországi román nemzetiségű képviselők klubjába beléptek ugyan, de külön programukat ennek ellenére fenntartották. Annak sarkalatos pontja: *Erdély olyan autonómiát kapjon, mint Horvátország*. Külön erdélyi tartománygyűléssel, amely a csak Erdélyt illető törvények meghozatalára kizárólagos hatáskörrel bírjon.

Az országgyűlési követek által propagált autonomisztikus program mellett harcolt Erdély egész románsága,

aminek egyik tanúsványa az az 1493 aláírással ellátott memorandum, amelyet 1866. december 31-én nyújtottak be Ófelségéhez, s amelyben az "erdélyi románság bizalmi férfiai" *Erdély autonómiájának megszüntetése ellen tiltakoztak*.

Ferenc József megkoronáztatása után Erdély uniójának teljes végrehajtására *Péchy Manó gróf* személyében királyi biztost nevezett ki, aki e minőségében egész Erdélyt beutazta. Hivatalos körútján román részről minden alkalmat felhasználtak az autonómia követelésének hangsúlyozására. Így amikor a királyi biztos Tordára érkezett, *Ratiu János dr.*, egy román küldöttség élén román nyelvű beszéddel fogadta. S kijelentette: a románok mélységesen eltökélték magukat, hogy *Erdélyért, annak autonómiájáért — ha kell — 100 éven át is lankadatlanul küzdeni fognak*. Nagyszebenben pedig *Hania János* görögkeleti esperes deputáció élén a románság nevében kérte, hogy őfelsége a nagyszebeni Landtagon hozott választási törvényt szentesítse, s az annak alapján megalakítandó erdélyi Országgyűlést hívja össze.

Az erdélyi autonómiai mozgalmakkal a régi román királyság is rokonszenvezett, sőt, azt elősegíteni is törekedett. Erre mutat az az adat — *Károly román király "Aus dem Leben König Karls von Rumänien"* című emlékiratában —, amely szerint *Károly király Andrássyval* először találkozáskor megemlítette, hogy milyen nehézségeket okoz neki a Romániában egyre növekedő irredentizmus, amelyet csak úgy lehet ellensúlyozni, ha a "magyarországi románok is olyan autonómiában részesítenének, mint a horvátok."

Az erdélyi román nemzeti párt az 1905. január 10-én Nagyszebenben *Ilyésfalvi Papp György* (Gheorghe Pop) elnökletével tartott "román nemzeti értekezletén" revideálta az 1881. évi pártprogramot. Az abban szereplő

erdélyi autonómia-kérdést azonban változatlanul fenntartotta. Taktikusan viszont csak annyit követelt, hogy az egyházak és iskolák számára a legteljesebb autonómia biztosítsassék, az egyházak és iskolák fenntartási költségei az állam pénztárából fedeztessenek. Továbbá: a községek és közigazgatási kerületek (értsd: megyék) teljes autonómiát nyerjenek s ez utóbbiak a nyelvhatárookra tekintettel kerekíttessenek ki, melyekben a tisztviselők választásánál a kandidálási jog mellőztessék.

Az erdélyi román nemzeti párt az 1881. évi pártprogramjának Erdély autonómiáját követelő főpontját később sem adta fel, s 1914-ben — közvetlenül az I. világháború kitörése előtt is —, amikor *gróf Tisza István* újabb akciót indított a románokkal való megegyezés érdekében, a "Komité" 1914. február 17-i ülésén a magyar miniszterelnök ajánlatának visszautasításával *Erdély autonómiáját követelték "az őket megillető teljes szabadsággal és függetlenséggel."*

1918. december 1-én, egy hónappal a pádovai fegyverszünet, három héttel *Károlyi Mihályék* belgrádi kudarcra és két héttel *Jászi Oszkár* aradi tárgyalásainak meghíusulása után, az erdélyi románok nemzetgyűlésre gyűltek össze "a románság Mekkájában": Gyulafehérvárott. A felelőtlenül szélnek eresztett magyar hadsereg utolsó töredéke: a székely hadosztály aznap alakult meg Kolozsvárott, a román csapatok azonban a belgrádi második fegyverszünet értelmében már átlépték a Kárpátokat és a Maros demarkációs vonala felé nyomultak előre. A román kiküldöttek pedig a magyar forradalmi kormány által rendelkezésükre bocsátott különvonaton utaztak Gyulafehérvárra.

A gyulafehérvári nemzetgyűlést hosszas tárgyalások előzték meg. Az előértekezleten *Godis László* történelemtanár olvasta fel határozati javaslatát, s ennek harmadik pontja körül nagy vita támadt. E pont ugyanis Magyarország románlakta vidékei számára egyelőre autonómiát követelt — aminek kereteit, tartalmát egy, a szóban forgó országrész képviselőiből álló alkotmányozó gyűlés határozná meg, ahol az együtt élő nemzetiségi képviselők számaránya tükröznék az etnikai tagoltságot — a Goldis-féle javaslat szerint. A fiatalság ezzel szemben az azonnali és feltétel nélküli egyesülést követelte. Hozzájuk csatlakozott *Vaida-Voevod Sándor*, a harmincas évek majdani miniszterelnöke. A szociáldemokraták Erdély autonómiájában látták leginkább biztosítottnak a munkásság jobb sorsát. *Pop Cicio* István véleménye szerint viszont az önkormányzat felel meg leginkább a wilsoni önrendelkezési elveknek.

Végül *Maniu Gyula* áthidaló javaslata győzött, s a nemzetgyűlés december 1-én *basesti Pop György* elnökletével kimondotta Magyarország románlakta területeinek feltétel nélküli egyesülését Romániával.

A második pont ugyan fenntartotta az önkormányzatot

e terület lakói számára mindaddig, míg az alkotmányozó nemzetgyűlés összeül, a harmadik pedig teljes nemzeti szabadságot ígért az együttlakó népeknek, de kimaradt a javaslatnak az a része, amely szerint Erdély önkormányzata ügyében a végleges döntést az alkotmányozó gyűlés a magyarok és németek részvételével fogja meghozni. Gyulafehérvárott tehát az erdélyi románság a magyarság és németiség megkérdése nélkül rendelkezett Magyarország egyharmada felett.

A király december 11-én dekrétummal törvénybe iktatta a határozatban szereplő terület Romániához csatolását és az erdélyi kormányzótanácsot bízta meg ideiglenesen a csatolt terület igazgatásával. E dekrétum azonban a legfontosabb feladatok ellátását: külügy, hadügy, vasutak, posta, vámok és állambiztonság a bukaresti kormányra ruházta. A kormányzótanácsnak pedig kötelességévé tette, hogy elkészítse a választójogi és a földreform javaslatot.

Az erdélyi magyarság tehetetlenül nézte, mint rendelkeznek sorsa felett. A budapesti kormány pedig látva, hogy a nemzetiségi követelések hullámai feje felett összecsapnak, a szövettani kutatásairól világhíres professzort: Apáthy Istvánt nevezte ki Kelet-Magyarország főkormánybiztosának. Apáthy erős magyar érzése miatt vörös posztó volt a románok szemében. A főkormánybiztosságra az a roppant feladat hárult, hogy a négyéves háború szörnyűségei után, ellenségeink győzelmi mámorában, az októberi kormány sorozatos baklövései következtében beállott reménytelen helyzetben mentse, ami menthető. Vele párhuzamosan kezdte meg működését a román kormányzótanács is Nagyszebenben a román hadsereg védelmében, amely Franchet d'Espéray és Berthelot tábornok engedelmével átlépte a demarkációs vonalat, miután a budapesti kormány arra utasította Kratochvíl ezredet, hogy székely hadosztályával vonuljon vissza.

December 18-án Neculcea tábornok megüzente Apáthynak, hogy az antant felhatalmazása alapján megszállja Kolozsvárt. Ha ellenállás lesz, lövetni fogja a várost. Apáthy válasza: *Kolozsvár nem áll ellen.*

A kincses Kolozsvár átadása előtti napokban drámai jelenetek játszódtak le. Az Apáthy vezetése alatt álló magyar és a Sándor Józseffel az élén működő székely Nemzeti Tanács a közelgő veszélyt megérezve már december 17-én egyesült: megalkotta az Erdélyi Magyar Kormányzó Bizottságot, amely önrendelkezési jogot követelt kiáltványában az erdélyi magyarság számára. December 22-én Kolozsvárra tódultak a magyarság kiküldöttei s önrendelkező nemzetgyűlést rögtönöztek, válaszként a gyulafehérvári határozatokra. 28 vármegye mintegy ötvenezernyi sokadalomához Apáthy István beszélt: *“Legyőzve ellenségeink túlereje által, be kell ismernünk, hogy levertek bennünket! De annyira nem győztek le,*

hogy a körülöttünk lakó bármely nemzetnek joga volna rendelkezni felettünk. Annyira nem győztek le, hogy valamennyi itt lakó nemzetnek joga lehessen az ország feladarabolását kimondani s egyik darabját az egyik, a másik darabját a másik országhoz csatolni. Annyira nem győztek le, hogy ma már le kellene mondanunk emberi és nemzeti jogainkról. Legyőzheték bennünk a testet erőszakkal, de nem győzheték le lelkiünket az igazság fegyverével.

Gyulafehérváron a román nemzeti komité kinyilvánította, hogy Magyarország 26 vármegyéjének románsága egyesül Romániával és így a 26 vármegye területén lakó összes népesség Romániához tartozik. Ezen a területen csaknem 4 millió nemrománnal szemben csupán 2 980 186 román él. Ezeknek a velük szemben álló többség felett nincsen joguk határozni. A magyar nemzet nem fogja tűrni 26 vármegye elszakítását.”

A szociáldemokrata küldöttek is tiltakoztak a gyulafehérvári határozat ellen és a svájci mintájú erdélyi független köztársaság mellett álltak ki. Ezután Vincze Sándor olvasta fel a következő nagy lelkesedéssel elfogadott határozati javaslatot:

“Kelet-Magyarországnak Kolozsvárt 1918. december 22-én összesereglett különböző vallású és fajú népei kijelentik a Wilson-féle elvek értelmében gyakorolt önrendelkezési joguk alapján, hogy Magyarországgal egyazon népköztársasági állami közösségben kívánnak élni, és az egységes és csonkítatlan Magyarország keretein belül követelik minden itt lakó nemzet számára a teljes egyenlőséget, szabadságot és önkormányzatot.

Kijelenti a nagygyűlés, hogy az erdélyi magyarság és székelység teljes jogosultságú önkormányzati szervének és képviselőjének elismeri a Kolozsvárt 1918. december 17-én egyesült Erdélyi Magyar Székely Nemzeti Taná-

csot, illetőleg annak 1918. december hó 18-án megválasztott központi kormányzó tanácsát."

A kormányzótanács elnökének Apáthyt, alelnökének Sándor Józsefet, Janovics Jenőt és Vincze Sándort választották meg. Közben a tömeg a Himnusz és a Mar-seillaise hangjai mellett ünnepelte az új Magyarország és az autonóm Erdély elszakíthatatlan egységét.

Két nappal később, karácsony vigliájának délelőttjén a román csapatok bevonultak Kolozsvárra, ahol dr. Hal-ler Gusztáv utolsó magyar alpolgármester fogadta őket. Ezen a napon jelent meg a "Keleti Újság" első száma. A vezércikk így fejezi ki a magyarság lelki állapotát: "Fehér zászlóval állunk előtted, Ismeretlen Végzet..."

Amíg az erdélyi románok és németek csatlakoztak a román királysághoz, a román hadsereg egészen Buda-pestig nyomult előre — az erdélyi magyarság teljes tájékozatlanságban és bizonytalanságban várta az események fejlődését. Vigasztalva magát: a román megszállás ügysem tart sokáig, s a békekonferencia igazságot szolgáltat... Ez az a kor, amelyben Reményik Sándor szerint "egyetlen tett a költő álma volt". A Végvári verseket azonban tettek is követték. Paál Árpád a székely köz-társaságot, Kós Károly a kalotaszegi köztársaságot szervezte. Grandpierre Emil főispán a Nagyszebenben lévő román kormányzótanácsnál azt javasolta, hogy a köz-igazgatás Erdély magyar területén magyar, a románokén román, a vegyes területeken vegyes legyen. A kormány-zótanács azonban hallani sem akart a magyar javasla-tokról. S mire visszaért Grandpierre Kolozsvárra Apáthyt már börtönben találta...

A román közigazgatás gyorsított menetben kezdett be-rendezkedni Erdélyben, a kormányzótanács pedig egy-más után adta ki a magyarság nemzeti létét aláásó ren-deleteket. A hűségesküt a tisztviselői kar töredéke tette

le — a többi (létalapját elveszítve) inkább a nyomort vá-lasztotta, mintsem a nemzeti célok árulója legyen. Az eskü megtagadása volt a magyarság első öntudatos meg-nyilvánulása, ami szilárd egységbe kovácsolta az erdélyi magyarság egészét.

1921. július 26-án ratifikált trianoni szerződés eldön-tötte: az erdélyi magyarságnak akarva, nem akarva, de meg kell keresnie az új román államalakulatban elhe-lyezkedésének módzatait. A politikai aktivitás ügyén nagyot lendített az 1921. január 23-án megjelent "Kiáltó szó" című röpirat, melyben Kós Károly, Zágoni István és Paál Árpád mutattak irányt a sorsüldözött magyar-ságnak. Kós Károly költői szavakkal fújta meg a riadót: "Ébredj kétesztendő álmodból, szemedet nyisd ki, nézz széjjel és állj az új életben tusakodni akarók közé!... A trianoni szerződést aláírták: Le kell vonni a tanulságot, szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal, és nem szabad ámítanunk magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk, és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk..."

"Két esztendeje, hogy sokan közülünk imádkozni ta-nultak és sokan átkozódni is. És sokan álmodni és meg-tanultak sírni is, de legtöbben a vizeket néztük, a mi vizeinket, akik harsogva siemek hegyeinkből lefelé, ki az Alföldre. Sokan néztük a vizeket és sokan közülünk el is indultak a vizek mentén le a hegyekből, ki arra, napnyugta felé. Hogy onnan soha vissza ne jöjjenek."

"De az imádkozás ideje eltelt. És el az átkozódás ideje is. Az álmodozásnak is vége és a sírásnak is. Aki pedig elindult a vizek mentén, az többé ide nem jöhet vissza, aki közülünk elmegy, az ne is kívánczozék közénk vissza valaha, annak itt helye nem lesz soha és jussa sem lesz annak."

"Aki fél, aki gyáva, aki nem bízik, aki nem hisz, aki gyenge, az lépjen ki a sorból. Az menjen. Az nekiünk bajt csinál, az a mi lábunk elé gáncsot vet, a mi árulónk az!"

"A mi igazságunk: a mi erőnk!"

"Az lesz a mienk, amit ki tudunk harcolni magunknak. A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a köte-lességtudóknak, a látni akaróknak, az előrenézőknek. Áll-janak elő, ne szégyenkezzenek, ne aludjanak, ne duz-zogjanak. Az Élet nem vár, az Élet rohan."

"Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: mi magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának, nemzeti autonómiát aka-runk, aminek birtokában bennünk Nagyrománia megbíz-ható polgárságot fog nyerni."

(Folytatjuk)

RÁSZLAI TIBOR

Iorga korlátai

Az erdélyi magyar kulturális autonómia

Egy-egy történeti személyiség kisajátítása a különböző politikai rendszerek részéről, függetlenül attól, hogy az konzervatív, jobb- vagy balközép — a közép is elmaradhat —, felér a hamisítással. Nicolae Iorga a szó- és tolforgatás igazi nagymestere volt, román kortársai szerint is mindenről két véleményt alkotott, de még ő sem álmodta volna, hogy majdan egyik mondatát mire használja fel a nemzetéből vett kései utód, Funar úr. „Győzedelmes a háborúban, de legyőzetett Baián saját nemzete által, midőn a legyőzhetetlen Moldvát próbálta meg leigázni.”

1992. december 6. Advent vasárnapja, Kolozsvár. A város magyarsága istentisztelettel egybekötött tiltakozó megmozdulást hirdetett meg. A *Mathias Rex* feliratú szoborcsoport mögötti katedrálisba hatezren zsúfoltak be, húszezren kívül rekedtek. Hat nap telt el azóta, hogy az a bizonyos felirat elhelyeztetett a szobron. Az istentiszteleten részt vettek az egyházak, az RMDSZ, a román ellenzék képviselői is. A Fő tér körül az utcákon karhatalmistákkal teli teherautók és buszok vesztegeltek, 100 méterenként gumibotos rendőrök posztoltak, *Cheler* tábornok háborús hangulatot emlegetett —, a hatalom mindenre felkészült. A szervezők román és magyar nyelvű röpcédulákat osztogattak, melyeken a néma tüntetés szándékát magyarázták:

„Azért gyűltünk össze itt, hogy együttesen tiltakozzunk Kolozsvár polgármestere provokatív akciói ellen, amelyekkel ellenségeskedést szítana közöttünk. Ilyen provokáció a *Mathias Rex* híres szobrának talapzatára szerelt tábla is. E gesztusban lehetetlen meg nem látni a magyarok érzelmeivel való gáncsoskodás, sértés szándékát, akik számára ez az emlékmű rendkívüli jelentőségű, nem csak azért, mert a nagy királyt dicsőíti — akit egyként tisztelt mindkét nép —, hanem mert egy nagy magyar szobrász remekműve. Minket nem annyira a tábla maga zavar, hanem a sértő szándék, amivel felszerelték. Nem hisszük, hogy létezne városunkban olyan jóérezsű román, aki örülni tudna, vagy elégedettséget érezne egy műalkotást ért agresszió miatt, s ráébred, magyar embertársai elkeseredését váltja ki. Mi itt értetek is tüntetünk, mert a totalitarizmus for-

mái elleni harc benneteket is szabad-dá tesz, s felment benneteket e kínos helyzet alól, amibe akaratlanul is belekerültetek. Gyertek velünk!”

Jelen írás célja szerényebb, nem a tiltakozás. Csupán a sokarcú tudós egyik arcát szeretné bemutatni.

“Az országhatárok ellenére egy és oszthatatlan a román kultúra”

Nicolae Iorga úgyis mint történész, úgyis mint politikus, Nagyrománia megteremtője volt. Ennek ellenére a Vasgárda brutálisan meggyilkolta, és az úgynevezett népi demokratikus korszakban évtizedekre elhallgattatták. Azután megkezdődött kisajátítása a “szocializmus építésének” Ceausescu-i korszakában. Ez napjainkban, a rendszerváltás felemás, csikorogó korszakában folytatódik. Bár megszámlálhatatlan a róla szóló méltatás, tanulmány és monográfia — épp úgy, mint műveinek száma, amely több mint 25.000 címet tartalmaz —, mégsem találjuk meg ezekben Iorgát, a kisebbségi kérdéssel foglalkozó tudóst, annak ellenére, hogy tevékenységében naponta előfordult a velük való foglalatosság: véleményt alkotott a zsidókérdésről, Románia németajkú polgáraitól, és rólunk magyarokról is. És találkozása Erdély múltjával a századfordulón meghatározó volt egész életére.

Nicolae Iorga tudományos és politikai munkásságában három, jól körülhatárolható korszak épül egymásra. **1.** A pálya kezdetétől az első világháború kitöréséig tartott az a színes, tudományos kutatásokkal és tanulmányutakkal váltakozó szakasz, amely lényegében a román nemzet kulturális egysége népszerűsítésének, valamint a politikai egység előkészítésének időszaka volt. **2.** So-

kakkal együtt 1914-1918 között a történelem adta kedvező lehetőséget kihasználva, a *területi egység* megteremtésén fáradozott. 3. 1918-cal kezdődött és élete végéig tartott az a hosszú egyenetlen korszak, amelyben — bármely területre: az egyetemen katedráira, külföldi előadótermekbe, vagy a parlament szónoki emelvényére lépett, vagy éppen tudományos műveit írta — legfőbb gondja a megőrzés, az ország területi integritásának védelme volt.

“A nacionalizmus nem más, mint a földkerekség mindennél szentebb fajtájának, a saját népünknek a szeretete...”

Iorgának országhatáron belül és kívül óriási tudatformáló szerepe volt. E célból alapította meg 1902-ben a *Román testvériség* nevű társaságot, 1906-ban a *Neamul Romanesc /Román Nemzet/* című lapot, amelyet élete végéig írt és szerkesztett. Ekkor vált a dákoromán kontinuitás elkötelezettjévé, meggyőző erővel vallotta, hogy csak az egységes román nemzetállam megalakításával szüntethető meg a románságot ért nagy történelmi igazságtalanság. A *Liga Culturala* (Kulturális Liga) nevű szervezet hirdette ezt széles körökben külföldön 1891 óta. A szervezet, amelynek költségvetését a román állam vállalta magára, s amely Európa valamennyi nagyvárosában megalakította fiókját és látta el propaganda anyaggal a külföldet, igazi hatását akkor fejtette ki, amikor *Iorgát* nevezték ki az élére.

Iorga az első világháború idején felismerte az alkalmat, a nagy nemzeti álom beteljesedésére, és azon munkálkodott, hogy a királyi Romá-

nia kellő pillanatban lépjen be a háborúba. 1919-ben teljes erejével támogatja a Párizsban lévő román békedelegációt. A területgyarapodás ekkor még nem homályosította el éleslátását, és egyszer arra emlékeztetett: a románságnak “páratlan szerencséje” volt az első világháborút lezáró béketárgyalásokon; másszor, hogy a Regát, Bánát, Erdély, a Partium stb. egymás mellé helyezése nem azt jelenti, hogy valóban létrejött egy egységes ország, mert hatalmas a különbség civilizációs, gazdasági, kulturális szempontból az egyes országrészek között. És a románságnak van mit tanulni — húzta alá —, ami a fejlett, nyugati részeket, különösen ami Erdélyt illeti.

Sokakkal ellentétben Iorga, a “lelkek közeledésének apostola” azzal is tisztában volt, hogy ha a román állam azt akarja: a magyarok, németek, zsidók és mások munkájából haszna legyen, akkor jól kell érezzék magukat az országban, és el kell menni a kulturális autonómiáig. Tette ezt feltehetően nemcsak a figyelem elterelésére, a kisebbségi mozgalmak leszerelésére, hanem őszinte szándéktól vezérelve, s elment odáig, ameddig saját korlátai és kora viszonyai megengedték.

“A román állam keretei között élő nagyszámú és jelentős kultúrával rendelkező népeknek biztosított autonómia nem veszélyezteti a román állam egységét.”

Nicolae Iorga 1920-1931 között mint a román liberális és nemzeti parasztpárti kormányok ellenzékének állandó, rendkívül mozgékony tagja, parlamenti felszólalásai és újságcikkei tanúsága szerint, *nap mint nap talált kivétel nélkül a hivatalos román kisebbségi politikában*. Meggyőződésünk, nemcsak azért kifogásolta a nemzetiségek eltüntetését szolgáló törvényeket és rendeleteket, mert feltett szándéka volt, hogy az ország vezetését kézbe vegye, és ellenzékiként jó pontokat kívánt szerezni. *Mint polgári politikusnak, ízlése ellen való volt az erőszakos asszimiláció*. Ott-

hon és külföldön számtalanszor hangozott annak: híve a román nemzet és a kisebbségek együttműködésének, és azt maga is elősegítette.

Iorga jó kapcsolatot tartott fenn *Bitay Árpád* tanárral, *Janovics Jenő* színigazgatóval, *Fekete Tivadar* irodalmárral; naplója tanúsága szerint *Jászi Oszkár* jó benyomást tett rá, és *Bartók Béláról* mint a közép-európai szellemiség képviselőjéről nyilatkozott mély elismeréssel. Mindezek mellett maga is törekedett arra, hogy fordításban megismerkedjen a magyar irodalommal, népszerűsítse a kultúrák egymásrataltságának és kölcsönhatásának gondolatát, támogassa a fordítói tevékenységet, a színházak vendégjátékát. Nyári szabadegyetemi előadásaira meghívta a kisebbségek képviselőit, s ezzel lehetőséget adott arra, hogy a többségi nemzet is megismerje történelmüket, kultúrájukat. Ő is magáévá tette azt az elgondolást, hogy az értelmiség a népek egymáshoz való közeledésének hídépítője kell legyen. Húsz éven keresztül kiállt a kisebbségek anyanyelvű iskolái fenntartásának jogáért az *anyanyelvű kultúra teljes szabadságáért!* Az volt a véleménye, hogy területi veszteségeit a magyarságnak kulturális téren kell behoznia, és hogy öt ország magyarságát kell összekötni az erdélyi magyarok. Nemcsak azt hangoztatta: az *erőszakos asszimilációval* csak a kisebbségek gerinctelen, karrierista elemeit nyerik meg, hanem azt is, hogy ez a román nemzethez méltatlan magatartás és eszköz. Épp úgy, mint a diszkrimináció változatos formája: az elbocsátások, a rendkívüli adók, a kisajátítások, vagy az — erre konkrétan kitért —, hogy a magyaroktól elvették Ko-

lozsváron az egyetemeiket, főiskoláikat, akadémiáikat.

“Őfelsége szakértőkből álló kormány: a Iorga kormány.” 1931 április — 1932 április.

1931 áprilisában a gazdasági mélypont idején végre sikerült a nagy közéleti múlttal és politikai ambícióval bíró Iorgának elérni a miniszterelnöki bársonyszéket. Az erdélyi magyarság hangzatos kiállításai, sőt: “magyarbarátsága” miatt nagy várakozással nézett ennek elébe. Mint kiderült azonban, ellenzékiként sokkal többet tehetett értük, mint az ország kormányának élén. Kezdeményezései ugyanis vagy félresikerültek, vagy nem tudta azokat a parlamentben elfogadtatni. Nem tudta ígéretét betartani, mely szerint az ország nagy egyetemein magyar nyelv és irodalmi tanszéket létesít, vagy legalábbis lektorátusokat. Később ezt a gazdasági nehézségekkel indokolta.

Új volt az, hogy a kisebbségi alminisztérium vezetését Bitay Árpádra és Brandsch Rudolfra, tehát két kisebbségre bízta. A hivatal hatáskörébe tartozott a beérkezett panaszok véleményezése, felterjesztése a miniszterelnöknek, szaktanácsai feladatok ellátása. Apró, de az érdekeltek szempontjából létfontosságú eredmény volt, hogy az elégtelen román nyelvvizsga miatt a vasúttól elbocsátott magyar alkalmazottakat visszavették a munkahelyeikre, meg hogy elismerték az 1926-ig Magyarországon szerzett diplomákat, és csak a román érettségi tárgyakból írtak elő különbözeti vizsgát. Azonban sem a Gyulafehérvári Határozatok, sem a nemzetközi kisebbségi szerződés törvénybeiktatása nem merült fel a részéről.

Erdélyi magyar kortársait meglepte, hogy Iorgát, bár tagja volt a Pán-amerikai Uniónak, hidegen hagyták azok a tervezetek, amelyek a térség föderatív átszervezésével szerették volna a békeszerződések után kialakult helyzetet, Macartney szavaival a világnak egyik legsebezhetőbb részén, Közép- és Kelet-Európában megoldani. Indoka: nem lehet egységes Duna-medencéről beszélni, hiszen annak van egy nyugati — német-osztrák —, egy közép-európai, és egy kelet-európai, balkáni szakasza. Ellenállásának oka sokkal mélyebben keresendő, és összefüggött történelemszemléletével. Okkal, ok nélkül, Habsburg-restaurációt és a Szent István-i állameszme visszatérését gyanította minden ilyen tervezet mögött.

“A múlt ádáz gyűlöletének mámorából a két nemzetnek felébredni nemcsak az emberiség érdeke, de az önfenntartás ösztöne is megköveteli ezt.”

A román tudós történeti munkáit lapozva, az ember a legnagyobb zavarban van. Súlyos bírálat érte román történész kortársai részéről is, akik pontatlanságát, megalapozatlan hipotéziseit vetették mindenekelőtt szemére. Szintén az ő véleményük volt, hogy *“Iorgának mindenről két véleménye van”*. Vonatkozott ez a magyar történeti múlt megjelenítésére, értékelésére is. Elismerte Avram Iancu és a magyarok közötti konfliktus tragikus következményeit Erdélyben, és a 20-as években módosította azt a nézetét, miszerint a két nép közötti ellenségeskedés ezeréves múltra tekint vissza.

“El kell tűnnie a román oktatásból annak a nézetnek, miszerint a korábbi századokban a magyarok borzalmas elnyomása alatt nyögött a románság”

— mondotta 1927. szeptember 10-én Kolozsváron, az egyetemen tartott előadásában, majd úgy folytatta: *“Erdély története egészen különleges organikus élet, amely lassan épül fel, s amelynek egyes fázisai a természetes és szükségszerű fejlődés fázisai.”*

sai. E fejlődés eredményeit, a már kialakult helyzetet nem lehet központi hatalommal lerombolni, vagy erőszakos formákkal eltakarni, hogy az adott realitásoknak megfelelően, az évszázadok alatt kialakult tényezők alapján, a legteljesebb harmónia jegyében történjék itt a népek sorsának intézése.”

1933 fordulópont munkásságában is. Szenvédélyes hangon fejtette ki fenntartásait a magyarsággal szemben, a magyar múlt ismét a románellenes atrocitások tárházává vált nála is, és visszatért korábbi, úgynevezett *“a székelyek románságának taná”*-hoz, mely szerint a székelyek elmagyarosodott románok, és ezért a román államnak mindent meg kell tenni, hogy visszatérhessenek az anyanemzet keblére. 1938 után újabb fordulat következett. Jól látta, hogy a német erőszak nem áll meg Csehszlovákia határainál. Megjósolta, hogy Lengyelország, Magyarország, majd Románia következik. *Ebben a kiélezett történelmi helyzetben még egyszer s utoljára visszatért a magyar-román megbékélés gondolata.*

“A nemzetek közötti gyűlölködés ellen — románok és magyarok” címet viselő röpiratában kimondja: *a két nép kiegyezésének európai jelentősége van.*

Egész pályáját meghatározó mély nemzeti érzése — nacionalizmusa — soha sem vakította el annyira, hogy ne támogatta volna Románia kisebbségeinek jogát saját nemzeti kultúrájukhoz, intézményeikhez, hogy iskoláikat megőrizhessék és ápolhassák, hogy felettük anyanyelvükön bíraskodjanak.

DRÁGFFY KAMILLA

Az országhatárok kérdése

A magyar-ukrán alapszerződés a magyar nép és ország szempontjából szerencsétlenül fogalmazott 2 cikk (2) bekezdése kapcsán érdemes felfigyelnünk arra, hogy a II. világháború alatt a magyar békeelőkészítés időszakában a nyugati szövetségesek hogyan reagáltak a trianoni határokkal kapcsolatban.

A magyar nép a háborút nem kívánta, igyekezett belőle kimaradni. A háború első két évében semleges volt. 1942 őszén már megkezdődtek a béketapogatózások, elsőként a német megszállás alatt álló európai államokban.

Az 1938-1940 közötti területi visszacsatolásokat az USA nem kifogásolta. William C. Bullitt a külügyminisztérium közép-európai osztályának vezetője (később párizsi nagykövet) 1939 tavaszán Kárpátalja visszafoglalásakor csak arra figyelmeztetett, hogy a jogszerű területi igények kielégítése nehogy Németország szövetségébe sodorja hazánkat.

Az 1943. január 14-16 között Casablancában megtartott konferencián Churchill és Roosevelttel megállapodtak, hogy csak feltétel nélküli megadást fogadnak el, de leszögezték, hogy különbséget kell tenni a főellenség Német- és Olaszország, továbbá az ezekkel szövetséges kis államok között. Ezek nem voltak ellenségeink — írta Cordell Hull az USA külügyminisztere, (1933-1944) hiszen német-olasz erőszak által váltak ellenfelekké.

Magyarország vonatkozásában a State Department nemcsak az ellenséges Romániával, de a szövetséges Csehszlovákiával és Jugoszláviával szemben is indokoltan és jogszerűnek tartott etnikai jellegű határmódosításokat, elsősorban azokon a területeken, ahol zárt egységben túlnyomóan magyarok élnek. Az USA

külügyminisztériuma még 1944 nyarán is leszögezte: *“Ha Magyarországot és Bulgáriát ismét igazságtalan, a nemzeti önrendelkezés elvével összeegyeztethetetlen határok közé kényszerítik... akkor folytatódni fog ebben a térségben az elégedett és a revizionista államok közötti harc... Az európai biztonságot, valamint az USA az európai stabilitással és békével összefüggő érdekeit jobban szolgálja egy olyan kiszámított területi rendezés... amely stabil kapcsolatokat teremt, szemben a régió belüli egyik vagy másik államcsoportba vetett kizárólagos bizalmi politikával...”*

Eden 1943. március 17-én az alsóházban mondott beszéde után a brit külügyminisztériumban az az álláspont alakult ki, hogy a cseh és a jugoszláviai magyar határ vitás területeit a békekötésig angol-amerikai ellenőrzés alá kellene helyezni.

A nyugati szövetségesekkel 1943. szeptember 9-én a Márvány tengeren cirkáló brit hadihajó fedélzetén megkötött előzetes fegyverszüneti egyezmény után Churchill-lel egyetértésben az az álláspont alakult ki: *“Trianonhoz való visszatérés mindenkit aggaszt... hiba lenne hajthatatlan feltételként kimondani Magyarország visszatérését a Münchent megelőző határok közé.”*

1943 szeptemberi moszkvai külügyminiszteri konferencia előkészítéseként az angol külügyminisztériumban azt az álláspontot rögzítették, hogy a trianoni helyzeten enyhíteni kell, jelentős számú magyar lakos visszajuttatásával Magyarország határai közé. Erdély helyzete más. Románia a magyaroknál sokkal nagyobb erővel vesz részt a háborúban a németek oldalán. Erdély kérdése lakosságcserevel vagy kisebb határmenti területek visszacsatolásával nem oldható meg. Magyarországon csak néhány ezer román él, Erdélyben 2 és fél 3 millió magyar. Erdélynek autonómiát kell adni vagy önálló államként vagy magyar-román kondominiumként. Amennyiben ez nehézségekbe ütközik, Erdély területét meg kell osztani Magyarország és Románia között. Ebben az időben Erdély autonómiáját a Szovjetunió sem ellenezte, a szovjet követ ezt hivatalosan közölte Honti

Ferenc genfi konzullal. Allen Dulles az USA teljhatalmú genfi megbízottja ezt teljes támogatásáról biztosította.

John Fluorny Montgomery, aki 1933-1941 között az USA budapesti rendkívüli követe és meghatalmazott miniszter volt és aki 1922-től élt Európában, igen jól látta Trianon következményeit, ezeket könyvében is megírta. Trianon több millió magyart idegen uralom alá hajtott. Színmagyar lakta területeket adtak Csehszlovákiának, Romániának és Jugoszláviának. A horvátokat a szerbek igájába kényszerítették. Amerikai és angol üzletemberek, akik először Horvátországot keresték fel, utána Szerbiát, először Erdélyt utána Óromániát, megdöbbenve kérdezték, hogyan lehetséges az, hogy előrehaladott, kulturáltabb, magasabbrendű népcsoportokat sokkal alacsonyabb színvonalon élő népeknek rendeltek alá. (Hungary The Unwillig Satellite- New-York 1947)

“Milyen küzdelemmel próbált egy kis oroszág kiszabadulni a nemzeti szocializmus és bolsevizmus kettős szorításából”— írja Kállay Miklós —“ ... próbálta megőrizni emberi tartását és emberségét, megmenteni egymillió ember életét, akiket pusztulásra ítélték a nácik... a szövetségesek irányában reményem mindaddig indokolt volt, amíg az angolszász hatalmak fel nem adták Dél-Kelet-Európát, ... lemondtak a balkáni hadműveletekről és ezt a terepet hadászatiilag és politikailag nem engedték át az oroszoknak.”

A magyar területi remények szertefoszlottak. Churchill és a brit vezérkar terve a balkáni vagy Trieszt környéki partraszállás, Sztálin határozott ellenállásán és Roosevelt hiszékenysége és gyengesége miatt megghiúsult. Magyarországot szovjet csapatok szállták meg. Sztálin minden magyar jogszerű területi igényt elutasított.

A párizsi béke előkészítésekor már csak Nagyvárad, Szatmárnémeti, Nagyszalonta és környéke visszacsatolásának kérdése merült fel, de a szovjet ellenálláson ez is megghiúsult. Az USA és Anglia már tudta, hogy hazánk szovjet érdekszférába került, a határok megváltoztatásáért való céljaikat feladták.

Azt a tanúságot végül is levonhatjuk, hogy a történelem örökös határokat nem ismer. Napjainkban is birodalmak omlanak össze, országhatárok szinte rendszeresen változnak. A versaillesi, trianoni és párizsi békék határozatai recsegnak ropognak, a népek önrendelkezési jogát semmibevevő, oktrojált határait már kezdi eltörölni a történelem.

HORVÁTH LÁSZLÓ

DO Pályázat

Eredményhirdetés

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány által kiírt DO (kitelepítés) pályázatra beérkezett pályaműveket független bizottság értékelt. Négy munkát talált díjazásra méltónak. Szerkesztőségünk ezúton is köszönetét és jókívánságait fejezi ki mindazoknak, akik hozzájárultak, hogy a tanulmányokban összegyűjtött forrásértékű vallomások, tények és visszaemlékezések írott formában megörökítésre kerülhettek. A díjazott munkákat az Alapítvány anyagi lehetőségeinek mértékében közlésezi.

A bíráló bizottság az I. díjat nem adta ki. Két II. díjra Gál Mária és Sarány István munkáit javasolta. III. díjat Tófalvi Zoltán dolgozata kapott. Mikó István az Alapítvány különdíjában részesült.

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány egyetértett a bizottság döntésével. A díjazottak az eredmény megjelentetésének időpontjától az alapítvány címén átvehetik a díjakat.

*

Az Erdélyi Magyarság Antológia. Értesítjük a további érdeklődőket, hogy az előfizetési meghirdetés óta eltelt egy év inflációs mértéke miatt a 680 Ft-os összeg ma már nem fedezi az antológia költségeit. Ezért kénytelenek voltunk úgy dönteni, hogy aki előfizetett már, vagy 1993. november 15-ig még elküldi a befizetési igazolását, az a meghirdetett 680 Ft-os áron jut a kiadványhoz. Mindenki más 880 Ft-ért vásárolhatja majd meg Az Erdélyi Magyarság Alapítvány székhelyén és a könyvesboltokban.

*

Az Erdélyi Magyarság folyóira és kiadványai állandó jelleggel megvásárolhatók a KORONDY ANTIKVÁRIUM ÉS KÖNYVESBOLT-ban, Bp., V. kerület, Belgrád rakpart 24. fsz. 1. Telefon: 118-2855/180. (FKgP Székház).

Magyar felsőoktatás a határainkon kívül

Az asszimiláció, a diszkrimináció, az exodus miatt romló nyelvtudás, társadalmi deklaráció — bizonyos vidékeken, bizonyos okok miatt gazdasági jobblét — ez jellemzi röviden nemzetrészeink helyzetét. Az anyanyelvi tanulási lehetőségekről zuhanó statisztikai adatok, csökkenő számú Alma Materek tanúskodnak. A magyar — lehet a többségi állam számára nélkülözhetetlen, ámde részben kirakat-értelmiségektől eltekintve — közép káder, bolti eladó, mezőgazdasági munkás, ingázó, technikus, jegykezelő, háztartási alkalmazott és pedellus, de semmi esetre sem számarányának megfelelő értelmiségi és vezető.

Az illendőség úgy kívánja, hogy saját portánkon is szétnézzünk, ne csak a szomszédainkra mutogassunk.

Magyarországon az 1993/94-es tanévben végre életbe lép az új közoktatási törvény. Ez biztosítja az anyanyelvi oktatás jogát az óvodától a középfokú oktatási intézményekig; a létszámkorláttól mentes kisebbségi iskolák fenntartását — tehát már 3 gyerekekkel is indíthatnak pl. szlovén nyelvű osztályt —, a saját tantervet, határon túli könyvek behozatalát, a vendégtanári intézményt, a saját iskolaalapítási jogot; nemzeti történelmüket, kultúrájukat, földrajzukat beépíthetik a tantervükbe; jelentős állami támogatást irányoz elő — 1 tanulóra évente 58.000 Ft és a magyarországi egyetemeken és főiskolákon a pedagógusképzést és papképzést — valamennyi nemzetiség számára. E törvény — mint a többi törvény és rendelet — nem tökéletes. De kiindulási alap, mint lehet a környező országok számára. Igaz, nincs például német nyelvű orvosi egyetemünk, nincs román nyelvű mezőgazdasági vagy szlovák nyelvű mérnökképzés. Biztosított azonban a külhoni tanulmányok folytatása, attól függetlenül, hogy tízezres vagy százezres nagyságrendű a számuk.

Ausztria

A hivatalos statisztikák szerint a környező országokban a magyarság száma 1920 óta stagnál, vagy keveset nőtt, kivéve Ausztriát, ahol szép csöndesen, fokozatosan fogy. A jóléti társadalmak vonzása segíti elő részint az asszimilációt, részint a reasszimilációt a német anyanyelvbe és nemzetbe. Néhány pap és tanító hirdeti az ígét, őrzi és adja át a magyar nyelvet és kultúrát.

Amellett, hogy szeptember 25-én nyolcadik évét kezdi meg Bécsben a Magyar Iskola, az egy évvel ezelőtt Felsőőrött alapított Kétnyelvű — magyar-német és horvát-német — Szövetségi Gimnáziumban is megkezdik az új iskolaévet a diákok, akik a földrajzot, biológiát, hittant és a zenei ismereteket sajátíthatják el magyarul illetve horvátul is.

Kárpátalja

Hruscsov gesztusa volt a magyar nyelvű felsőoktatás lehetővé tétele Ungváron. 1972-ben 1000 aláírással a kárpátaljai magyar értelmiség beadványban kérte az SZKP Politikai Bizottságát és az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsát és Elnökségét, hogy egyebek között — magyar feliratok, magyar színház, magyar utcanevék eltörlése, a magyarországi lapok előfizetésének korlátozása, ukrán ügyintézés — hogy szervezzék meg az óvónőképzést, minden magyarul helységben nyissanak magyar iskolát, nyilvánítsák kétnyelvűvé az Ungvári Egyetemet, szervezzék meg a pedagógusképzést az egyetem minden káráján, biztosítsák a magyar nyelvű vizgázás jogát, vezessék be valamennyi magyar iskolában és az egyetemen is a magyar történelem tanítását.

Napjainkban Ukrajnában, bár egyre több helyen létesül magyar iskola, sok a kívánnivaló, így az egyetemi oktatás terén is.

Jugoszlávia és utódállama

Itt az anyanyelvű oktatást az 1963-as alkotmány szabályozta; de magyar elemi iskolákba a magyarlakta területeken a tankötelezetteknek csak 40 százaléka járt; a középiskolákban — a 70-es években — 15 fővel indíthattak tagozatos osztályokat. Szerbiában az Újvidéki Egyetemen és a Szabadkai Tanárképző Főiskolában, Horvátországban az Eszéki Pedagógiai Főiskolán, Szlovéniában a Maribori Főiskola magyar lektorátusán képezték ki a magyar nyelvű tanítókat, tanárokat.

Ma amikor a világ a Bosznia-Hercegovinában dúló polgárháborúra figyel, el van foglalva a menekültügyi problémákkal, a fogolycserével, vagy hogy egyáltalán eljutnak-e az élelmszer és egészségügyi küldemények a rászorulókhhoz, csak a legérdekeltberek figyeltek fel arra, hogy az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar Tanszékének utódjaként — az új szervezeti szabályzat értelmében — négy szervezeti egység jött létre: 1) a Magyar Nyelv és Irodalmi Tanszék; 2) a Hungarológiai Kutatások Intézete; 3) a lektorátus; 4) és a könyvtár. Így, talán az értelmiségi képzés megújulására van remény.

Szlovákia

A Nyitrai Tanárképző Főiskola magyar tagozatán 1970-75 között évente 40-60 pedagógus végzett, ettől kezdve a felére csökkent a hallgatók és a végzősök száma.

1990 februárjában két tervezet feküdt a Szövetségi Gyűlés asztalán: 1) Az Együttélés kezdeményezésére négy magyar politikus kérte Nyitrán a magyar pedagógusképzés biztosítására a Jókai Egyetem felállítását, kifejezve ezzel a szlovákiai magyarság érdekeit, kívánságát, követelését. 2) A kormánykoalíció tagja, a Független Magyar Kezdeményezés (később a Magyar Polgári Párt) — jó magyar kifejezéssel — keresztbetett azzal a javaslatával, hogy Nyitrán állítsák fel a Nemzetiségi és Etnikai Kultúrák Karát — később Nemzeti Kultúrák Kara /NKK/, ezzel feladták az önálló magyar intézményrendszert! A parlament természetesen ezt

támogatta, jöllehet, a magyarság többségét az Együttélés és a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom fejezte ki, amely az önálló magyar kar mellett állt ki.

A NKK statutumtervezetében a karokon Szlovákia nemzeti kisebbségei — magyarok, németek, horvátok, bolgárok — egyenlő eséllyel rendelkezének, függetlenül számarányuktól.

A nyitrai főiskola magyar tanszékének kisebbik része elfogadta a NKK által felvázolt utat, a többség nem. 1992 februárjában az Együttélés a parlamentben újból megpróbálta megvédeni álláspontját.

Josef Moravcik, a Szlovák Köztársaság külügyminisztere az Európa Tanács megalakítása évfordulójának ünnepségére (1944. május 5.) érkezett Strasbourgba. Ott megismételték a felvételi feltételeket: 1) keresztnevek eredeti helyesírás szerinti írása; 2) kétnyelvű feliratok; 3) a magyarságra hátrányos közigazgatási törvény és az 4) oktatási törvény módosítása a nemzeti kisebbségek igényeihez igazodva.

Moravcik, Strasbourgban is és ott is csak az első két pontot fogadta el.

Ma Szlovákiában magyar pedagógusból 1300-1500-ra lenne szükség. A sokféle ötletből, kezdeményezésből aligha valósul meg mindegyik. Azonban, Királyhelmeccen, ahol a református népiskola biztosított helyiséget a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem vendégtanárainak, Bodrogeközéből és máshonnan 30-35 elsőéves közgazdász és mérnök kezdi meg tanulmányait magyar nyelven.

Románia

1989. december 22. óta sok szó elhangzott már a kolozsvári Bolyai Egyetemről. A hatalomváltás legelején ígéret hangzott el róla; az 1990-es májusi választásokra készülve egymás-másik román párt is kiállt mellette.

A Bolyai Egyetemmel — és a kolozsvári magyar konzulátussal — kapcsolatban Gheorge Funar polgármester úr népszavazást kívánt elrendelni. Ezzel kapcsolatban a Bolyai Társaság a következő nyilatkozatot

tette közzé: 1) Visszautasítjuk, hogy a magyar tannyelvű egyetem működése széparativizmus lenne. 2) Rágalom, hogy a Bolyai Egyetem horthysta-kommunista intézmény lett volna, hiszen Mihály király írta alá az alapító dekrétumot. Nem igaz, hogy a magyar revizionizmust képviselte azzal, hogy 1956-ban kiállt a magyar forradalom mellett. 3) Durva hamisítás, hogy hozzájárult a totalitarizmus megszilárdításához. 4) Diplomáját nemzetközileg is elismerték. 5) A magyar szakemberek a román tudományosságot is gazdagították. 6) Az egyetemre fordítandó anyagi eszközök így többszörösen megtérülnek. 7) Tiltakozunk, hogy a romániai magyarság egészét érintő kérdésekben egy város döntsön.

A cikkíró az egyes pontokat sorra véve a következőket kívánja megjegyezni: 1) Egyszer és mindenkorra tudomásul kell venni, hogy a kisebbségi jog, az emberi jog kategóriájába tartozik; tehát ha a többséginek egyetem jár, az megilleti a kisebbségit is, különösen akkor, ha több milliós nagyságrendű a számuk. Ugyancsak egyszer és mindenkorra el kell felejtetni ezeket a marxi-lenini-sztálini fogalmakat, mint a "szeparativizmus" és társai. 2) Nemcsak arról van szó, hogy a 406/45 és a 407/45-ös dekrétummal Mihály király biztosította a magyar nyelvű oktatást minden

fokon, valamint a már meglévő, működő magyar egyetem *jogfolytonosságát*. Mert ez a lényeg! A jogfolytonosság, amely az érvekből kimarad. Nem Mihály román király alapított ugyanis magyar egyetemet Kolozsváron, hanem 1581-ben Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király; ezen az alapon jött létre 1872-ben a Ferencz József Tudományegyetem 50 épületben, bölcsészeti, közgazdasági, orvosi karokkal, és e házakban, ugyanitt gazdasági és művészeti akadémia is létesült. Mindezt, kártérítés nélkül vette el a román állam az első világháború után, 1919-1920-ban. 1940-ben ez az egyetem tért vissza Kolozsvárra, és létezett egészen 1959-ig. Azt el kell ismerni, helytelen és hibás politika volt, hogy Erdélyben a dualizmus korában nem volt román egyetem. 3) Felelőségünk a személyi kultuszért. Ez így nem igaz. Gheorghiu-Dej nem volt magyar, aki a sztálinizmust, a diktatúrát, totális berendezkedést Romániában meghonosította, mint ahogy nem minden apparátcsík volt magyar. 4-6) Gheorghiu-Dejék valóban tettek arra kísérletet, hogy a marosvásárhelyi magyar orvosi egyetemet intézetté fokozzák le, amely így nem adhatott volna diplomát. Ez a kísérlet azonban nem járt sikerrel. Lapozom a Korunk 19/3-as évkönyvét, amelyet a romániai magyar tudományos élet bemuta-

tására szenteltek: Benkő Samu, Faragó József, Jakó Zsigmond, László János, Lazányi Endre, Márton Gyula, Radó Ferenc, Székely Zoltán, Toró Tibor, Zsakó János, Bálint István, Hatvani Csaba, Borbély Samu, Dezső Lóránd, Czeke Vilmos, Gyulai Zoltán, Kelemen Frigyes, Koch Ferenc, Márton Gyárfás, Putnoky Gyula, Lőrincz Ernő András, Boér László, Bódis Sándor, Szabó Árpád, Bányai Ferenc kémikusok, fizikusok, orvosok, mezőgazdászok, Egy szóval tudósok. Nevek a több ezer név közül. Mind magyarok, majdnem mindannyian a magyar egyetemek hallgatói, és mind Romániában tevékenykednek, s így nemcsak a magyar tudományosság kiválóságai; sokan közülük nemzetközi szintű, elismert kutatások folytatói. 7) A népszavazás intézménye jó dolog, jó hogy valakinek végre eszébe jutott. Minél szélesebb körben, alkalommal kellene élni vele. A magyar szociáldemokraták 1945-ös Erdély jövőjével foglalkozó tervezetükben az számított volna erdélyi állampolgárnak, akinek nagyszülei már Erdélyben éltek. Ha azt ma megtennénk Kolozsvárral, ugyan hány százalékra csökkenne a románok aránya? Minden bizonnyal elérné az 50-es évek szintjét — nem a két világháború közöttit, akkor ugyanis a lakosság többsége magyar volt — azaz a fele-fele arányt.

Végül egy utolsó megjegyzést. Romániában a magyarságnak minden

lehetőséget meg kell ragadni a felsőfokú oktatás megszervezésére. Megkeresve a jogi lehetőségeket, azt kihasználva: egyházi egyetemeket, magánegyetemeket szervezni, a meglévő katedrákat bővíteni. Csodálkozva hallottuk az elmúlt évben, hogy a kolozsvári egyetem magyar tanszékén 180 diák felvételére nyílt lehetőség, a tanszék azonban csak 35 diáknak biztosított helyet. Az ezredfordulóra a filozófokból kerülnének ki, a jövő pedagógusai, szociológusai, néprajzosai, újságírói, szerkesztői, rádiósai. Ha kikerülnek. Ha lesz még magyar diák Romániában. Ha ...

A három RMDSZ politikus és a román politikusok a különmegbeszéléseiről (?) titkos tanácskozásairól (?) meglehet a véleményünk. A 300 plusz helynek azonban örvendünk kell. (Az újonnan kapott helyek: matematika 50, informatika 20, fizika 35, kémiai-fizika 30, matematika-fizika 20, biológia 20, biológia-kémia 10, földrajz 20, történelem 25, filozófia 20, lélektan 15, defektológia 15, szociológia 15, pedagógia-magyar 10.)

A harcot az önálló magyar egyetemekért és főiskolákért nem adják (juk) fel. Ezekre a csoportokra úgy kell tekinteni, mint a jövő egyetemek alapjára.

PAPP ANNA

Oktatási fokozatok	Országos arányszám %	Magyar tanulók arányszáma %
Óvodai oktatás	17,1	22,7
Elemi oktatás (I-IV.)	27,3	28,0
Gimnáziumi oktatás (V-VIII.)	30,5	31,4
Líceumi oktatás (IX-XII)	16,3	15,8
Szakmai oktatás	8,0	3,1
Posztliceális oktatás	0,8	0,4

Oktatási fokozat	Országos beiskolázási szám	Magyar beiskolázási szám	%
Óvodai oktatás	752.063	49.255	6,5
Elemi oktatás (I-IV.)	1.201.229	60.726	5,1
Gimnáziumi oktatás (V-VIII.)	1.339.555	63.153	5,1
Líceumi oktatás	714.013	31.196	4,4
Szakiskolai és posztliceális oktatás	390.661	7.587	1,9
Összesen:	4.397.521	216.917	4,9

A királyvíz

A legnemesebb fémeket, az aranyat, platinát csak a legromcsolóbb maróvegyület, a salétromsav és sósav elegye: a királyvíz oldja. A legnemesebb érzelmeket a legnagyobb értéket, mint a hazaszeretet és nemzeti tudat, csak a legkeményebb romboló és szétmaró ideológiák tudják kikezdeni és szétroncsolni.

Az elmúlt száz-százötven esztendő társadalmi, politikai, de főleg ideológiai zűrzavarában pedig éppen a nemzetek eme legvitalisabb tulajdonságait, a hazaszeretetet és a puritán erkölcsöt érték sorozatosan támadások.

A nemzet iránti elkötelezettséget, a hazafiságot, a lelkünket 70 év után is mardosó, az igazi gondolatainkat elő-táró "királyvizet" nekünk Trianon testesíti meg. Trianon az a maró, romcsoló fluidum, melynek egy cseppje is képes elárulni az igazságot. Egyaránt képes felfedni az ügyesen álcázott, választási célokot szolgáló magyarkodást és a honért áldozatra is mindig kész hazafiságot.

Miért Trianon ez a választóvíz? Azért, mert Közép-Európában megtestesíti azt a sívó homokot, melyre felépítettek és irtózatossal fenntartottak egy oly hazugságvárat, mely tönkretette egész Kelet-Európát, és átkos hatása kisugárzott a világ majd minden részére.

Ezt azonban még ma sem lehet nyíltan deklarálni, ezt a tényét még ma sem lehet a világ nyilvánossága elé tárni, mert akkor kiderülne az igazság, és a demokratikus nyugat "önkritikát" lenne kénytelen gyakorolni. Ezt pedig ma még minden áron el kívánja kerülni, mert annak "beláthatatlan" következményei lennének.

Még mindig hinni kell az eddig ránk kényszerített történelemhamisítást, mely azt parancsolta, hogy a nyugat semmiről (ami ez évszázadban Európában rossz volt) nem tehet. A bűnösök a német-osztrák-magyarjapán fasiszták, tehát megbüntetésük megfelelt az "igazságnak". Versailles, Trianon, sőt Potsdam szent és érintetlen, bíráló nem illetheti.

Akik ezeket a szerződéseket felemlégetik, akik a mindmáig élő, sőt pataknyi vérrel és hullahegyekkel "dokumentált" igazságtalanságokat és

az egész emberiséget szégyenbe vivő tényeket felemlégetik, azokat el kell hallgattatni, érvelésüket vissza kell verni. Ez a felfogás felel meg ugyanis a "baloldali igazságmodellnek", mely immár majd száz éve legitimálta nemcsak a kommunista és szocialista pártokat és mozgalmakat, hanem évtizedek óta diktálja belénk a most már teljes vereséget szenvedett ideológiájának "törvényeit".

Például: ami haladó, az baloldali,

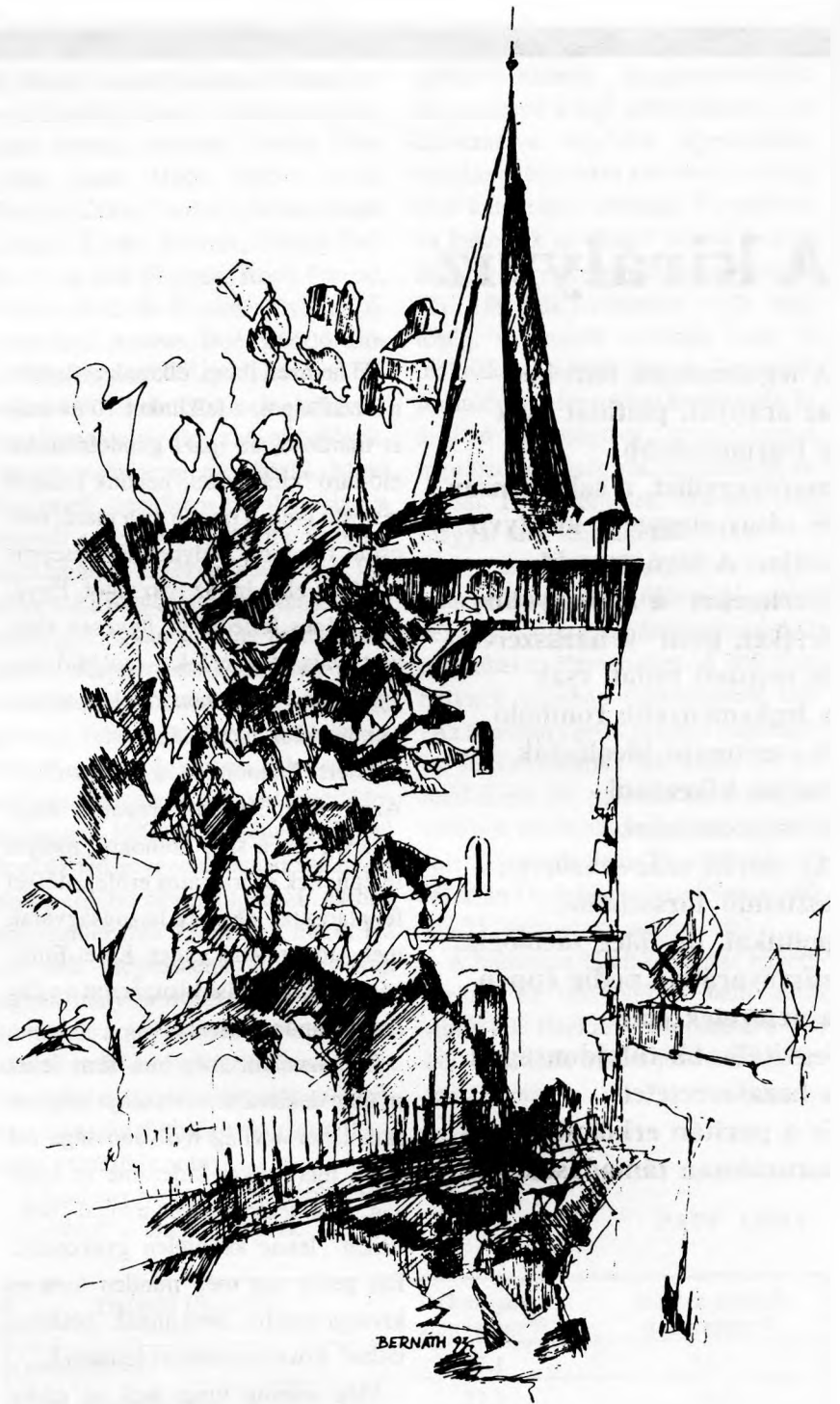
Bernáth Csaba: Tordai pléhkrisztus

ami reakció az jobboldali!, vagy: ami a kultúrát és a jólétet előréviszi, az a baloldali, ami ez ellen van, az a jobboldali. Ami a nyugatiak immár majd egy évszázados hazugságait elfogadja, sőt annak kultuszt teremt, az a baloldali. Aki azonban kételkedni mer a nyugat segítségében, szavainak hitelében, aki mögé mer nézni világszerte elkövetett logikátlan beavatkozásainak, az jobb és szélsőjobboldali.

Ha ilyen és hasonló véleményeknek hangot merünk adni, netán a parlamentben, akkor meg fognak büntetni. A "segítség", a hitel elmarad és nem jön ide a bennünket annyira kívánó nyugati tőke.

Mindezeknek a vélekedéseknek, hiedelmeknek persze nem sok köze van a valósághoz.

Először is az a bizonyos segítség sehogy sem jön. Ugyanis, ha csak a törlesztés elhalasztásába mennének bele, ami nem oly nagy áldozat, akkor 1990 óta 1 milliárd dollárt — 850 milliárd forintot — ruházhattunk volna be a nyugatiak kegye nélkül a magyar iparba és az infrastruktúrába. Amivel már megoldott volna a munkanélküliség hatékony felszámolásának problémája, sőt kedvező állami hitellel a dolgozók is privatizálhatták volna az állami vállalatok jó részét, és min-

Bernáth Csaba: A bánffyhungyadi református templom részlete

denki kapott volna valamit a demokráciától.

Erről azonban szó sincs. Kénytelenek vagyunk kizsigerelni gazdaságunkat, Deáki hasonlattal, s nemegyszer féláron szállítani, exportálni, hogy törleszthessük azokat a kamatokat, melyek tőkét az elmúlt 10 évben már visszafizettük.

Így néz ki tehát a nyugati "segítség". Az általunk izzadva törlesztett mil-

liárdokból, kerülő úton jó ha visszajön néhány száz millió.

Ha lejjebb tekintünk "Jugoszlávia" felé, és máris világosan jelenik meg Trianon másik oldala. A szándékosan és előre megfontoltan összetákoltt birodalomtorzó. 1944-45-ben és most is szüli a hullahegyeket és tesz tönkre milliárdokat és milliárdokat, de "Trianon szemérmes szülői" nem engedik meg, hogy fegyverrel-erővel állítsák meg

visszakerüljenek. Igaz, liberálisaink és baloldaliaink meg vannak elégedve a határokon túli magyarság helyzetével, mert fogalmuk sincs, vagy nem akarnak tudni arról a megalázó helyzetről, melyben éltek és élnek a mai napig is.

Javasolnám a Trianontól írtózkodóknak, menjenek ki az úgynevezett lengyel piacokra, melyek egyre inkább kárpátaljai és erdélyi piacok lesznek és nézzenek végig az árusokon. A hajszában megfáradt és a szégyentől megalázott magyar apák és anyák árulják nyomorult áruikat, melyek igazából nekünk már nem is keltenek. A kerámiákat, háziszőtéseket, kézimunkás textilárúkat, a szeszt és mindenféle olcsó dolgot, melyen tulajdonképpen keresni sem lehet. Kínálják féláron, mert "hazamenni sem tudnak", ha nem képesek eladni. Mit képzelnek, ez a szorgalmas és büszke nép talán nyereségvágyból bóklászik be "üzletelni"? Nem látjuk, hogy csak így tudnak javítani egy hajszálnyit sanyarú sorsukon? S aki, e tragikus jelenségek mögött nem látja Trianont, és fröcsögve ordít sovinizmusról, irredentizmusról, az semmit sem ért meg a magyar lélek és a magyar tisztesség tragédiájából.

Aki azt hiszi, hogy nekünk azért "kellene" a Felvidék, Kárpátalja és Erdély, mert nagy hatalmi álmokat kergetünk, az szánalomra méltó alkat. Aki nem látja, hogy nekünk nincsenek eszközeink, fegyvereink bármit is visszavenni, az fantomokat űz. Vagy nem akarja észrevenni, meg tudni, hogy az utódállamok nem tőlünk félnek, hanem attól az igazságtól, mely a világ előtt, bár lassan és gyötrődve, de kezd kikandikálni a bőszi, marosvásárhelyi és kórógyi történések ablakain, és készül kitörni a moldvai, koszovói, macedón és boszniai szétvert kapukon...

Attól az igazságtól félnek és reszketnek, melyet nem mi fogunk rajtuk "behajtani" vagy érvényesíteni, ha-

a népiertást. Ez a trianoni és baloldali "igazság." Ez, és az ilyenek azok, melyekből a jobbra törekvő világnak már elege van. Láthatjuk, hogy Trianon, a "trianoni szellem" oly szépen virágzik még a Balkánon és a kozmoliberalizmus rétjein. És ezért tekintjük a Trianonhoz való viszonyt a magyarság próbájának.

Ezért minősíthető az indokolatlan trianoni-behódolás akár hazaárulásnak is.

Beszéljünk világosan és értelmesen. Trianon van és még él. Valószínűleg nem miattunk fog megváltozni, mint ahogy az addigi változásokat sem mi provokáltuk ki. Trianont magát kénytelenek voltunk elfogadni és vele élni, mint ahogy azt tisztességgel tettük immár 70 éve. A tisztességes politikusok soha nem követelték a történelem folyamán, hogy a legyőzött ígéreteket tegyen és elfogadja a győztesek ideológiáját. Nem kérték ezt sem a törökök, sem Napóleon, de még Hitler sem, csak a kommunisták és a baloldali "demokratikus" győztek. Csak ők kötöttek "örök barátsági és megnevezési szerződéseket".

Nem örömmel, de eddig tudomásul vettük, hogy az utódállamok felrúgva a párizsi békék kisebbségi és demokratikus előírásait, magyarirtást és magyar kiebrudalást végeznek hetven év óta, és egy pillanatig sem hagyják abba a magyarság elleni lélektani és kulturális terrort. Ennek ellenére, nem kívánjuk a határokat erőszakkal megváltoztatni, de arról egy pillanatra sem mondunk, mondhatunk le, hogy véreink egyszer hozzánk

nem volt gazdáiktól rettegnek, akik őket mára olyan helyzetbe hozták, hogy—Deáki hasonlattal—, "újrakell gombolni Közép és Kelet-Európa" félrevarrott gombjait.

Aligha lehet bárki előtt is kétséges, hogy ha abba a sokat emlegetett Európa Házba be akarunk menni. és állítólag együtt a többi keletiekkel, akkor előtte becsülettel tisztába kellene tenni peres ügyeinket. Erősen kétlem ugyanis, hogy hullahegyeken keresztül és fröcsögő gyűlölettel masírozhatnánk be oda.

Ezért követelik már jó előre, hogy mindenről és örökre mondjunk le, ezért akarnak már jó előre új biztosítékokat, hogy ha a "lopott" holmiból netán valami visszakerülne is már most utasítsuk vissza.

Ezért botránkyó még ma is Trianon. Ezért tiltakoznak még a név említése ellen is. De ezért kell megérteni, hogy Trianon a 20. századnak nemcsak egyik legaljasabb politikai döntése, hanem egy olyan sarokkő is egyben, melyet meghaladva már nem lesz lehetséges a régi módon politikát csinálni, és az egész emberiséget a tudatlanságban és félrevezetve tartani.

PRÁCZKI ISTVÁN

Napló

Marosvásárhely, 1989. december

(Részlet a szerző készülő önéletrajzi írásából)

/.../

Az események gyorsan és folyamatosan peregtek. Ahhoz, hogy érvényesülni tudjak, behívtam az első titkár volt kabinetfőnökét, titkárnőjét, a megyei néptanács titkárát és a megyei néptanács alelnökét, a városi tanács első alelnökét, Walter Jóskát és megkértem, hogy álljanak rendelkezésemre, addig amíg az ideiglenes *Testvériség Demokratikus Fórum* megalakul. *Vashiranut* megbíztam, hogy az én nevemben vegye fel a kapcsolatot a vállalatok vezetőivel és közölje velük, hogy mindenki a helyén marad, és lehető leghamarabb indítsák újra a munkát, előzzék meg a fosztogatást, vigyázzanak a be rendezések és üzemszervek épségére. Bármilyen rendellenességről tájékoztassanak.

Közben bejött és felajánlotta a segítségét *Galea Valer*, akit azzal bíztam meg, hogy az egészségügy, a kereskedelem és más államiintézménnyel és rendszerrel tartsa a kapcsolatot, foglalkozzon a lakosság ellátási gondjaival, nézzen utána az élelmiszer standoknak az üzleti hálózatban és a nagybani lerakatokban. Mennyi és milyen húsmennyiségek vannak a vágóhíd raktárban és tárolóiban. Cukor, olaj, liszt, tejpor, vaj készletekről tájékoztasson. Szólítsa fel a Kereskedelmi Igazgatóság igazgatóját és az ICRA igazgatóját, a Sütő- és Kenyérripar igazgatóját, hogy folyamatosan biztosítsák az üzletek ellátását. A húsipar meg korlátlan mennyiségben bocsásson a kereskedelem számára disznó- és marhahúst. Galea nemsokára vissza is jött a kérdéssel, hogy mit csináljanak a színes TV készletekkel, a hűtő és fagyasztó ládákkal, és más kiutalásra szánt technikai cikkel, mert a vevők ostromolják az üzleteket. A színháztéri üzletek ablakait már be is törték. "Megszűnt a régi rend, minden ami raktáron van áruba kell bocsájtani" — válaszoltam.

Kincses Előd érkezett, hogy a TV-ben bemondták, kéri a megyék képviselőit, hogy azonnal menesszenek kül-

döttséget Bukarestbe, a központi televízió-állomáshoz. Hosszas és nehéz vita után összeállt a Maros megyei küldöttség: 3 magyar és 2 román emberből. Vezetőnek *Kincses Elődöt* jelöltem. Önként vállalkozók *Jakabfi Attila*, *Salati Ferencz*, egy orvostanhallgató román leány és egy román fiatalember. A román küldöttség tagjait Man Nistorék és Vlad Radescuék jelölték ki hosszadalmas vita után, melyet az okozott, hogy Man Nistor, Vlad Radescu, Bancu orvosprofesszor és Grecu ideggyógyász orvos, Tira ezredes külön forradalmi tanácsot alakítottak. Velük közreműködött ebben Pap Dorel technikus és Kovács Sándor színházi munkás. A forradalmi tanács tagjait 45 személyben jelölték meg, amiben ugyan bevették Sütő Andrást és még egy pár magyar értelmiségit; 45-ből 15 magyart és 30 román jelöltek. Az úgynevezett forradalmi tanács elnökének Man Nistort, egyik alelnöknek engem neveztek ki. Közben beállítottak hozzám, hogy szentesítsem ezt a névsort és vezetőséget. Természetesen ezt megtagadtam, mondván, hogy én nem ismerek el semmiféle más vezetést, mint amit az intézmények, vállalatok képviselői megválasztanak 23-án reggel. Ők elébe akartak vágni egy ilyen fórum megalakulásának, magukat és az általuk előkészített, önkényesen kijelölt embereket tekintették alkalmasnak a megye vezetésére. Miután nem sikerült meggyőzni igazukról, megfenyegettek és kijelentették, hogy román elem kell a megye élére. Én erre azt válaszoltam "semmi kifogásom, tegyék, de nélkülük". Vettem a kalapom és indultam kifelé az ajtón. Erre aztán utánam szaladtak, kérleltek, hogy maradjak, mert nálam nélkül, ha én nem szentesítem az általuk összeállított névsort, a tömegek nem ismerik el őket, és nagy botrány lesz, ha a tömegek tudomására jut, hogy az én beleegyezésem nélkül jött létre az úgynevezett Forradalmi Tanács. Én meg nem ismertem el. Kitartottam a tüntetésen elfogadott program és határozat mellett. Közben biztosítottam két ARO-terepjárót, és az 5 tagú küldöttség elindult Bukarestbe. Megjelent nálam Tóth Béla meg Gáspár Sándor, hogy engedélyezzem a rádió stúdió megnyitását és üzemeltetését. Természetesen engedélyeztem. 6 órakor már jöttek és felkértek, hogy beszéljek elsőnek az újra indított marosvásárhelyi román rádió román és magyar nyelvű adásában. /.../

KIRÁLY KÁROLY

Marosvásárhely

FOHÁSZ

Összegyűltünk Uram! — ennyit mondott el kedves fiatal szolgálából, amit olyan szépen kigondolt, mióta tudta, hogy ezen a keresztelőn kell beszélnie többek — közöttük falubelije — előtt. Aztán belezavardott. Váratlanul szembekerült egy furcsán kék tekintettel, s ez felkavarta gondolatai rendjét: mintha darabokra tört volna benne a jólfésült mondanivaló. Érezte, hogy erre nem készítették fel a teológián s még örült, hogy eszébe jutott néhány rutin mondat, amelyekre szintén pap apja tanította volt, arra az esetre, ha valamiért megrekedne benne a szó.

Összegyűltünk. Sok mindenben különbözök és mégis annyira egyik egy közös akaratban. Kérünk ezt segítsd, ha vagy, bár, ha nem volnál, úgy helyetted pusztá Neved is segítené. Hiszen Neveddel kerestük meg egymást, hogy nevet adjunk ennek a síró apróságnak, és Neved ad ma ünnepi köntöst összetartozásunk hétköznapi edzett érzésének is.

Annyira lényegtelen, hogy kicsi papodnak sikerült-e kinyögnie egyáltalán néhány épkezláb mondatot. Mi már túl vagyunk azon, hogy szövegek tartanának össze. Talán inkább

formaigényünk hálás érte, hogy pap is van köztünk. Szavainál többet jelent nekünk ezerráncú palástján a vitézkötés. Jólesik ránézni is. (Ennyi maradt a hajdani csillogásból? a farkasbőr kacagányokból, tarka díszmagyarokból, arany paszomántokból — egy fekete mentekötő?)

Bizony összegyűltünk, hogy ne legyünk szerteszéjjel, s így adhassuk át magunkat együttlétünk ünnepi örömének abban a pillanatban, mikor hozzánk tartozónak ismerjük el ezt az emberpalántát, tagjává avatva egy közösségnek amelyre már rég nem az jellemző, hogy keresztényi vagy keresztényi-e, hanem az, hogy; magyar.

Nem azért tesszük ezt, mert Te parancsoltad — hiszen az úgyis olyan bizonytalan. Inkább azért, mert nem tehetünk másként, akkor sem, ha tudjuk, hogy e frissen kereszteltre talán valóban egy fajta keresztet szorít ez a kötelék.

Foháskodunk azért, hogy ha majd felnő, érezze: nem szabad megtagadnia ezt a közösséget, hisz azzal nem könnyebb, csak üresebb lenne számára a lét.

Foháskodunk, talán csonka hittell, de egész lelkünkkel, hogy ne csak töviseit érezze ennek az összetartozásnak, de simogató melegét, tiszta örömét is.

MIKÓ ISTVÁN

Rónai Andrásra emlékezünk

A közelmúltban temettük el Rónai Andrást, Teleki Pál tanítványát és munkatársát. Sorra itt hagynak a nagy öregek, s maradunk mi, jelző nélküliek. A mi érdemünk legfőljebb az, hogy e nagyoknak kortársai voltunk, s hogy bennük felismertük azt a nagyságot, ami nemzedékek erőforrása lehet. De sorakoznak utánunk

az új nemzedékek. A marxista internacionalizálás évtizedeiben felnőttek, akik számára — tisztelet a nem csekély kivételnek — a magyarság csak állampolgárságot jelent. 1989-90-ben megnyílt a tér: mi is szerehetünk végre igazi érdemeket, ha felmutatjuk az utánunk jövőknek az igazi nagyoknak a példáját, akik között nem is a legkisebb volt Rónai András.

Egy ilyen rövid — nem is emlékezésben, csupán — emlékeztetőben csak felvillantani lehet egy hosszú, küzdelmes élet nagy állomásait. Rónait Erdély küldte a magyarság fővárosába. Az az Erdély, amely történelmünk egyik legnehezebb időszakában tudott olyan tündérkertté varázsolódnia, amelyben — egy időben a párizsi Szent Bertalan éji hugenotta-mészárlással — már elismert felekezet — a katolikus, az evangélikus és a református mellett — az unitárius is, amelyben könyvet és iskolát adnak a román népnek, s amelynek Európa-járó fiai végül is mind visszatérnek szülőföldjükre. Ezt az igazán magyar és igazán európai lelkiséget hordozta magában Rónai András.

Élete nagy alkotása az Államtudományi Intézet, a történelmi Magyarország nemzetiségi térképe, és az 1945 márciusában — háborús viszo-

nyok között — elkészült Közép-Európa Atlasz. De legnagyobb "alkotása" az itthon maradás, a hűség! Hiába hívták Nyugatra (pedig több nyelven beszélt kifogástalanul), inkább választotta a kilátástalannak látszó jövőt itthon, mint a biztos sikert külföldön. Azt hiszem, ezt hívják hazaszeretnek. Persze ő nem kérkedett soha ezzel az egész életét meghatározó érzéssel, de élte! Élete a bizonyossága ennek. Halála előtt a Magyar Köztársaság Zászlórendjével tüntették ki.

A Széchenyi Társaság posztumusz Széchenyi-plakettel tisztelgett emlékének. Ám az igazi elismerés az lesz, ha megismerjük életművét, ha olvasunk, és újra kiadjuk (most már csonkítatlanul) a "Térképezett történelem" címen 1989-ben megjelent emlékiratait. S megtanulunk Tőle igaz magyarként élni: Vállalni jót és rosszat egyaránt, elűzve a reménytelenség árnyait és tenni dolgunkat.

TÖRÖK BÁLINT

Sarolta kisasszony jóslata

Brassótól 30 kilométernyire, fekszik Bodola, hídvégi gróf *Nemes Sarolta*, egykori földbirtokos volt tulajdona. Határmenti falu lévén, 1916-ban, a már két éve dúló világháború idején, itt is javában virágzott a mindenkori határmenti csempészlet. Román parasztok kukoricát, búzát hoztak cserébe "pityókát" adó széke-

lyeknek. Mert háború ide vagy tova, üres hassal himnuszt sem lehet énekelni, nemhogy hazát védeni.

Augusztus elején, a mindenről érdeklődő Sarolta kisasszony furcsa hírt hallott a román parasztoktól: betörni készülnek a román királyi csapatok, Ausztria-Magyarország mindeddig semleges szövetségesei. Gyorsan felutazott Budapestre Tisza Istvánhoz a *Sándor palotába*.

Saroltát bogaras vénkisasszonynak tartották, Erdélyben, mint Budapesten. *Tisza* hitte is, meg nem is amit hallott, de mégsem merte teljesen figyelmen kívül hagyni a fenyegető hírt. Táviratilag megkérdezte báró Berchtoldot, Franciaország bukaresti nagykövetét, hogy észlelte-e valami készülődésfélét a Román Királyságban. A válasz természetesen *nem* volt, és egy jó tanács: Érdeklődjön *dr. Sándor János* belügyminisztertől, a sógortól, hiszen ő egyszemélyben a magyar titkosszolgálat főnöke is.

Dr. Sándor János, Dicsőszentmárton egykori főispánja, aki a túlélők visszaemlékezései szerint "beképzelt számár" is volt, ismervén a grófnőt, nem tulajdonított jelentőséget a hallottaknak. Megírta szokásos jegyzőkönyvet, és haza küldte Sarolta kisasszonyt.

Augusztus 27-én a Román Királyság hadat üzent Ausztria-Magyarországnak. Amint a bécsi román nagykövet átadta a hadüzenetet, a román csapatok meg is támadták az erdélyi határokat. Predeálnál volt a fő betörés, Bodola szomszédságában. A "rémhír terjesztő" Saroltának annyi igazságot szolgáltatott a történelem, hogy szemtanúként élhette át mindazt, amiért a *Sándor palotában* kicacagták.

A román csapatok hamarosan megszállták Dél-Erdélyt. Predeálnál lemészárolták a telefonos, postás kisasszonyokat, a MÁV vezetőit, majd egészen Udvarhelyel bezárólag feldúlták, kirabolták a településeket.

Sarolta grófnő rémhírének háttere azóta ismertté vált. 1916. augusztus 17-én Párizsban titkos szerződést kötöttek Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Oroszország és román képviselői. Semlegességének feladása fejében Erdélyt és Kelet-Magyarországot (Debrecentől 6 km-re fekvő pontig) ígérték Romániának, az 5. §-ban megfogalmazott kitétele: "Románia kötelezi magát, hogy nem köt különbékét".

A különbékét azonban megkötötték, hat hónap múlva meg is szegték, akárcsak a párizsi alkut. A román királyi hadsereg, *Berthelot* francia tábornok vezetésével, 1919. augusztus 4-én Budapestet is elfoglalta. Triannonnak kellett "megmentenie" Budapestet és Kelet-Magyarországot a magyarok számára.

77 év távlatából elmélkedhetünk azon is, hogyan alakult volna Magyarország sorsa, ha *Tisza István figyelembe veszi Sarolta grófnő értesüléseit*, ha Párizsban nem tekintenek el a megtiltott különbéke megkötésétől, ha *Lloyd George, brit külügyminiszter* nem elégszi meg, hogy "...egész magyar közösséget, mint állatsordákat ajándékozzanak..."

G. M.

Erdély történeti kronológiája

(XIV.)

1465

szeptember 10. Mátyás király megtiltja Brassó és a Barcaság lakóinak, hogy a hét szász szék területén fekvő szász városokba posztót, vásznat és egyéb árucikket kicsiben árusítsanak.

Az év folyamán 12 erdélyi diák tanul a krakkói, 7 a bécsi és 2 a bolognai egyetemen.

Mátyás király megengedi a beszerceieknek, hogy a számukra oly sok sérelem forrását jelentő beszercei várat lerombolhassák és köveivel saját városukat erősíthessék. Ezen túlmenően eltörli az örökös ispánság nevét és Besztercét helyreállítja régi jogaiban.

Háromszéken Szolga Miklós kapitány vezetésével székely felkelés indul. Jogaik csorbításai miatt a közszékelyek a székely főrendűekre támadnak. Házaikat, birtokaikat feldőlják. A felkelők az ősi szabadságok visszaállítása nevében ítélőszéket állítanak fel, s itt választott kapitányuk bírósága alatt tesznek igazságot és hoznak a közösség érdekeit védő határozatokat. A felkelést vérbe fojtják.

1465-1467

Ellerbach Bertold, gr. Szentgyörgyi János és gr. Szentgyörgyi Zsigmond az erdélyi vajdák.

1466

január 20. Oklevélbe foglalják a Sepsi, Kézdi és Orbai szék Zabolán tartott közgyűlésének határozatait. A közgyűlés Mátyás király parancsára gr. Szentgyörgyi János erdélyi vajda és székely ispán elnökletével ül össze az előző évi Szolga Miklós vezette fölkeléssel kapcsolatosan. Annak megakadályozására, hogy a székely főemberek földesúri hatalmat gyakoroljanak a közszékelyek felett ki mondják, hogy aki a főnépek közül megkísérelné szolgáltságba vetni a közrendűeket az fejével és jószágával lakoljon érte. Ugyanakkor, ha a közszékelyek kezdenének a főrendűek ellen lázadást és háborúságot fej és jószágvesztésen túl összes régi szabadságaikat is elvesztik.

április 22. Mátyás király megtiltja a magyarországi, havasalföldi és moldvai kereskedőknek, hogy a szász városok régi kiváltságainak sérelmére nyers bőrt vigyenek ki Erdélyből.

június 27. Mátyás király megparancsolja Aranyos, Udvarhely, Maros és Csík-Gyergyó székeknek, hogy az erdélyi püspöknek fizetendő egyházi tizedet ne az újonnan behozott törvénytelen 1/16-dal fizessék, hanem a régi törvényes szokás szerint adják meg.

Az év folyamán 11 erdélyi diák tanul a bécsi, 5 a krakkói és 1 a ferrarai egyetemen.

Kolozsvártott pénzverde működik.

1467

május 18. A király hadfölkelésre szólítja az erdélyi szászokat a II. Mohamed részéről fenyegető támadás miatt.

nyár. Mátyásnak a márciusban tartott budai országgyűlésen keresztülvitt jelentékeny adóemelései miatt Erdélyben lázadás bontakozik ki Farnasi Veres Balázs nemesúr vezetésével. A lázadásba gr. Szentgyörgyi János erdélyi vajdát is sikerül bevonniuk az önálló erdélyi hercegség feletti uralom ígéretével.

augusztus 18. Kolozsvártott gyűlést tartanak a Mátyás elleni mozgalom vezetői. Heten a magyar nemesség részéről, nyolcan a székelyek képviselőjében, továbbá a szász székek küldöttei. Testületileg a kolozsmonostori konvent mint hiteleshely elé járulnak, ahol nyilatkozatukat jegyzőkönyvbe vetetik. Ebben kifejezik, hogy céljuk a régi állapotok visszaállítása. Kinyilvánítják, hogy szabadságaikat és kiváltságaikat, ha kell, fegyverrel is megvédelmezik.

augusztus 19. Mátyás haddal indul az erdélyi lázadás leverésére. Erdélybe érkezve szétszórja a gr. Szentgyörgyi János vajda vezetésével gyülekező több tízezer fegyveres felkelőt. A vajda feladva a további ellenállást meghódol a király előtt, megbocsátást kérve. A király megkegyelmez neki, csak vajdai tisztségéből mozdítja el.

október 3. Mivel az október 1-re Tordára meghirdetett tartománygyűlésen a lázadóknak lehetővé tett hűségeskü letételére csak kevesen jelennek meg, sőt néhány elmenekült vezető külföldről tovább szítja az ellenállást, a király számos nemest fej és jószágvesztésre ítél. Ugyanakkor Kolozs megye nemességét kegyelemben részesíti. A lázadás büntetéseként a pártütőket együttesen 400.000 aranyforint megfizetésére kötelezik. Megbélyegzésül az erdélyi

nemes megölésének vérdíját 200-ról 66 forintra szállítják le. Az uralkodói megtorlás nyomán olyan évszázados erdélyi családok egyes tagjai lesznek földönfutókká, mint a Farnasi Veres, Suki, Kecseti, Drági, Iklódi, Losonczy, Bánffy, Somkeréki Erdélyi, Dobokai, Illyei, Folti és mások.

november 3. Mátyás király felszólítja az erdélyi nemességet, hogy ne akadályozzák a jobbágyok Beszterce városába és környékére való költözését.

Ősz. Mátyás kivégezteti az ellene irányult lázadás Szebenben elfogott nyolc résztvevőjét, köztük Veresmarti Geréb Pétert a szászok ispánját is.

december – 1468 január eleje Az István moldvai vajda elleni novemberben indított hadjárat során megsebesült Mátyás király a karácsonyi ünnepeket és az új év kezdetét Brassóban tölti. Brassót és a Barcaságot az erdélyi zendülés során és a moldvai hadjáratban tanúsított hűségükért az áruik után járó koronavám fizetése alól fölmenti.

Az év folyamán 14 erdélyi diák tanul a krakkói, 5 a bécsi és 2 a bolognai egyetemen.

1468

január 19. Kolozsvár városát a király feloldja a hűtlenség vétke alól.

február 12. előtt Az előző évi lázadásban való részvételükért elmozdított 3 vajda helyére a király Dengelegi Pongrác Jánost és Monoszlói Csupor Miklóst nevezi ki erdélyi vajdakká. Tisztségüket 1472. augusztus 28-án még viselik.

február. Az erdélyi lázadásban részt vett Szapolyai Imre szepesi gróf kegyelmet kér és kap a királytól.

Bernáth Csaba: A hidelvei református templom, Kolozsvár

István moldvai vajda meghódol Mátyás király előtt.

szeptember 28. A király árumegállító jogot adományoz Brassó városának. E kiváltságát a város a Havasalföldről és Moldvából jövő kereskedőkkel szemben érvényesítheti.

október 4. Mátyás király a magyar pénzek mellett a havasalföldi pénzek használatát is engedélyezi Brassó városának.

október eleje Mátyás király Pozsonyban kiadott rendeletével kötelezi az erdélyi görögkeleti románokat, hogy fizessék az egyházi tizedet az erdélyi káptalan számára.

Az év folyamán 16 erdélyi diák tanul a bécsi, 12 a krakkói és 1 a paduai egyetemen.

(Folytatjuk)

**Összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD**

Könyvek Erdélyről – 1992. (II.)

Hajdú Demeter Dénes: In memoriam Domokos Pál Péter (Erdély Művészetéért Alapítvány, Budapest, 1992) (Erdélyi füzetek 2) — Két interjú Domokos Pál Péterrel, egy tanulmány moldovai csángómagyaroknak (a bukovinai székelyekkel egyidőben) dél-dunántúli letelepedéséről.

Harag György színháza (Pesti Szalon, Budapest, 1992) — Válogatás a legnagyobb rendező feljegyzéseiből, írásából, a rendezéseiről írott kritikákból, tanulmányokból, a hozzá írott levelekből, a róla írott visszaemlékezésekből. A kötet anyagát összegyűjtötte, válogatta és szerkesztette, a bevezetőt, az összekötő szöveget és a jegyzeteket írta Nánay István.

Hármas kis-tükör, mely Erdélynek földét, mostani polgári állapotját, és rövid történetét adja elő. In: *Hármas kis-tükör, mely a Magyar Királyi Birodalomnak az az Magyar Országnak és hozzá kapcsolt egyéb részeinek I. Földleírását, II. Mostani polgári állapotját, s III. A "magyar nemzet" régi és újabb történetét, tanuló ifjak számára híven ábrázolja. Magyarország és Erdély földabroszával, XII Toldalékkal.* 1848-ik évi kiadás (Pesten, Trattner és Károlyi tulajdona) (Kiadja a Kazinczy Ferenc Társaság, Miskolc, 1992) (Kazinczy Könyvtár) —

Hasonmás kiadás. Szerkesztette Csorba Csaba.

Histoire de la Transylvanie (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992) — Az Erdély rövid története francia nyelvű változata. Szerkesztette Köpeczi Béla

Iorga Nicolae: A nemzetek közötti gyűlölködés ellen — románok és magyarok: Contra Dusmaniei Dintre Natii — romani si unguri (ELTE BTK román Filológiai Tanszék, Budapest, 1992) (Encyclopaedia Transylvanica) — Az egyértelműség kedvéért az egyébként békülékeny tanulmány mindkét nyelven olvasható. Az előszót írta Makkai László és Miskolczy Ambrus, fordította Horváth Andor, a bibliográfiát készítette Lipcsey Ildikó.

Irodalom, történelem, folklór. Mikes Kelemen születésének 200. évfordulójára (Ethnica, Debrecen, 1992) — A budapesti Mikes-konferencia anyaga. Előadások a Rákóczi-szabadságharc szélesebb összefüggéseiről, a kor művelődési viszonyairól, Mikes vallásosságáról, a levelek néprajzi forrásértékéről. Szerkesztette Hopp Lajos, Pintér Márta Zsuzsánna és Tüskés Gábor.

Jalovszky Katalin — Tomsics Emőke: A tegnap világa. Magyarországi városok a századfordulón írásban és képben (Officina Nova, Budapest, 1992) — A városképeket a kor irodalmából, sajtójából, történeti munkáiból vett idézetek magyarázzák. A könyv húsz erdélyi és partiumi város arculatát idézi elénk. A kötethez Hanák Péter írt előszót.

A kalotaszegi magyarokról (Almássy téri Szabadidőközpont, Budapest, 1992) (Téka 11) — Cikkek, tanulmányok a kalotaszegi magyar-

ság hagyományhoz való viszonyáról, a vidék építészeti emlékeiről, a varrottaskészítésről, a néptáncról és a hangszeres népzeneiről. Fotók a Néprajzi Múzeum fényképtárából. Szerkesztette Molnár János és Virt Dezső.

Kántor Lajos: Itt valami más van... Erdélyi krónika 1911-1959 (Hétrotony, Budapest, 1992) — Tanulmányok, esszék a transzilván szellem azonosságőrző és önmegújító erőpróbáiról a korabeli sajtó tükrében. Függelékben Jékely Zoltán művei a Világosságban.

Kányádi Sándor: Néma tulipán (Századvég Kiadó, Budapest, 1992) — Versek, mesék, történetek kicsiknek és nagyoknak. A rajzokat Deák Ferenc készítette.

Kapcsolat, környezet, közösség, csikszeredai antropológiai írások (Kiadja a Politika+Kultúra Alapítvány, Budapest, 1992) — Válogatás a Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport tagjainak a TETT (Természet - Ember - Tudomány - Technika) c. folyóiratban (A Hét melléklete) megjelent cikkeiből. A szerzők: Bara Katalin, Bodó Julianna, Bíró A. Zoltán, Gagy József, Magyar Nándor László, Magyar Vincze Enikő, Oláh Irén, Oláh Sándor, Túrós Endre. Szerkesztette Kondorosi Ferenc.

Katona Szabó István: *A megtévesztettek. Életem Erdélyben. 1. Gyűlöletben születtem* (A céh kiadása, Budapest, 1992) — A szerző önéletrajzát közreadó sorozat első füzeté. Megjelent 2000 példányban a szerző aláírásával ellátva.

Kiss József: *Így éltünk az érmeléken* (Kiadja a szerző a Lakitelek Alapítvány és Esztergom Barátainak Köre anyagi hozzájárulásával, Esztergom, 1992) — A kötet szépírás, visszaemlékezés és publicisztika háttérterületén mondja el szerző tapasztalatait.

Kósa Csaba: *Tőkés László a várvédő* (Magyar Fórum, Debrecen, 1992) — Fényképalbum a nagyváradi református püspök egyházi és közéleti szerepléséről. Az előszót Kósa Csaba írta, a kötetet tervezte Olasz Ferenc. Fotók: Kanyó Ferenc, Kovács Pál, Szántó Tamás, Talum Attila. A kiadványból 500 számozott példány készült bőrkötésben Tőkés László dedikációjával.

Kovács Ernő: *Elvégeztetett. Nagy-Magyarország végnapjai. Erdély bukása* (Püski Kiadó, Budapest, 1992) — Az elmúlt években megjelent történelmi exegézisek nyomdokain fogant nagyszépe a Trianonhoz vezető út utolsó 18 hónapjáról.

Köntös-Szabó Zoltán: *Trianon gyermekei. (családi) krónika. 1. Fe-*

hér zászló Erdély felett (Magvető, Budapest, 1992) — Egy regényfolyam első kötete. Egy hiteles dokumentum, K. aranyosszéki unitárius lelkész hetven éven keresztül vezetett diáriumának feldolgozása.

Kétszáz (200) év színház Kolozsvárt (Színház, Budapest, 1992 december) — A folyóirat különszáma a bicentenárium tiszteletére. Mellékletben: Márton László: A nagyratörő c. szomorújátéka (Történet Erdélyben és környékén, 1594 körül).

Lakatos Demeter: *Búcsú az ifjúságtul* (Áramlat, Budapest, 1992) — Versek és levelek a moldvai csángómagyar költő hagyatékából. Bajkó Sándor, Bartis Árpád és a saját gyűjteményéből közreadja Domokos Pál Péter, a borítót tervezte Szervátiusz Tibor, sajtó alá rendezte és az utószót írta Libisch Győző.

Láng Gusztáv: *Kiskatedra* (Vas megyei Pedagógiai Intézet, Szombathely, 1992) — A "miért szép?" jegyében fogant esszélevelek. Egykor az Utunk c. kolozsvári irodalmi folyóiratban középiskolás diákok kérdéseire adott válaszok, kiegészítve még néhány újabb tanulmánnyal.

Martinák György: *Tieitek. A nagy-szentmiklósi fejedelmi kincsek* (Martinák György magánkiadása, Budapest, 1992) — A kincs jelentésének elemzése a rovásírásos feliratok, a szimbólumrendszer, az ikonográfia, a súly- és az űrtartalom, a nagyság és a karát összefüggéseinek feltárásával. Szerző szerint Géza és Sarolta házasságkötéséhez kapcsolódó szimbolikus ajándékegyüttessel van szó. A fotókat Rácz István, a rajzokat László Gyula készítette.

Murádin B. Katalin: *Faragott kőszószékek Erdélyben*. Murádin B. Katalin műépítész rajzai. Az Országos Műemléki Hivatal és a Magyar Építészeti Múzeum kiállítása (Országos Műemléki Hivatal — Magyar Építészeti Múzeum, Budapest, 1992) — A kiállítási katalógus 14 szószerű rajzát tartalmazza. Bevezetőt írt Entz Géza.

Nomád nemzedék II. (Almássy téri Szabadidőközpont, Budapest, 1992)

(Téka 13) — Cikkek, visszaemlékezések, vitairatok a táncházmozgalomról. A táncháztalálkozókról, a táncházak társadalmi funkciójáról. Szerkesztette Molnár János és Virt Dezső. Fotók Bodor Ferenc archívumából.

Pomogáts Béla: *Negyedik Európa. Erdélyi kérdések és válaszok* (Gondolat, Budapest, 1992) (Terep) — Tanulmányok az erdélyi magyar autonómia kérdéseiről, az erdélyi magyarság önmeghatározásáról és kulturális törekvéseiről, a kulturális kapcsolatokról, regionalizmus és összefüggési irodalom viszonyáról, a távlatokról.

Pomogáts Béla: *A romániai magyar irodalom* (Bereményi Könyvkiadó, Budapest, 1992) (Irodalomtörténet 1) — Irodalomtörténeti nagyszépe, amely az írónemzedékek egymásutánjában, a különböző irodalmi mozgalmak és irányzatok rendjében mutatja be a romániai magyar irodalmat 1918-tól napjainkig.

Ravasz László: *Emlékezéseim* (Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1992) — A század történetén csaknem átívelő életpálya történéseinek gondos rögzítése a bánffyhungyadi szülői háztól a leányfalusi belső emigrációig/száműzetésig. Szerző személyiségében harmonikusan integrálódott a lelkész, egyházszerző, szép- és vallástudományi író, a virtuális államférfi és a magánember. Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Gyökössi Endre, a jegyzeteket és a névmutatót összeállította Barcza Gyula.

(Folytatjuk)

**Összeállította:
KOMÁROMI BÉLA**

Hírek, postabontás

Magyar Nemzeti Tájékoztatósi Alapítvány: A nemzeti összefogás alapítványa. A magyar nemzet jóhíre a világban minden magyar érdeke vallásra, társadalmi hovatartozásra, pártállásra való tekintet nélkül.

Részlet az alapító okiratból: a Magyar Nemzeti Tájékoztatósi Alapítvány meg kívánja ismertetni a szomszédos és más ország lakóival tudományos, művészeti, irodalmi értékeinket, múltunk és jelenünk valóságát, törekvéseinket, lehetőségeinket. Meg akarja ismertetni hazánk természeti szépségeit, történelmünk nevezetes emlékeit. Elő kívánja segíteni Magyarország és a magyar nép iránti érdeklődést, baráti kapcsolatok kialakítását más népekkel, országokkal a jövőendő Európa megteremtése érdekében.

Támogassa a Magyar Nemzeti Tájékoztatósi Alapítványt!

Az előkészítő bizottság nevében: Katona Szabó István. Részletes tájékoztatást kérhet a következő címen: 2100 Gödöllő, Palota-kert sétány II. VIII/2. Bankszámlaszám: forintban: Budapest Bank, Gödöllő, 383-13859 devizában: Postabank Rt. budapesti fiók 211-217004

*

Szabó Dezső Emlékkönyv (Összeállította Szöcs Zoltán, kiadta a Szabó Dezső Emléktársaság 1993-ban, korlátozott példányban.)

A Kolozsváron született Szabó Dezső századunk magyar irodalmának legnagyobb hatású, legjelentősebb alakja volt, akinek osztályrésze az agyonhallgatás, a félremagyarázás lett. Az Emlékkönyvben 36 őt méltató írás, elemzés, vers található. Néhány név a kötetben szereplő szerzők közül: Ady Endre, Juhász Gyula,

“... amit erő vagy hatalom elvesz,
azt idő és kedvező szerencse ismét
visszaadhatják. De amiről a nemzet,
félve a szenvedésektől, önként
lemondott, annak visszaszerzése
mindig nehéz és mindig kétséges ...”

DEÁK FERENC

Mécs László, Karácsony Sándor, Kodolányi János, Sinka István, Bartók Béla, Sértő Kálmán, Pogány Ö. Gábor, Kodály Zoltán, Borbándi Gyula stb. A válogatást a nagy író ábrázoló, kevésbé ismert fotók teszik még hitelesebbé. Részlet az előszóából:

“Az öt rugdosó lábak és köpködő igék az elmúlt négy évtized folyamán lényegesen több publicitást kaptak, mint a felelős és elfogulatlan értékelések. Hézagpótlandó állítottuk itt össze részben századunk legnagyobbjainak, részben tisztánlátni képes kisebbjeinek írásaiból ezt a válogatást.”

Kapható a PÜSKI könyvesházban (Bp. I., Krisztina krt. 26.) és Gondos Béla boltjában (Bp. XIV., Thököly út 76.) Ára: 240 Ft.

*

ADOMÁNYOZÓINK:

Győri János (Budapest), Dr. Széchy Gábor (Budapest), Harmath László (Szentendre), Szerencsejáték RT (Budapest), Lendrey Elemér (Bp) Nagy Miklós (Budapest), Pánczél Ti vadarné (Budapest), Dr. Báló József (Budapest), Ludvig Gyula (Budapest), Révbíró Sándor (Tököl), Otto Weil (Németország), Kiss Károly (Erdély), Hevesi László (Belgium), B. Nagy János (Belgium), Kolosy

Márton (Belgium), Kobzos Gábor (Svájc), Dr. Bagi Lajos (Svájc), Bokros Ödön (Svájc), Maurer Gyula (Svájc), Nagy Bertalan (Svájc), Simon András (USA), Apponyi Család (Németország), Erdélyi Világszövetség Németországi Csoportja.

*

A Szabad Tér Kiadó karácsonyi szenzációja! **gróf Bánffy Miklós: Erdélyi történet**

A századforduló utáni évek eseményeit feldolgozó regénytrilógia, amely 1934-ben, 1937-ben és 1940-ben jelent meg először.

Megszámláltattál...

És hijjával találtattál...

Darabokra szaggattatol.

Ha szeretné Ön ezt az igényes kivitelű könyvet karácsonyi ajándékba megvásárolni, kérjük töltsse ki az alábbi előjegyzési lapot!

A kitöltött lapot a szünetben a nézőtéri munkatársaknál, illetve a könyvkiadó pultnál adhatja le, vagy postán címünkre elküldheti: Szabad Tér Kiadó 1525 Bp., Pf. 95.

A könyv megjelenésekor a rendelt példányt utánvétellel küldjük meg Önnek. A regénytrilógia előzetes ára: 1500 Ft

Név:.....

Cím:

Megrendelt példányszám:.....

Egy térkép háttere

A múlt század elején a pánszláv, pángermán és a belőlük táplálkozó pánromán mozgalom még jámbor álmodozók agyjátéka volt, akárcsak a "kommunizmus kísértete". A 20. század aztán kitermelte mindezen eszméknek elborzasztó gyakorlatát. A pángermánizmus megszülte a hitlerizmust, a pánszláv törekvések a szovjet birodalom, Jugoszlávia és Csehszlovákia születésében öltöttek testet, a pánromán mozgalom megteremtette Nagyromániát és a Vasgárdát. Két világháború és több mint félszázados kommunista diktatúra is mind ezen eszmék szülötte volt. Százmilliónyi ember pusztult el ezen téveszmék gyakorlata következtében, országok születtek és daraboltattak szét azon a címen, hogy elnyomtak népeket, hogy aztán az "újszülöttek" még kíméletlenebb elnyomást gyakoroljanak az erőszakkal és önkényesen létrehozott államok területén élő népekre.

Ez a térkép is az egyik múlt századi álomnak a szülötte: a pánszláv-gondolat (az összes szlávok egyesítése), találkozik a pánromán törekvésekkel. Arra a közkeletű felfogásra alapozva, hogy "ahol szlávok élnek az szláv föld" fogalmazódott meg német szempontból a "germán élettér" elmélete, s a "román föld, ahol románok laknak" Iorga által megfogalmazott

gondolat. Ezért szerkesztettek ilyen és hasonló térképeket az első világháború előtt. S az egymásután alakuló, s az antant által támogatott "emigráns" kormányok és szervezetek sietve nyújtották be a győzőknek területi igényeiket a béketárgyalásokon, főleg Magyarország rovására. Elképzelésük szerint Magyarországból, függetlenül attól, hogy a terület-darabolás előtt 9,945,000 magyar élt egy országban a Kárpát-medencében, az ezer éves magyar államot Albánia nagyságúra kívánták levagdalni, és a "Pozsonyi hídfőtől" korridort kívántak kialakítani az északi és déli szlávok közvetlen kapcsolatának megteremtésére. Étvágyukat még egymás közti vitáik sem korlátozták. Mivel a magyar nép rovására, a nagy osztozkodásban a területtrabló (pl. a Bánság esetében a szerbek és románok) egymással is összekocantak. S ma, ezek a veszélyes kísértetek újjáéledtek a román, szlovák ultranacionalista pártokban. Látva a volt Jugoszlávia népeinek tragikus sorsát, nem mondhatjuk, hogy ezek a beteg szellemek visszamenetelnek palackjukba és most már nagyhatalmi segédlet nélkül nem próbálják megvalósítani múlt századi, dédelgett álmaikat.

K. Sz. I.

*

A SZÉKELY FALUÉRT ALAPÍTVÁNY (Sepsiszentgyörgy) részére segítségként **Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány** elkülönített forint és deviza alszámlákat nyitott. Az erre a célra küldött összegek számlaszáma: **AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGÉRT ALAPÍTVÁNY** (1016 Budapest, Naphegy u. 29.) MHB 222-21489/7021 (Ft), MHB 218-1607-351 (Deviza).

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th Street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1) 212-744-7946
Fax: (1) 212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
P.O. Box 2222,
Strawberry Hills NSW 2012
Tel.: 02-319 1740
Fax: 02-318 2638

Ausztria:

Österreichische Landerbank
Aktiengesellschaft, Wien
Konto-Nr.: 243-190-514/01

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100 Serraing
Tel.: 41-36-72-46

Brazília:

Livraria D. Landy Ltda.
Rua 7 de Abril 151, 5/50
(Cep 01044-000) Sao Paulo
Tel.: 255-3272, 255-1953
Fax: 11 255 1953
C. Postal 7943 01059-970
C. Postal 1894 01064-970

Dánia:

Dansk-Ungarsk Selskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Franciaország:

Societe Balaton-IMPEX
67 Boulevard Pasteur, 75015 Paris
Tel.: (1) 40-47-01-70
Fax: (1) 43-22-62-84

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdrop,
Postbank No. 653 557
Tel.: 071/89-03-31

Izrael:

Breuer Péter
Breuer Line H. C. B. LTD.
Tel./Fax: 664 006
Tel.-Aviv 62 116 Allenby str. 38.
P.O.B. 26 439

Japán:

Umemua yuko,
1-20-11-207 Matsubara Setagaya-ku,
Tokyo 156 Japan; Tel.: (81-03) 3328-8029

Kanada:

Kate Kárcsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station "B"
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel. + Fax: (416) 5 353 963

Nagy-Britannia:

Klára Adams, Hungarian Book Agency
87 Sewardstone
Road London E2 9HN
Tel.: 44-81-980-9096
Fax: 81-983-0633

Németország:

Postgiroamt München,
Konto Tandex 173-809
BLZ 700 100 80
Tel.: 089/717 055 Fax: 089/718 811

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga,
Melibodes 41. 09 045 Flumini (CA)
c/c N 15 853 096 Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 131.
Tel.: 41/1/341 88 69
Zürcher Kantonalbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járny,
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 14-70-81
Postgiro: 6 310 106-7

(Írásunk a 64. oldalon található)

Matatias Carp

**Holocaust
Romániában
1940-1944**

PRIMOR Kiadó

Ezt a könyvet néhány hónappal megjelenése után a román hatalom ugyanarra a sorsra ítélte, mint a négy száz ezer román zsidót, akiknek elpusztítását maga a mű tanúsítja. Példányait bezúzták, gondosan ügyelve arra is, hogy sem magánszemélyeknél, sem hazai vagy nemzetközi könyvtárakban fellelhető ne legyen... E jól végzett munka eredménye, hogy Románia mindmáig sikeresen mentesítette magát a *genocídium* vádjától. Sőt, arról az Antonescu tábornokról, akinek parancsára (megelőzve a hitleri rezsim rémtetteit) a romániai zsidóság nyolcvan százalékát kiirtották, ma, 1993-ban utcákat neveznek el, nemzeti hősként ünneplik...

"Vér és könny... Tanulmányoznunk kell Matatias Carp úrnak ezt a könyvét, hogy felmérhessük a zsidó szenvedések igazán szólva praemessianisztikus méreteit..." - tanácsolja az 1946-ban írt bevezetőszövegében dr. Alexandru Safran, a Romániai Zsidó Egyház főbábjója. S az azóta eltelt majd' félszázadnyi idő mit sem enyhített intelme aktualitásán. A román államiság száz-néhány éves története összefonódik az intézményesített idegengyűlölettel, a legkegyetlenebb és legrafináltabb "etniaki tisztogatásokkal" - mindmáig. Ezért időszerű és mulaszt-hatatlan Matatias Carp FEKETE KÖNYVÉNEK (a jelen kiadás alapművének) megjelentetése. A Iasiban és Besszarábiában legyilkolt zsidósázezekre hiteles dokumentumokon alapuló sírbeszéde ez a könyv. Ugyanakkor emlékeztető és figyelmeztető is: a kortárs román-nacionalizmussal csakis úgy veheti fel minden jóérzésű ember a harcot, ha megismeri múltját, amelyből táplálkozik.

A könyv megvásárolható Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány székhelyén,
Gondos Béla: Budapest, Thököly út 78. szám alatti
és a Deák téri könyvespavilonokban.